

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Ričardas Urnikis

Edukologijos magistrantūros studentas

**PEDAGOGŲ IR POLICININKŲ BENDRADARBIAVIMO PRIELAIDOS VAIKŲ
NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE**

Magistro darbas

Mokslinis vadovas
prof. habil. dr. Audronė Juodaitytė

Šiauliai, 2006 m.

Darbas originalus..... R. Urnikis
(studento parašas)

TURINYS

IVADAS.....	2
1. TEORINIAI VAIKŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOS IR BENDRADARBIAVIMO PAGRINDAI.....	7
1.1. Vaikų nusikalstamumo samprata.....	7
1.2. Nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje ir užsienio šalyse: istorinis aspektas.....	10
1.3. Vaikų socialinės rizikos grupės.....	12
1.3.1. Mokyklos nelankantys vaikai.....	12
1.3.2. Vaikai, bėgantys iš namų.....	13
1.3.3. „Sunkiai auklėjami“ vaikai.....	14
1.4. Vaikų nusikalstamumo prevencijos pagrindai.....	15
1.4.1. Prevencijos samprata ir ryšys.....	15
1.4.2. Prevencijos priemonės mokykloje, šeimoje ir jų veiksmingumas.....	18
1.4.3. Individualios prevencijos programos ir jų neveiksmingumo priežastys.....	20
2. BENDRADARBIAVIMAS TARP MOKYTOJŲ IR POLICININKŲ – KAIP PREVENCIJOS OPTIMIZAVIMO PRIELAIDA.....	23
2.1. Mokytojų prevencinis darbas su vaikais, linkusiais į nusikalstamumą.....	23
2.2. Policijos tarnybų darbas su nepilnamečiais.....	25
3. POLICININKŲ BENDRADARBIAVIMO PRIELAUDŲ IR VAIKŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOS OPTIMIZAVIMO GALIMYBIŲ EMPIRINIS TYRIMAS.....	28
3.1. Tyrimo strategija ir metodologija.....	28
3.2. Mokytojų požiūris į vaikų nusikalstamumo reiškinių, vaikų elgesį, bendradarbius.....	34
3.3. Mokytojų prevencinės veiklos patirtis ir bendradarbiavimo tinklas: vaikai, kolegos, tėvai, policininkai.....	39
3.4. Mokytojų patirtis vaikų nusikalstamumo esmės aiškinime ir vaiko pažinimo galimybės....	45
3.5. Policininkų požiūris į vaikų nusikalstamumą ir prevencijos priemones.....	54
3.6. Policininkų patirtis suvokiant vaikų nusikalstamumo esmę ir vaiko pažinimo galimybes...	59
4. GAIRĖS MOKYTOJŲ IR POLICININKŲ BENDRADARBIAVIMUI VAIKŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOJE.....	65
IŠVADOS IR APIBENDRINIMAI.....	66
LITERATŪRA.....	70
PRIEDAI.....	72

IVADAS

Nusikalstamumo problema egzistuoja jau daug šimtmečių ir ji niekada neprarado savo aktualumo. Žmonės, kurie elgėsi priešingai nei leista, visuomet gąsdino visuomenę. Visą laiką buvo taikomos tam tikros priemonės ir siekiama, kad netinkami žmonių veiksmai nesikartotų arba - kartotųsi kuo rečiau. Tuo pačiu buvo bandoma įvairiais būdais išaiškinti visuomenei pavojingo elgesio priežastis, nes tik jas žinant, galima tikėtis efektyvių priemonių nusikalstamumo įveikimui.

Šiandienos Lietuva išgyvena sudėtingą permainų laikotarpį. Apie tai liudija besikeičianti vaikų ekonominė bei socialinė, kultūrinė situacija. Vis daugiau jų netenka tėvų globos, tampa socialiai ir pedagogiškai apleisti. Vaikų priežiūros, jų auklėjimo bei elgesio kontrolės problemos ypač ryškios tose šeimose, kurios gyvena žemiau skurdo ribos.

Lietuvoje apie pasikeitusią vaikų padėtį liudija tokie reiškiniai: vis daugiau vaikų nelanko mokyklos, nedirba, valkatauja, elgetauja bei gyvena gatvėse, šiukšlynuose. Vaikai įtraukiami į suaugusių nusikalstamą veiklą, kurią dažnai lydi alkoholizmas, narkomanija, prostitucija. Vaikai tampa tiesioginio ar netiesioginio smurto aukomis, o suaugusiems - neretai ir pasipelnymo šaltiniu.

Nusikalstamumas jau yra beveik nuolatinis mūsų gyvenimo reiškinys, kuris vis labiau ir plačiau užvaldo paauglių, vaikų sąmonę, "įsigali jų dar netvirtose socialinės veiklos formose" (Acus, 2002).

Esant tokiai situacijai Lietuvoje, didėja vaikų agresyvumas, o tai yra ne kas kita, kaip reakcija į aplinką, kurios nestabilumas ir asocialumas skatina šį reiškinį. Įvairūs elgesio nukrypimai pastebimi vis jaunesniame amžiuje, t.y. pirmuosius elgesio normų pažeidimus padaro vis jaunesni paaugliai ir net pradinių klasių mokiniai (Babachinaitė, 2000). Šiaulių mieste jauniausias nusikaltėlis yra 6 metų amžiaus.

Statistika suteikia galimybes sekti tik užregistruotų nusikaltimų dinamiką, tačiau reali praktika rodo, kad latentinio nusikalstamumo lygis skiriasi nuo formalaus, statistiškai fiksuoto. Pastarasis nusikalstamumo lygis yra ryškesnis. Vaikų amžius nuo 14 iki 18 metų yra tarsi latentinis periodas. Šiame darbe rūpi atsakyti į klausimą kas vyksta šio amžiaus paauglių gyvenime, kodėl padaugėja jų daromų nusikaltimų skaičius? Paaiškinti tokį nepilnamečių nusikalstamumo protrūkį vien šeimų nestabilumu, alkoholizmu vargu ar įmanoma.

Nepilnamečiai nusikalsta dėl to, kad visuomenė ir švietimo institucijos visas socialines funkcijas patikėjo šeimoms. Deja, ekonominio struktūrizavimosi ir vertybinės sistemos kaitos kontekstuose daugelis šeimų vykdyti šio uždavinio buvo ir yra nepajėgios.

Dabartinė Lietuvos visuomenė nori garantijų, kad ateityje turės tinkamas gyvenimo sąlygas ir galimybes išgyventi. Ji tarsi "paveda" šią problemą spręsti Vyriausybei, Seimui, t.y. pati nepakankamai efektyviai dirbdama šiuo klausimu, laukia ir reikalauja rezultatų iš kitur. Kitaip

tariant, žmonės remtų įvairias programas tik tuo atveju, jeigu būtų pasirūpinta jų pačių problemomis bei būti išspręsti socialiniai klausimai. Taigi šeima ir mokykla patenka į sunkią situaciją. Jos turėtų atlikti svarbiausią prevencinį darbą, t.y. keisti požiūrį į vaikus ir santykius su jais, tačiau šeima šiandien jo atlikti negali dėl ypatingos ekonominės situacijos – skurdo, būsto problemų, o mokykla – dėl menkos materialinės bazės, nepakankamo mokytojų pedagoginio meistriškumo ir kitų priežasčių. Prevencinis darbas ypač svarbus dabartiniu metu, kai į vaiką žiūrima tik iš suaugusiųjų gyvenimo pozicijų, primetant jam suaugusiųjų gyvenimo taisykles ir visiškai neatsižvelgiant į vaiką kaip nuolat besikeičiantį asmenį.

Kaip teigia H. Arendt (1998), “tokia vaikų situacija yra tapusi vos neklasikinė. Jų dabartinį gyvenimą dažnai nuodija suaugusiųjų išankstinės nuostatos, ir todėl vaikų nūdienos situacija vertinama taip: jiems yra skirta tik ateitis ir praeitis, bet ne dabartis, nes vaikai nedalyvauja kartu su suaugusiais bendro kultūrinio gyvenimo kūrime” (Arendt, 1998, p. 128).

Kitas amerikiečių mokslininkas M. Mid pateikia tokią suaugusių pažiūrų analizę: “vaikai į suaugusių pasaulį ateina jau iš anksto suformuotame senųjų kultūrinių sampratų liūne, kurios lydi vaikus iki pat brandos ir neleidžia jiems atrasti naujų elgsenos formų ir savęs vertinimų” (Mid, 1988, p. 85).

Nesant realių sampratų apie konkrečią vaiko padėtį šeimoje, grupės vaikų, kurios suaugusiems sudaro problemų, “diktuoja” naujus sąveikos modelius su vaiku (Giddens, 2005).

Humanitariniuose-socialiniuose moksluose stokojama “natūralaus” vaiko įvaizdžio. Vaikas vertinamas kaip funkcinis asmuo, kurio elgseną, sąveiką su aplinka turi teisę projektuoti tik suaugusieji, o ne pats vaikas.

Realaus vaiko situacijos vertinimo stokojama ir ugdymo bei socialinio, prevencinio darbo institucijose, nors ir naujai įsikūrusiose. Jos turėtų tapti ginančiomis vaiką ir jo interesus, o ne jį baudžiančiomis ir nuvertinančiomis.

Tad, jeigu ir toliau vis daugiau vaikų pateks į socialinės rizikos grupes, tokia visuomenė, anot A. Juodaitytės “ateityje gali turėti reikalų tik su sunkios, komplikotos adaptacijos žmonėmis, atstovaujančiais visuomenėje subkultūrą” (Juodaitytė, 2003, p. 64).

Aktualumas. Šio darbo aktualumą padiktavo pats laikmetis ir naujos netikėtos bei neįprastos vaikų gyvenimo ir elgsenos problemos. Viena iš jų būtų - nuolat didėjantis vaikų nusikalstamumas, kuris buvo dažnai aiškinamas vien paauglystės problemomis. Tačiau nusikalsta ir ikimokyklinio amžiaus vaikai. Mokslinė edukologinė prasme ši problema yra integracinė ir reikalauja daugelio mokslų žinių. Socialinis-edukacinis aspektas labiausiai tinkamas, *nes jo pagrindu galima analizuoti*, kaip keičiasi mokytojų ir policininkų pažiūros, ir kaip jos atitinka naujas vaikų problemas. Besikeičiančioje visuomenėje žmonių pažiūros keičiasi labai lėtai, perimami stereotipai analizuoti nusikalstamumo situacijos. Taigi nūdienos Lietuvoje egzistuojantis

vaikų nusikalstamumas yra viena iš svarbiausių socialinės pedagogikos teorijos ir praktikos problemų. Vaikų nusikalstamumas nėra vien tik vaikų arba jų kaip grupės problema. Ji yra ir suaugusių pažiūrų bei tomis pažiūromis grįstų santykių problema su vaiku, kuris pereina į visas institucijas, kurios toje visuomenėje veikia, t.y. įvairios ugdymo institucijos (pvz., mokykla), šeima, kaip vaiko gyvenimą formuojanti institucija, bei visos kitos institucijos (teisėtvarkos ir kt.). Kitų šalių pavyzdžiai rodo, jog tik tos institucijos padeda spręsti vaikų problemas, kurios persitvarko pagal naujas pažiūras. Kadangi vaikų nusikalstamumo problema yra kompleksinė socialinė, pedagoginė, kultūrinė, tai prevenciją sėkmingai gali atlikti bendradarbiaudamos dvi grupės: mokyklos mokytojai ir nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistai. Tačiau mokslinėje socialinėje, edukologinėje literatūroje, o taip pat ir mokyklų bei vaikų nusikalstamumo įstaigų praktikoje šiai problemai skiriama nepakankamai dėmesio.

Taip būtų galima daug aiškinti šioje srityje. Pagrindinė mintis būtų tokia - reikia iš esmės viską keisti, o ypač santykiuose su vaiku.

Problema. Todėl kyla klausimas, ar tradicinės pedagogų ir policininkų pažiūros, kai vaikai, linkę į nusikalstamumą, yra įvardijami kaip nusikaltėliai, ir ar tai yra trukdis rengiant prevencines programas.

Objektas - policininkų ir pedagogų bendradarbiavimo prielaidos.

Hipotezė - dabartiniu metu pasikeitusi socialinė kultūrinė situacija Lietuvoje, šeimų marginalizacija ir kt. suponuoja vis sudėtingesnes vaikų nusikalstamumo formas Lietuvoje. Tačiau pedagogų ir policininkų šios problemos supratimas tebėra stereotipinis. Jis įtakoja baudžiamojo persekiojimo, o ne į prevencinio požiūrio sklaidą mokyklose ir nepilnamečių reikalų inspekcijoje. Tai gali įtakoti ir pačių vaikų savęs vertinimus bei delinkventinės elgsenos stereotipinių sampratų susidarymą. Norint pakeisti šią situaciją, būtina domėtis ne tiki ugdymo, bet ir prevencinio tipo institucijų darbuotojų pažiūromis į vaiko delinkventinę elgseną bei vaikų nusikalstamumą, vaikus izoliuojančius - į dalyvaujančius. Tai padėtų sėkmingiau analizuoti situaciją ir tobulinti bendradarbiavimą tarp pedagogų ir policininkų bei optimizuoti vaikų elgesio prevencijos programas.

Tikslas – teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti mokytojų ir policininkų pažiūras į vaikų nusikalstamumą kaip bendradarbiavimo prielaidą optimizuojant vaikų nusikalstamumo prevenciją.

Uždaviniai.

- Išanalizuoti socialinę, pedagoginę, psichologinę, kultūrologinę literatūrą ir teoriškai pagrįsti pedagogų ir policininkų pažiūras į vaikų nusikalstamumą.
- Empiriškai ištirti pedagogų ir policininkų pažiūras į vaikų nusikalstamumą, nustatyti jų pobūdį, apibūdinti jas kaip bendradarbiavimo prielaidą prevencijoje.
- Numatyti bendradarbiavimo prielaidas, keičiant jų pažiūras bei optimizuojant prevenciją.

- Numatyti pedagogų ir policininkų pažiūrų į vaikų nusikalstamumo kaitą galimybes bendradarbiavime, kuris orientuotas į prevencijos optimizavimą.

Metodologinį tyrimo pagrindą sudaro konstruktyvus mąstymas, padedantis išskirti tuos tikrovės komponentus, kurie gali būti konstruktyviai atgaminti per reikšmingą pedagogams ir policininkams sąveiką su vaikais. Patyrimas yra ne tik sureikšminamas, bet ir įsameninamas ir tampa svarbiu patiemis policininkams ir pedagogams, o į bendradarbiavimo praktiką apeliuojama kaip “sveiku protu” grindžiamą sferą. Formuluojuama prielaida, jog pedagogai ir policininkai yra mąstančios būtybės, galinčios elgtis racionaliai. Konstruktyvizmas reiškia tam tikrą grįžimą į realybę, kai nuolat ieškoma sąsajų su ja, ir tai yra kaip alternatyva tokiame tikrovės pažinimui, kuriam yra būdingos nuolatinės klaidos, paklydimai ar jų taisymai (Burkhardt, 1973; Ryan, 1998).

Bendradarbiavimo tikrovės pažinimas yra lydimas pedagogų ir policininkų “gyvojo žinojimo”, žyminčio ne tik tam tikras žinias, bet ir reikšmes, į kurias reikia nuolat gilintis (Black, Ammon, 1992; Gewirtz, 1998, Mickūnas, Stewardt, 1994). Tokiu būdu, konstruktyvizmas yra siejamas su pedagogų ir policininkų patirties savireguliacija, kuri yra tikrinama realybės situacijose.

Tyrimo metodai.

- Filosofinės, sociologinės, psichologinės, edukologinės literatūros analizė ***darbe nagrinėjimu aspektu.***
- Anketinė apklausa su problemiška centruotais sisteminiais klausimais (policininkams ir pedagogams).
- Policininkų ir pedagogų vertybinių orientacijų tyrimas rangavimo metodu

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 24 - 65 metų amžiaus Šiaulių miesto bendro lavinimo mokyklų mokytojai. Iš viso: 178 mokytojai. Nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistai nebuvo suskirstyti į tam tikras grupes dėl mažo jų skaičiaus. Šiame etape dalyvavo 1 - 15 metų darbo stažą policijoje turintys inspektoriai. Jų tarpe - daugiausia turinčių 6 metų darbo stažą. Amžius svyruoja nuo 22 iki 40 metų. Amžiaus vidurkis - 31 metai. Tyrime dalyvavo visi Šiaulių miesto Nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistai. Taigi, galime teigti, jog tiriamųjų grupė yra išbaigta Šiaulių miesto mastu ir jos nuomonę galima laikyti kaip pilnavertę tos grupės pareigūnų, kurie dirba su vaikais Šiaulių mieste, nuomonę.

Tyrimas etapai.

Pirmas etapas - 2005 m. Šiaulių miesto Nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistai, jų pažiūros į vaikų nusikalstamumą.

Antras etapas - 2006 m. Šiaulių miesto mokyklų mokytojai, jų pažiūros į vaikų nusikalstamumą.

Trečias etapas - 2006 m. lyginamoji socialinė – pedagoginė suaugusiųjų (policininkų ir mokytojų) pažiūrų analizė į delinkventinę elgseną ir vaikų nusikaltimus.

Ketvirtas etapas – 2006 m. bendradarbiaujančio modelio su Nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistais ir mokytojais strategijos sudarymas.

Darbo naujumas. Buvo sumanyta keisti ir moksle nusistovėjusias pozicijas, kai vaikų nusikalstamumo reiškiny s analizuojamas tik sociologiniu aspektu, o ne socialiniu-kultūriniu. Todėl nesigilinama į vaikų socialinę situaciją, kurią savo pažiūromis sukuria jam suaugusieji ir visuomenė. Lietuvoje dar nėra įprasta analizuoti vaikų nusikalstamumo prevencijos galimybes. Užsienyje yra nemažai tyrimų, kai vaikų nusikalstamumo situacija analizuojama iš vaiko pozicijų. Buvo pasirinktas būtent šis problemos tyrimo aspektas, nes Lietuvoje jis yra gana naujas, jo pagrindą sudaro antropocentrinis ir pedocentrinis požiūris į vaiką ir į jo problemą.

Taigi, mes pasistengėme įjungti vaiką į vaikų nusikalstamumo problemos analizę ir siekėme ieškoti kartu su pedagogais ir policininkais jų bendradarbiavimo galimybių optimizuojant vaikų nusikalstamumo prevenciją.

Būta problemų, norėdami apibūdinti vaikų, linkusių į nusikaltimus. Dažniausiai naudojamos sąvokos yra „asocialūs vaikai“, „delinkventai“, „sunkūs vaikai“ ir kt. Tyrime juos apibūdinome kaip vaikus, linkusius į nusikaltimus

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados ir pasiūlymai, pateiktos 5 lentelės, 39 paveikslai ir 6 priedai.

1. TEORINIAI VAIKŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOS IR BENDRADARBIAVIMO PAGRINDAI

1.1. Vaikų nusikalstamumo samprata

Šiandien mūsų visuomenėje vyraujantį destruktinį sociokultūrinį reiškinių kaip delinkvenciją arba nusikalstamumą bandoma įvairiai įvardyti. Atsakyti į klausimą, kodėl atsiranda delinkventai, bando sociologai, psichologai, pedagogai. P. Berger, T. Luckmann nuomone, individai tampa delinkventais tada, “kai juos pakeičiantys socializacijos procesai grupėje būna nesėkmingi kai kurioms apibrėžtoms normoms, be to tos nesėkmės atsispindi vidinėje asmenybės struktūroje” (1999, p. 158).

Delinkvencija (lot. *delinquens* – nusižengiantis) – jaunimo polinkis nusikalsti (Jovaiša, 1993). Priežastys įvairios: ydingas auklėjimas šeimoje, vaikų įtraukimas į nusikalstamą veiklą, socialinis nesubrendimas, sociopatija, charakterio nukrypimai (akcentuacijos), psichopatija, lytiniai iškrypimai. Daugiausia nusikalsta 15-16 metų paaugliai, nors deklinkvencija pasireiškia daug anksčiau – 8-10 metais. Ji vystosi pamažu, kol delinkventas savo sąmonėje praranda socialines vertybes ir susikuria antisocialines, išmoksta nusikaltimų technikos. Tada jis pateisina savo delinkventinį elgesį, atmeta bet kokius draudimus, įstatymus, niekina jį smerkiančius, persekiojančius, bet labiausiai bijo, kad nebūtų sugautas nusikaltimo vietoje. Delinkventus perauklėti sunku, todėl juos reikia auklėti iš anksto profilaktiškai.

„Sunkiai auklėjami“ vaikai yra apibūdinami ir per reiškinį, kuris yra vadinamas *deviacija* (nukrypimas, visuomenės normų neatitinkantis elgesys). Nukrypimas nuo visuomenėje, šeimoje, mokykloje priimtinių elgesio normų, yra dažnai būdingas vaikams ir paaugliams, o taip pat jaunimui. Socialinės sferos kaita visuomet siejasi su veikla, kuri reiškiasi elgesyje, atspindinčiame santykį su supančia aplinka, sąlygota vidinio ir išorinio vaiko aktyvumo, todėl vaiko elgesys gali būti socialiai norminis arba nenorminis, nukrypęs nuo normos (Baškatov, 1993).

Deviacijos samprata jungia savyje *deviantinį, delinkventinį ir kriminalinį elgesį*.

Deviantyvus elgesys – tai viena iš elgesio nukrypimo rūšių, apibūdinanti socialinių normų ir taisyklių nesilaikymą mikrosocialinėje aplinkoje (šeima, mokykla, mažos bendraamžių grupės). Tipiška deviantinio elgesio raiška yra tokios vaiko reakcijos kaip: demonstratyvumas, agresija, valkatavimas, girtavimas, alkoholizmas, ankstyvoji narkomanija ir kt (Mudrik, 1991).

Delinkventinis elgesys skirtingai nuo deviantyvaus apibūdinamas kaip pasikartojantis ir asocialūs poelgiai, kurie apsprendžia pastovų tam tikrą pasikartojančių veiksmų stereotipą,

pažeidžiantys teismines normas, tačiau neįtakojantys atsakomybės prieš visuomeninę tvarką (Mudrik, 1991).

G.Valickas delinkventinį elgesį apibūdina kaip “psichologinį polinkį, arba tendenciją, pažeisti egzistuojančias elgesio normas” (Valickas, 1997, p.12).

Delinkventai dažniausiai nepadarо rimtų teisės pažeidimų arba nusikaltimų. Tas pats autorius delinkventą apibūdina kaip “faktiškai padidintos rizikos vaiką ir paauglį, kuriems taikomos visuomeninio poveikio priemonės” (Valickas, 1997, p.12).

E. Erikson nuomone, “žmogus save realizuoja tik tada, kai priimtinu būdu įveikia gyvenimo krizes ir išsprendžia esmines psichosocialines problemas” (Erikson, 2004, p. 96). Krizė yra laikotarpis, kai žmogus pasidaro labiau pažeidžiamas vienokių ar kitokių psichosocialinių nesklaidumų. Kiekviena iš jų tam tikru pavidalu egzistuoja iki lemiamo jos įveikimo momento arba, jei sėkmingai įveikiama, sustiprina bręstančią asmenybę, padidina jos galią. Priešingai, asmenybė nesubręsta, gali išsivystyti nemozė, susiformuoti delinkventinis elgesys.

Delinkventinio elgesio vaikai būna agresyvūs, klastingi, visuomenėje nesąžiningi. Dauguma šių vaikų gyvena amoralaus elgesio šeimose. Agresyvus elgesys atsiranda ne tik dėl nepalankių gyvenimo sąlygų šeimose, tėvų amoralaus elgesio, bet ir dėl auklėjimo klaidų. Z. Bajoriūnas, aiškindamas neigiamai veikiančius vaiką šeimoje veiksnius, nustatė, kad “pavojingiausi yra nenormalūs tėvų tarpusavio bei vaiko ir tėvų (ypač motinos) santykiai, nepasitikėjimas tėvais, šeimos irimas, klaidingas tėvų auklėjimo požiūris” (Bajoriūnas, 2004, p. 58).

J. Litvinienė teigia, kad “šeimoje auklėjimo klaidas įtakoja prieštaravimai tarp būtinumo sudaryti palankią aplinką vaikų auklėjimui bei tėvų žinių ir patyrimo stokos, per didelis tėvų užimtumas, tėvų siekimas perkelti vaikų auklėjimo funkciją mokykloms” (1999, p. 16).

G.Valickas teigia, kad viena iš tokių auklėjimo klaidų - “emocinis atstūmimas, kai tėvai nesąmoningai tapatina vaiką su nemaloniais savo gyvenimo įvykiais” (Valickas, 1997, p.19). Tokiu atveju vaikas jaučiasi esąs nemaloni kliūtis savo tėvams. Situacija gali ypač paaštrėti į šeimą atėjus patėviui ar pamotei. Tuomet, kaip nurodo G.Valickas, „emocinis atstūmimas neretai pasireiškia šiurkščiu auklėjimu: vaikai dažnai ir žiauriai baudžiami už menkiausius nusižengimus, kenčia dėl tėvų nesėkmių ir blogos nuotaikos. Tokiose šeimose vyrauja fizinio „susidorojimo” su vaikais atmosfera, dvasinis abejingumas jiems” (1997, p. 54).

P. Dereškevičius pateikia tokius pavyzdžius: “Kęstas (11 m.) turėjo alkoholikus tėvus ir dar patėvį, buvo žiauriai mušamas, varomas iš namų, valgyti gaudavo nematant tėvui. Jis su draugu nukankino bendraklasį ir įmetė į tvenkinį” (Dereškevičius, 2000).

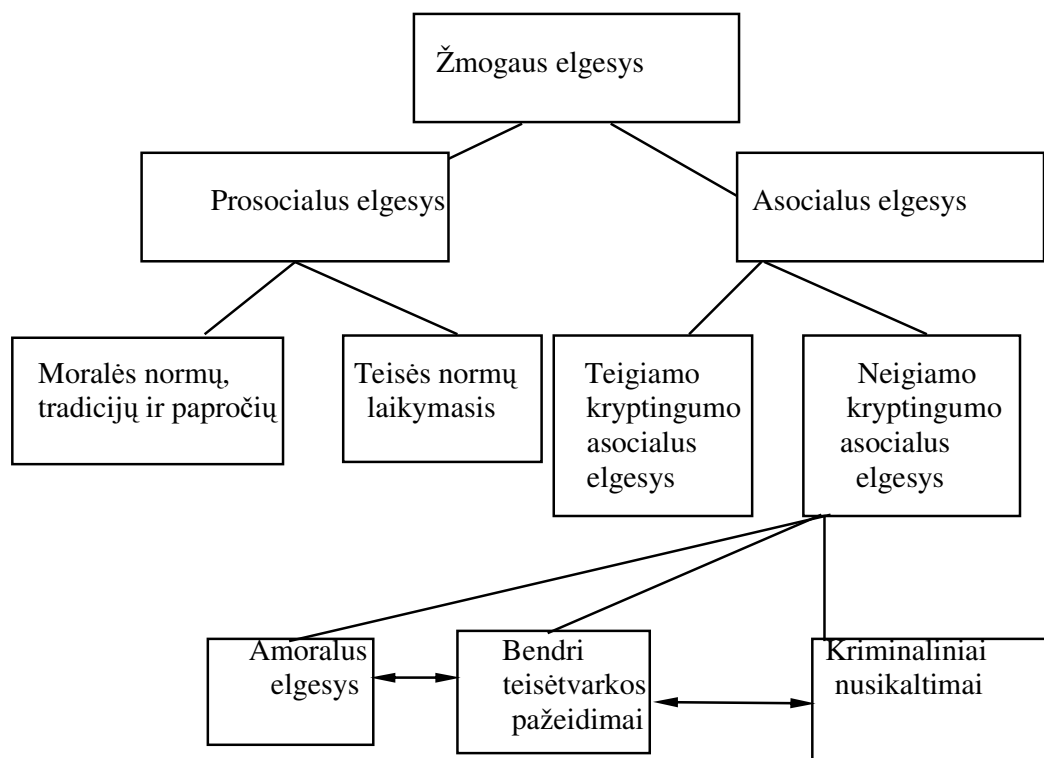
“Jurgitai buvo metukai, kai girtas senelis užmušė motiną ir močiutę. Mergaitę augino girtuoklė teta iki 5-erių metų. Paskui augino tėvas su pamote. Jurgita pradėjo bėgti iš namų, vogti”.

Kaip matyti, gyvenimo nestabilumas šeimoje, bendravimo su tėvais stoka įtakoja agresiją, neapykantą, menkavertiškumo jausmą.

G. Babachinaitė delinkventinio elgesio susiformavimo procesą apibūdina taip: “asocialioje šeimoje vaiko silpni socialiniai interesai, stiprūs menkavertiškumo jausmai paauglystėje. Vaikas iškelia per didelius gyvenimo tikslus ir patenka į kalėjimą” (Babachinaitė, 2000, p. 68).

Šeima turi didžiulę įtaką bręstančiai paauglio asmenybei ir jos funkcijų, ypač tėvų ir vaikų santykių, pažeidimas labai apsunkina paauglio vystymąsi. Tai gali pastūmėti į nusikaltimą.

Žmogaus elgesio tapsmą iš prosocialaus į socialų A. I. Miller apibūdina tokiu ideografiniu modeliu (Clinard, Meier, 1989, p. 146):

1 pav. Elgesio tapsmo asocialūs procesai

1.2. Nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje ir užsienio šalyse: istorinis aspektas

Nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje. Jau XIX amžiaus pabaigoje kai kuriose pasaulio valstybėse galima rasti bandymų racionaliai spręsti socialines problemas. Lietuva viena iš pirmųjų Europoje atkreipė dėmesį į tai, kad su vaiku, padariusiu nusikaltimą, reikia elgtis skirtingai, nei su suaugusiu. Pamedės teisynas (1340), kuriuo buvo vadovaujama ir Žemaitijoje, nurodo, kad devyneri metai laikomi mažamečio amžiumi. Už mažamečio nusikaltimus atsako tėvai, mokėdami išpirką. Kazimiero teisynas (1468) kalba apie vaikų nuo 7 metų atsakomybę už vagystę, o Lietuvos Statute (1566, 1588, 1592) nepilnamečiais buvo laikomi berniukai iki 18 metų, mergaitės – iki 13 metų amžiaus.

Panaikinus baudžiavą ir 1903 m. priėmus naują Rusijos imperijos baudžiamąjį statutą, žmogaus amžiaus tarpsniai buvo suskirstyti taip: nuo 10 iki 17 metų buvo reliatyvus pakaltinimo (teismas kiekvieną atvejį išnagrinėdavo atskirai ir tik tada sprendavo, ar padarytas nusikaltimas); amžiaus tarpsnis nuo 17 iki 21 metų buvo absoliutus pakaltinimo (kiekvienas asmuo, kuriam sukakę nuo 17 iki 21 metų, buvo psichiškai ir fiziškai subrendęs atsakyti už savo veiksmus). Rusijos imperijoje Vakarų Europos pavyzdžiu pradėtos kurti nepilnamečių nusikaltėlių kolonijos. Lietuviškos gubernijos tokia kolonija buvo įkurta Vileikoje (dab. Baltarusijos teritorijoje).

Tarpukario Lietuvoje mažamečiams, kurie buvo pavojingi visuomenei, teismai pagal baudžiamąjį statutą siūlė taikyti įvairius apsaugojimo būdus: 1) skirdavo atsakingą priežiūrą; 2) atiduodavo į auklėjimo drausmės įstaigą; 3) atiduodavo į vienuolyną (mergaites) ir 4) apgyvendindavo būstuose prie kalėjimų ir arešto namų mažamečiams nusikaltėliams.

Už lengvus teisės pažeidimus teismas atiduodavo vaikus jų tėvų ar globėjų priežiūrai. Nepaklusniems vaikams jie galėjo taikyti įvairius auklėjimo būdus. Lietuvos įstatymai draudė tėvams vaikus kankinti ir žaloti.

Kovai su mažamečių nusikaltimais 1938 m. Policijos departamentas prie VRM įsteigė mažamečių reikalams specialias nuovadas. Mažamečių policijai buvo pavesta prižiūrėti dar teismo nenubaustus vaikus, kurie be tėvų ir globėjų priežiūros bastėsi gatvėse, taip pat ši policija kontroliavo nepilnamečius, grįžusius iš auklėjimo ar drausmės kolonijų.

Policijos valdininkas J.Valys straipsnyje “Mažamečių nusikaltėlių klausimu” tvirtino, kad svarbiausias mažamečių nusikalstamumo priežastis sąlygoja neturtas ir tėvų nedarbas. Antroje vietoje - darnos nebuvimas šeimoje, tėvų alkoholizmas (Smalskys, 1998).

Kaip matyti, vaikų nusikalstamumo priežastys gana panašios buvo ir tarpukario Lietuvoje, ir dabar.

Nuo 1991 metų kovo 11 d., kai Lietuva paskelbė Nepriklausomybės aktą, sparčiai kito politinė, ekonominė ir socialinė situacija. Kadangi tuo metu nebuvo ilgamečių demografinių tradicijų, vaikus ginančių įstatymų, vaikų padėtis buvo nestabili ir sparčiai blogėjo.

Nepilnamečių nusikalstamumas užsienio šalyse. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastimis užsienio šalyse aktyviau domėtis imta nuo XVIII a. vidurio. Iki tol Antikoje ir Viduramžiais, tiek pagal romėnų teisę, tiek pagal viduramžišką bažnytinę Kanonų teisę nepilnametis buvo nebaudžiamas iki 7 metų. Nuo 8 metų vaikai atlikdavo bausmę kartu su suaugusiais. Į vaiką buvo žiūrima kaip į mažą suaugusį, arba dažnai, jei nusikaltimai būdavo smulkūs, būdavo paliekamas tėvo valiai (Praspaliauskienė, 2000).

Pirmiausia, XVIII a. pab. Anglijoje ir Prancūzijoje gimė mintis, kad nepilnamečius nusikaltėlius reikia atskirti nuo suaugusių. Tuo tikslu Vakarų Europoje pradėtos steigti specialios įstaigos vaikams: prieglaudos ir ūkio kolonijos. Jose nepilnamečiai buvo mokomi žemės ūkio darbų ir amatų, susijusių su žemės ūkiu. Taip pat buvo mokoma gimnastikos, muzikos, dainavimo. Šių kolonijų tvarka buvo švelnesnė nei kalėjimų (Smalskys, 1998).

Panašios ūkio kolonijos egzistavo ir Šveicarijoje. Jos buvo dviejų rūšių: kantonalinės ir federalinės. Kantonalinės buvo skirtos mažamečiams nusikaltėliams, kurie įvykdė teisės pažeidimą savo gyvenamojo kantono ribose. Keletas federalinių ūkio kolonijų buvo skirtos tiems nepilnamečiams nusikaltėliams, kurie buvo sunkiai pataisomi (Praspaliauskienė, 2000). Carinėje Rusijoje ir Belgijoje ūkio kolonijos buvo steigiamos privačių draugijų ir fondų. Jos dažniausiai būdavo krikščioniškos bei valstybės prižiūrimos.

XX a. pr. Vakarų Europoje buvo atmesta bausmių ir represijų praktika. Šalinant nepilnamečių nusikaltimų priežastis, pradėta eiti auklėjimo ir globos keliu. Susirūpinta, kaip apsaugoti jaunuolį, kuris yra iš asocialios šeimos ir bet kada gali nusikalsti. Nuo 1899 m. Vakaruose buvo pradėti kurti atskiri nuo suaugusiųjų teismai nepilnamečiams. Pirmasis toks teismas buvo įsteigtas Čikagoje ir per dešimt metų tokie teismai buvo sudaryti visose JAV valstijose. Nuo 1905 m. iki 1908 m. tokius teismus įsteigė Didžioji Britanija. 1908 m. - Vokietijoje ir Italijoje, 1912 m. - ir Prancūzijoje. Lengviausia bausmė, kurią skirdavo teismas buvo pabarimas. Taip pat pakankamai lengva bausmė buvo mažamečio grąžinimas tėvams ir kartu atidavimas specialiai globėjui - auklėtojų priežiūrai. Nepilnamečiai gyvendavo pas tėvus, o globėjai ateidavo ir auklėdavo mažamečius jų tėvų namuose (Smalskys, 1998).

Kovai su mažamečių nusikaltimais XX a. pr. buvo sukurta moterų policija. Pirmosios tokios policijos atsirado JAV. Ši policija atliko globojimo ir įspėjimo funkcijas. Vėliau tokia policija atsirado ir Europos šalyse. Šios rūšies policijos uždaviniai buvo prevencinio pobūdžio. Moterų policija glaudžiai bendradarbiaudavo su įvairiomis socialinės globos įstaigomis, kovojo prieš

pornografinės literatūros platinimą, prižiūrėjo mokyklų jaunimą, kino teatrų repertuarą, persekiojo prostituciją ir vaikų vaikatavimą (Praspaliauskienė, 2000).

Vaikų policiją pirmoji įsteigė Olandija (1920 m.). Tokios policijos funkcijos buvo panašios kaip ir kitose šalyse veikusios moterų policijos. Ši policija padėdavo nepilnamečių bylose, vykdė gatvių bei pramogų priežiūrą, rūpinosi elgetaujančiais vaikais. Darbas taip pat buvo daugiau prevencinio pobūdžio (Smalskys, 1998).

Taigi tuo metu taip pat visomis pajėgomis buvo bandoma užkirsti kelią nepilnamečių nusikalstamumui Europoje ir JAV.

1.3. Vaikų socialinės rizikos grupės

Darbo autoriaus nuomone, ypač reiktų atkreipti dėmesį į šias vaikų socialinės rizikos grupes: nelankantys mokyklos, bėgantys iš namų bei sunkiai auklėjami vaikai. Tokių vaikų elgesys neatitinka visuomenės nustatytų elgesio standartų. Jie atsirado dėl netinkamų ugdymo modelių ir neįvertintų vaiko raidos ypatybių. Vaikai iš socialinės rizikos grupių dažniausiai ir įvykdo įvairius nusikaltimus.

1.3.1. Mokyklos nelankantys vaikai

Kiekvienais metais daugėja vaikų, nelankančių mokyklos. Vis daugiau paauglių patraukia į “Gariūnus”, degalines, uždarbiauja prie viešbučių ir pan. Dėl to labiausiai kaltinamos mokykla ir švietimo sistema. Pedagogams priekaištaujama, kad jiems nepavyksta įdiegti vertybių, apsaugančių jaunos žmones nuo įvairiausių socialinių pavojų, piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotikais, vaikatavimu ir kitų negatyvių veiksmų.

Švietimo ir mokslo ministerijos sukauptais duomenimis (1998), mokyklos nelankymo priežastys yra įvairios : 41,8% vaikų nenori mokytis, 14,8% neleidžia mokytis tėvai, 10,8% nesimoko dėl materialinių sunkumų, 5,7% gyvena asocialiose šeimose, 2,7% yra antramečiai arba trimečiai, 21% vaikatauja, likusieji nesimoko dėl įvairių priežasčių.

A. Juodaitytė nurodo tokias mokyklos nelankymo priežastis: “nenori mokytis, nes nemato prasmės, nėra sąlygų, nes neleidžia tėvai, vaikai jau dirba, itin sunkios gyvenimo sąlygos ir t.t.” (Juodaitytė, 2003, p. 54). Taigi viena iš mokyklos nelankymo priežasčių yra nenoras mokytis.

P. Martinaitis nurodo penkias mokyklos nelankymo priežastis ir aiškina jų problemas (Martinaitis, 1995).

- Prasidėjęs mokslo prestižo nuosmukis, kuris pakils tik tada, kai visuomenė suvoks, jog mokslas valdo ekonomiką, o ekonomika – mokslą.

- Tėvų abejingumas nesimokantiems vaikams, asocialių šeimų gausa, alkoholizmo pagimdytas materialinis ir dvasinis skurdas.
- Hipertrofuotas tam tikros tėvų dalies noras bet kokia kaina praturtėti pastumia bemokslį nepilnametį į turgavietę. Tėvai savo valia atsiima paauglį iš mokyklos, motyvuodami, jog jis reikalingas ūkio ar verslo darbuose.
- Tėvų pareigų nevykdymas atsitinka dėl to, kad vyrauja visuotinis tėvų, nevykdančių konstitucinės priedermės (atsakyti už nepilnamečių ugdymo rezultatus ir įstatymų nevykdymą) nebaudžiamumas.

Šią problemą išspręsti, anot P.Martinaičio (1995), galima sukūrus gerą teisinę bazę .

Privalomą vaikų iki 16 metų mokymąsi pirmiausia reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 41 straipsnis (LRK, 1993). Lietuvos Respublikos Seimas 1995 metų vasarą ratifikavo “Vaiko teisių konvenciją”, kurios 28 straipsnis pabrėžia, jog “valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę mokytis” (...) ir imasi priemonių, skatinančių lankyti mokyklą ir mažinti moksleivių, palikusių mokyklą, skaičių”.

1.3.2. Vaikai, bėgantys iš namų

Kitą rizikos grupę sudaro vaikai ir paaugliai, priešišškai nusiteikę prieš suaugusius, dažniausiai prieš artimuosius. Tai savotiškai “protestuojantys” nepilnamečiai. Priešiškumas pasireiškia pabėgimu iš namų. Svarbiausia tokio protesto priežastis, anot P. Dereškevičiaus, “noras atkreipti į save ypatingą artimųjų dėmesį arba susigražinti prarastąjį (Dereškevičius, 2000, p. 16). Pagrindinis šių paauglių bruožas – neribotas egocentrizmas, nepasotinamas troškimas nuolatinio dėmesio, pagarbos ir užuojautos sau, kitaip sakant, jie žūt būt stengiasi būti dėmesio centre. Šiems vaikams būdingas melas, apsimetimas ir apskritai viskas, kas padeda siekti dėmesio sau. Norint pašalinti paauglių egocentiškumą (nors iš karto tai padaryti neįmanoma), reikia ieškoti tos veiklos srities, kurioje egocentriniai jų siekiai galėtų būti patenkinti nepakenkiant kitiems. Pavyzdžiui, jei paauglys turi matematinių techninių gabumų, tai jis gali patenkinti savo poreikius tikslųjų dalykų srityje.

Vaiko bėgimas yra problema todėl, kad paliečia ne tik vaiką, bet ir šeimą, mokyklą, jurisdikcijos įstaigas. Nepilnamečio pasitraukimas iš šeimos reiškia tėvų galios netekimą ir nekontroliuojamą elgesį.

Vaikas bėga iš šeimos, kai jaučiasi joje nesaugus, yra mušamas, kai nėra sąlygų patenkinti fizinius poreikius – maisto, normalių gyvenimo sąlygų. Pabėgęs iš namų jis yra priverstas vogti, valkatauti, o neretai padaryti ir sunkesnę nusikaltimą.

Mokslininkai (Abramenkova, 2000; Baškatov, 1993) pateikia tokį “bėglio” socialinį apibūdinimą:

- dauguma bėglių yra iš nepilnų šeimų, kuriose dažni konfliktai;
- bėgliai mažiau laiko praleidžia namuose, daugiau – draugų ir pažįstamų tarpe;
- bėglių žemesnis pažangumas mokykloje, jie dažniau bėga iš pamokų ar nelanko mokyklos, dažniau šalinami iš mokyklos;
- vengia bet kokios socialinės veiklos.

Lietuvoje vaikų bėgimo iš namų reiškinį tyrinėjęs V. Dereškevičius nustatė, kad iš 232 tirtų agresyvaus elgesio vaikų, 114 bėgo iš namų (Dereškevičius, 2000, p. 89):

- devyni iš dešimties bėglių – berniukai;
- dauguma (keturi penktadaliai) 14-15 m. paaugliai;
- 80% bėglių gyvena miestuose ar rajono centruose;
- daugiau kaip pusė bėglių yra iš nedarnių ir nepilnų šeimų;
- agresyvūs paaugliai antramečiauja tris keturis kartus dažniau nei jų bendraklasiai.

G.Valickas agresyvaus elgesio priežasčių siūlo ieškoti “konkrečioje socialinėje psichologinėje aplinkoje, kuri formuoja paauglio asmenybę: šeimoje, mokykloje, bendraamžių grupėje” (Valickas, 1997, p. 125).

Blogos materialinės bėglių šeimų sąlygos yra vienas iš agresyvaus elgesio veiksnių. Tačiau pabėgimus nulemia emocinė atmosfera šeimoje, konfliktai tarp šeimos narių ir vaiko neigiami emociniai pergyvenimai.

1.3.3. „Sunkiai auklėjami” vaikai.

“Sunkiai auklėjami” paaugliai skiriasi neigiamų savybių gausumu, jų išraiškos laipsniu, požiūriu į darbą ir mokymąsi bei kitais elgesio ypatumais. Reikia pabrėžti, kad sąvokų “sunkus”, “nedrausmingas”, “nepažangus”, “pedagogiškai apleistas”, “sunkiai auklėjamas”, “tvarkos pažeidėjas” ar “nusikaltėlis” turinys pedagogikoje ir visuomenėje nuolat keičiasi. Tai atsitinka dėl to, kad vienos elgesio sutrikimų priežastys, padariniai bei su jais susiję auklėjimo sunkumai tikslingai šalinami išnyksta, dėl to visuomenės dėmesys nukrypsta į kitus, ryškesnius.

Mokslininkai įvairiai skirsto “sunkiai auklėjamus” paauglius į grupes. Tai priklauso nuo paauglio gyvenimo ir auklėjimo sąlygų, nuo aplinkos poveikio. Z. Bajoriūnas nepilnamečius teisės pažeidėjus skirsto į grupes pagal neigiamų asmenybės savybių gausumą (Bajoriūnas, 2004). V. Dereškevičius sunkiai auklėjamus paauglius skirsto į 5 tipus (Dereškevičius, 2000).

- *Peraugusieji.* Tai labai atsilikę, praradę norą mokytis ir dvasinius ryšius su mokykla, vengiantys dirbti, turintys amoralių polinkių paaugliai.

- *Atsilikusieji.* Šie paaugliai protiškai mažiau išlavėję ir turi neryškių dorovingo elgesio defektų. Jie paprastai būna nepažangūs, nedrausmingi, mažai domisi mokymusi ir darbu.
- *Impulsyvieji.* Jie pasižymi padidėjusiu nerviniu ir psichiniu jaudrumu, nepusiausviru charakteriu, afektų protrūkiais, ryškiai svyruojančiu mokymosi pažangumu ir polinkiu dirbti.
- *Nesubrendusieji.* Šie nepilnamečiai elgiasi ne pagal savo amžių (kaip jaunesni), esti silpnavaliai, neįstengia įveikti sunkumus.
- *Hiperaktyvieji.* Tai per daug judrūs, nemokantys susikaupti, sutelkti dėmesį, nepareigingi, nuolat nusižengiantys mokyklos tvarkai ir kitiems įvairiems reikalavimams paaugliai.

Dabar Lietuvoje kol kas nėra institucijos, kuri galėtų spręsti vaikų gyvenimo problemas. Anot A. Juodaitytės, “šių problemų sprendimas žinybinis ir lokalizuotas, padalytas tam tikroms vyriausybiniams tarnyboms: socialinei, švietimo, vidaus, teisės, sveikatos apsaugos ir t.t.” (Juodaitytė, 1996, p. 54).

1.4. Vaikų nusikalstamumo prevencijos pagrindai

1.4.1. Prevencijos samprata ir ryšys

Kol kas uždavinys pažaboti nusikalstamumą ir užtikrinti visuomenės saugumą daugiausia priskiriamas policijai bei kitoms teisėsaugos institucijoms. Per mažai dėmesio skiriama prevencinėms pastangoms, nusikaltimų priežasčių bei sąlygų šalinimui, ekonominėms, socialinėms, švietimo ir kitoms priemonėms, todėl paprastai pavėluotai sureaguoja į jau opias problemas ir belieka kovoti su padariniais, nors dažniausiai būta galimybių užkirsti problemoms kelią dar jų ištakose. Tokia situacija bei didelis nepilnamečių nusikalstamumo lygis šalyje reikalauja suformuoti ir įgyvendinti iš esmės naują viešojo saugumo užtikrinimo strategiją. Šiandien nebeužtenka tik fiksuoti pažeidimus ar jau padarytą žalą. Būtina laiku pastebėti galimas grėsmes ir užkirsti joms kelią, dar nespėjus padaryti žalos valstybės, visuomenės ar asmens teisėtiems interesams. Todėl pastaraisiais metais vis dažniau akcentuojama prevencijos svarba, aktyvesnis savivaldos dalyvavimas viešojo saugumo užtikrinimo srityje bei pilietinė savisauga (Dapšys, 1995).

Pilietinė savisauga - labai svarbus nusikaltimų prevencijos ir kontrolės mechanizmo elementas. Nusikaltimų prevencija ir kontrolė gali būti efektyvi tik tada, kai joje dalyvauja visi visuomenės nariai, todėl svarbu padėti kiekvienam asmeniui suvokti savo vertę ir teisę apsaugoti save ir kitus, suformuoti įsitikinimą, kad kiekvieno asmens veikla gali duoti teigiamų rezultatų visos nusikaltimų kontrolės ir nusikaltimų prevencijos kontekste, ir skatinti bei remti gyventojų ir verslininkų iniciatyvas apsaugoti savo turtą, būstą ir užtikrinti asmens saugumą.

Prevencija – 1) bendras pavadinimas įvairių auklėjimo metodų, kuriais siekiama užbėgti už akių įvykiams, nesuderinamiems su morale ir teisės normomis. (Jovaiša, 1993); 2) priemonės,

kuriomis siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams (nedarbai, nusikaltimams, alkoholizmui ir pan.). 3) išankstinis kelio užkirtimas, užbėgimas už akių. (Leonavičius, 1993). Prevencija paprastai skirstoma į trijų lygių veiksmus – ankstyvoji, pagalbos bei socialinė pedagoginė rehabilitacija. (Kvieskienė, 2003).

Prevencinė pedagogika – tai ne tik tinkama pagalba šeimai, ugdymo institucijų įvairovė, galimybė vaikui tobulinti savo gabumus, bet ir socialinių-pedagoginių strategijų visuma, kuri padeda vaikui nugalėti nesirūpinimo, psichologinės, fizinės ir seksualinės prievartos pasekmes, grįžti į normalų socialinį gyvenimą.

Prevenciją galima skirstyti į tris etapus (Abromaitienė, 2002):

- *ankstyvoji prevencija* – tai ugdymo ir kitų socialinių institucijų, nevyriausybinių organizacijų bei privačių asmenų pastangos, siekiant vaikų ir jaunuolių pozityvios socializacijos bei pilietinės brandos;
- *pagalbos prevencija arba antrinė prevencija* – tai specializuotos programos ir strategijos, individualizuoti scenarijai, padedantys rizikos grupės vaikams. Ypatingas dėmesys skiriamas tiems, kurie patiria fizinę ar seksualinę prievartą, kurių gyvybei ar sveikatai gresia pavojus, arba vaikams, turintiems tam tikrų raidos ar elgesio sutrikimų;
- *socialinė-pedagoginė rehabilitacija arba tretinė prevencija* – tai specialios programos arba strategijos, kurios padeda nusikaltusį, patyrusį prievartą, turintį priklausomybę nuo alkoholio ar narkotikų, gatvėje ilgai gyvenusį vaiką grąžinti į normalią socialinę aplinką, padėti atgauti prarastus socialinius gebėjimus.

Vaikų nusikalstamumo prevencijos sistema – tai visuomenės ir valstybės institucijų interesams atstovaujančių žmonių bendra, tiksliai kryptinga ir funkciškai suderinta veikla, kuri orientuota:

- į vaiko asmenybės deformacijos ir jo elgesio neigiamas apraiškas;
- į aplinkybes ir sąlygas, kurios didina piktybišką vaiko elgesį;
- į vaiko sąmonę, ugdant jį nedaryti teisės pažeidimų, netapti nusikaltimo auka.

Vaiko teisių pažeidimus ir vaikų nusikalstamumą lemia kompleksas sąlygų ir priežasčių, kurias neutralizuoti ar riboti įmanoma tik nuolatos tarp savęs derinant prevencinę veiklą šiomis kryptimis:

1. Vaikų ugdymo šalyje problemų sprendimas. Pagrindinės šios krypties priemonės turi būti sutelktos socialinėje, ekonominėje ir teisinėje paramos ir pagalbos šeimai ugdyti vaikus srityse.

2. Prevencijos sistemos sukūrimas vaikų ugdymo institucijose. Tai vaikų įtraukimas į ugdymo procesą, jų papildomas ugdymas, užimtumo ir poilsio organizavimas, vaiko elgesio ir drausmės kontrolė, mokyklos ryšio su šeima stiprinimas.

3. Prevencijos sistemos struktūrų sukūrimas neformalioje vaikų gyvenamoje aplinkoje. Tai darbas su neformaliomis vaikų ir jaunimo grupėmis, jų užimtumo ir laisvalaikio problemų sprendimas.

4. Vaikų teisių apsaugos sistemos sukūrimas. Tai vaikų globa, nukentėjusių nuo smurto vaikų rehabilitacija, adaptacija, resocializacija, teistų ir kitų vaikų, grįžusių iš specialių auklėjimo ir drausmės įstaigų, adaptacija ir resocializacija.

5. Teisėtvarkos institucijų, atliekančių vaikų nusikalstamumo prevenciją ir vykdančių teisingumą, sistemos sukūrimas. Tai specializuotų policijos padalinių darbui su vaikais ir jaunimu sukūrimas, teisėjų ir kitų teisėsaugos institucijų darbuotojų specializacijos problemų sprendimas.

6. Institucijų, vykdančių vaikų bausmes ir alternatyvias jai priemones, sistemos reforma ir jos įgyvendinimas. Šių institucijų veiklos demokratizavimas, humanizavimas, vaikų rengimas grįžti į visuomenės gyvenimą.

7. Specialistų, vykdančių nusikalstamumo prevenciją, rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistemos sukūrimas. Tai socialinių pedagogų (darbuotojų) rengimas, mokytojų kvalifikacijos kėlimo kursų, seminarų, stažuotčių sistemos sukūrimas.

8. Informacinio-analitinio, mokslinio ir metodinio aprūpinimo sistemos sukūrimas. Tai informacinių-analitinių duomenų apie vaikų teisių apsaugą ir jų nusikalstamumo prevenciją bazių parengimas, plėtimas ir naudojimas.

9. Teisinio vaikų ir šeimų švietimo sistemos sukūrimas. Tai vaikų teisinis švietimas ugdymo įstaigose, vaikų ir šeimų teisinis švietimas per visuomenės informavimo priemones, smurto, alkoholio vartojimo ir prostitucijos stabdymo propagavimas. Teisinių aktų, kuriais remiantis būtų galima veiksmingai drausminti vaikais nesirūpinančius tėvus, parengimas.

10. Prevencijos sistemos suderinamumas su atitinkamomis Europos Sąjungos valstybių nusikalstamumo prevencijos sistemomis. Tai Lietuvos vaikų nusikalstamumo prevencijos sistemos harmonizavimas su Europos Sąjungos valstybių vaikų nusikalstamumo prevencijos sistemomis.

11. Prevencijos programos įgyvendinimo materialinio-finansinio aprūpinimo laidavimas.

Pagrindiniai dokumentai, reglamentuojantys prevencinį darbą:

- 1997 m. kovo mėn. LRV patvirtinta Nacionalinė vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programa.
- 2000-01-11 LRV nutarimu patvirtinta Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą.
- 2003-03-20 LRS nutarimu patvirtinta Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa.
- 2004-02-23 LRV nutarimu patvirtinta Vaikų ir jaunimo socializacijos programa.

Vaikų teisių apsaugos ir jų nusikalstamumo prevencijos sistema yra sudaroma iš glaudžiai susijusių struktūrinių bendrasocialinės, specialiosios, individualiosios ir tarpinės prevencijos rūšių. Šios sistemos subjektai yra visuomenės ir valstybės institucijos bei tikslingai ir kryptingai veikiantys piliečiai (Justickis, 2004).

Pagrindinė kovos su nepilnamečių nusikalstamumu kryptis – visapusiškas jos prevencijos sistemos veiksmingumo didinimas. Ši sistema – visa įvairių valstybės ir visuomenės grandžių veikla, rengiant ir įgyvendinant priemones, šalinančias nepilnamečių nusikaltimų padarymo galimybes, jų nusikaltimų padarymo priežastis ir sąlygas.

Individualaus poveikio priemonės naudojamos, koreguojant nepilnamečių asmenybę įvairiose jos deformacijos stadijose, siekiant pakeisti formavimosi turinį bei kryptį ir pašalinti deformavimosi sąlygas. Taigi jos visada jungia tris aspektus: poveikį asmeniui, jo auklėjimo sąlygoms, neigiamos įtakos šaltiniams. Šias priemones galima suskirstyti į:

- prevencines auklėjimo priemones, įgyvendinamas per šeimą;
- prevencines auklėjimo priemones, įgyvendinamas per mokslo ir darbo kolektyvus;
- prevencines auklėjimo priemones, įgyvendinamas per visuomenės atstovus;
- nepilnamečių reikalų komisijų teisėsaugos institucijų kontrolės poveikio priemones.

„Šiai prevencijos priemonių grupei būdinga tai, kad čia pedagoginio, drausminio, administracinio, visuomeninio, kriminalinio – teisinio poveikio priemonės taikomos konkrečiam asmeniui, jų grupei ir konkrečiai aplinkai“ (Leliūgienė, 2002, p. 183 – 184).

1.4.2. Prevencijos priemonės mokykloje, šeimoje ir jų veiksmingumas

Sunku rasti kitą nusikalstamumo prevencijos sritį, kurioje būtų sukurta ir taikoma daug įvairiausių nusikaltimų prevencijos priemonių, kaip mokykla. Mokykloje mokytojai, auklėtojai kasdien stebi mokinius, bando pagerinti jų elgesį, ištaisyti blogus asmenybės bruožus. Čia nuolat kuriamos ir realizuojamos įvairiausios auklėjimo, pataisos priemonės. Joms priskiriamas ir tam tikras vaidmuo mažinant moksleivių nusikalstamo elgesio riziką.

Nieko nuostabaus, kad būtent čia, mokykloje, gimė nemaža dalis prevencijos naujovių.

Su nusikaltimų prevencija mokykloje, siejamos priemonės yra pačios įvairiausios. Tai ir individualioji prevencija, pavyzdžiui, mokytojo ar mokyklos psichologo individualus darbas su probleminiu elgesiu pasižyminčiais moksleiviais. Grupinis darbas, kai mokytojas ar psichologas dirba su probleminių mokinių grupe. Tai pagaliau ir prevencijos priemonės, nukreiptos į visą mokinių kontingentą. Į visą mokinių kontingentą nukreiptas prevencinis darbas skirstomas į darbą su konkrečia klase ir darbą visos mokyklos mastu.

Pagal turinį skiriamos šios prevencinės veiklos formos:

Verbalinė (žodinė) informacija – pokalbiai su mokiniais, konsultacijos prevencijos temomis, susitikimai su policijos ir kitais teisėsaugos institucijų pareigūnais.

Diskusijos – mokiniai aptaria svarbias nusikaltimų prevencijos temas.

Mokymas – ugdomi prevenciniu požiūriu svarbūs įgūdžiai: sugebėjimas atsispirti bendraamžių grupės spaudimui daryti nusikaltimus, vartoti alkoholinius gėrimus ir pan.

Kontrolė – nesugebančio pakankamai valdyti savo veiksmų mokinio elgesio sustiprintas kontroliavimas,

Skatinimas ir baudimas – sukurama skatinimo už elgesį, mažinantį nusikaltimų riziką, ir nuobaudų už elgesį, didinantį tokią riziką, sistema.

Mokyklinės prevencijos priemonės pirmiausia yra svarbios kaip pirminės (ankstyvosios) nusikaltimų prevencijos dalys. Dauguma mokyklos mokinių nėra padarę nusikaltimų, daugelis iš jų nėra pasiekę baudžiamosios atsakomybės amžiaus. Dėl to mokyklos pastangos nukreiptos į tolimesnės perspektyvos nusikaltimų prevenciją.

Žymus JAV kriminologas Gottfredsonas pasiūlė visas mokyklinės prevencijos priemones suskirstyti į dvi dideles grupes: veikiančias patį individą ir veikiančias socialinę aplinką. Priemonės, veikiančios patį individą, nukreiptos tiesiai į asmenį, pasižymintį didesne nusikalstamo elgesio rizika, į įvairius jo kriminologinius bruožus. Siekiama pakeisti jo požiūrį, įsitikinimus, orientaciją, motyvus ir pan. to paties siekiama taikant ir socialinę aplinką veikiančias priemones. Šiuo atveju galutinis tikslas irgi yra tas pats – paveikti asmenį, sumažinti nusikalstamo elgesio riziką. Tačiau ta daroma netiesiogiai, o keičiant socialines sąlygas, kuriomis individas gyvena. Mokinio atveju – tai mokykla, klasė, žmonės, kurie jį supa. (Justickis, 2004).

„Prevencinio darbo su šeima priemonių sąrašė“ pateikiamos prevencijos priemonės, dažniausiai įtraukiamos į prevencijos programas. Jas klasifikuoti galima įvairiais pagrindais.

Išanalizavus 52 prevencijos programas, išskirtos tokios prevencinės priemonės:

I. Finansinio rėmimo priemonės:

- materialinė parama daugiavaikėms šeimoms;
- materialinė parama šeimoms, kurių pajamos neviršija minimalaus gyvenimo lygio.

II. Pedagoginis darbas su šeima:

- pagalba šeimoms sprendžiant auklėjimo problemas;
- šeimų pedagoginis konsultavimas.

III. Šeimos kontrolė:

- šeimų, kurios nariai piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais, sustiprinta socialinė kontrolė;
- šeimų, nepakankamai vykdančių auklėjimo funkcijas vaikų atžvilgiu, priežiūra;

- šeimų, kuriose vyksta teisės pažeidimai, priežiūra.

IV. Švietimo darbas šeimoje :

- Šeimos narių švietimas šeimos santykių, ūkio, auklėjimo, higienos, teisės klausimais.
- Informacijos apie nusikaltimų priežastis ir nusikaltimų prevenciją teikimas.

V. Šeimos psichologinės treniruotės ir psichoterapija:

- grupinės šeimos psichoterapijos programos;
- psichoanalitinė šeimos psichoterapija;
- dinaminė psichoterapija, šeimos psichoterapija,
- informacinė – komunikacinė šeimos psichoterapija.

Tikslinės priemonės yra nukreiptos į problemą, kurią reikia spręsti. Jeigu šeima turi rūpesčių dėl asocialaus nepilnamečio elgesio, tai tikslinės šeimos prevencijos priemonės padeda šeimai spręsti būtent šią problemą. Gali būti šviečiamasis darbas – šeimai suteikiama žinių apie asocialius nepilnamečius ir jų korekcijos galimybes. Gali būti kryptingos pagalbos priemonės. Esant būtinumui šeimai griežčiau kontroliuoti nepilnamečio elgesį, numatoma jai atitinkama pagalba: padedama kontroliuoti tokį paauglį, rengiamos probleminių šeimų konsultacijos. (Justickis, 2004).

1.4.3. Individualios prevencijos programos ir jų neveiksmingumo priežastys

Justickio (2001) nuomone, optimalaus individualaus prevencinio poveikio metodų parinkimas nusikaltėlių asmenybėms dažniausiai priklauso nuo prevencinių programų stabilumo asmenybės socializavimosi atžvilgiu. Visi šie metodai turi apimti šiuos svarbiausius komponentus:

- individualaus prevencinio poveikio tikslai, iš kurių svarbiausias – paauglio įsitikinimų formavimas, kad reikia neišvengiamai paklusti moralės ir teisės reikalavimams,
- ugdomojo ir kontroliuojamojo poveikio asmenybei metodai ir uždaviniai, nurodantys, kokias trūkstamas savybes reiktų įgyti bei kokių neigiamų ydų reikia atsikratyti;
- poveikio asmenybės tiesioginei aplinkai formos, siekiant pašalinti neigiamai asmenybę įtakančius veiksnius ir įvertinti galimą perauklėjimą, sukurti tarpasmeninių santykių sistemą;
- individualaus prevencinio poveikio priemonės, orientuotos į tas darbo ir ugdymo institucijas, teritorines bendruomenes, nevyriausybinės ir vyriausybės organizacijas, kurios pasirengusios duoti didžiausią efektą konkrečiam vaikui;
- asmenybės socializacijos prevencinės programos realizavimo pagrindiniai etapai.

Įgyvendinant individualaus prevencinio poveikio programą kokybės prasme, akcentuojami nepilnamečio asmenybės pasikeitimai visuomeninių normų, taisyklių ir esamų socialinių vertybių požiūriu. Tikslai realizuojami ne iš karto, o tik laiko tėkmėje.

Siekiant užsibrėžtų tikslų, susiduriama su begale užduočių. Pagrindinės iš jų: prosocialių ir pozityvių nepilnamečio interesų, prosocialių santykių, socialinės atsakomybės jausmo, drausmės atstatymas ir tolimesnis jos laikymasis.

Atkreipiamas dėmesys į šeimos įtaką nepilnamečio perauklėjimui ir elgesio pakeitimui. Tokiu atveju, kai tėvai nepajėgūs valdyti savo vaiko tikslų, siekių ir leidžia išryškėti jo kaskart besikeičiantiems poreikiams bei atrasti visuomeninio gyvenimo normų ignoravimo elementams, tuomet socialiniam pedagogui būtina įvertinti šeimos vaidmenį vaiko perauklėjimo procese arba įtraukti šeimą į paauglio elgesio korekcijos procesą, atskirti paauglį iš tos aplinkos, jeigu kalbama apie nuolatinę neigiamą įtaką šeimoje.

Socialiniam pedagogui taip pat tenka prognozuoti laukiamą rezultatą, dirbant su tam tikru nepilnamečiu, išsiaiškinti darbo sunkumus, jo tęstinumą. „Numatyti teisingą jauno nusikaltėlio kelią – reiškia „perjungti“ jo dėmesį ir energiją į kitas visuomenei naudingas vertybes, „perdengti“ socialinio negatyvaus poveikio kanalus, padėti sukurti geranoriškas sąlygas teisėtam elgesiui su pozityviais pasikeitimais vidinėje aplinkoje“ (Leliūgienė, 2002, p. 180). Socialinio pedagogo daromai prognozei kriterijumi tampa ir vaiko požiūris į darbą, mokslą, šeimą, bendraamžius, visuomenę, kultūrinę, ugdomąją veiklą darbuose ir t.t.

Vienas iš efektyviausių priemonių, perauklėjant nepilnamečius nusikaltėlius, yra poveikis jo emocinei – valios sferai, kuri savaip individuali ir dinamiška, esanti sudėtingoje sąveikoje su visomis kitomis vidinio žmogaus pasaulio pusėmis. Į tikslą nukreiptas ugdomasis – prevencinis poveikis jaunam žmogui turi padaryti pokyčius jausmuose ir mintyse, padėti pažinti tikrovę per konkrečius pavyzdžius, dorovinius idealus (Leliūgienė, 2002, p. 185 – 187).

Priežastys, sąlygojančios prevencinių programų neveiksmingumą. Ištyrus nusikalstamumo Lietuvoje tendencijas, susirūpinimą kelia nepilnamečių, padariusių nusikaltimus skaičius. Jų padaryti nusikaltimai sudaro apie 13 – 14 proc. visų fiksuojamų nusikaltimų (Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro Informacinis leidinys Nr.1, 2006).

Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje (2003) yra atliktas prevencinio darbo ir jo kontrolės būklės Lietuvoje įvertinimas, išskirti trūkumai, mažinantys prevencinių programų efektyvumą.

1. Programų vykdytojų interesai ir tikslai labiau orientuojami į jau iš anksto suplanuotą priemonių vykdymą bei į nuolatinę veiklą prevencinio darbo srityje. Programų įgyvendinimas ir finansavimas baigiasi jose nustatytu terminu, nors prevencinio darbo poreikis yra nuolatinis.

Iš dalies šią problemą sąlygoja lėšų stygius prevenciniam darbui plėsti. Tik dalis programų, finansuojamų iš Šiaulių miesto savivaldybės yra tęstinės.

Prevencinių programų kūrėjai nėra garantuoti, kad jų parengtos programos bus finansuojamos eilę metų, todėl ruošiant prevencines veiklas, dažnai nenumatytas veiklos

tęstinumas, stengiamasi programą įsprausti į 1 metų laikotarpį, o gavus mažesnę finansavimą programai įgyvendinti, iš viso atsisakoma kai kurių idėjų ar veiklų, numatytų programos etapuose.

2. Nenustatomi programų efektyvumo vertinimo kriterijai, todėl dažnai sunku pasakyti, ar programos ir atskiros priemonės pasiekė tikslą.

3. Vykdamas prevencines programas menkai remiamasi visuomenės pagalba ir iniciatyva.

4. Nepakankamas įstaigų bendradarbiavimas įgyvendinant programas. Nenumatomas lėšų ir materialinių išteklių, organizacinių veiklos galimybių kooperavimas. Bendradarbiavimo sutartys nugula stalčiuose ir panaudojamos tik rengiant ataskaitas.

5. Programose pateikti tikslinių grupių sąrašai ne visada sutampa su realiai programoje dalyvaujančių vaikų sąrašais.

Dėl nepakankamai struktūrizuotos prevencinių programų kontrolės, atsiranda galimybė piktnaudžiauti tiksline grupe. Tai yra viena iš svarbiausių priežasčių, dėl kurios veikla neduoda laukiamų rezultatų.

Pagal Nacionalinę vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos programą kuriami projektai privalo būti orientuoti į pagalbos prevencijos lygmenį, kur tikslinę grupę sudaro rizikos grupės vaikai, o realiai programos įgyvendinamos ankstyvosios prevencijos lygmenyje, kur tikslinę grupę sudaro vaikai, neturintys socializacijos sutrikimų, nors ankstyvoji prevencija yra privaloma valstybinėms institucijoms (Ankstyvoji prevencija: teorija ir praktika, 2005, p. 20- 21).

2. BENDRADARBIAVIMAS TARP MOKYTOJŲ IR POLICININKŲ - KAIP PREVENCIJOS OPTIMIZAVIMO PRIELAIDA

2.1. Mokytojų prevencinis darbas su vaikais, linkusiais į nusikalstamumą

Kadangi vaikas nesugeba atskirti savo jausmų nuo jų išraiškos, neigiamą tėvų vertinimą jis priskiria ne tam tikram savo elgesiui, o sau kaip žmogui. Todėl jaučiasi atstumtas, nepriimtas. Tokią vaiko nuostatą paprastai palaiko suaugusiųjų elgesys. I.Gaigalienė, tyrinėjusi paauglių agresijos bei nusikalstamumo socialinius veiksnius teigia, kad “ilgai trukusios nesėkmės, neigiamos reakcijos, paauglio atstūmimo sąlygos, formuoja žemą savimone. Žmogui, kurį neigiamai vertina ir atstumia aplinkiniai, kuris apie save blogai galvoja, gyventi labai sunku” (Gaigalienė, 1994, p. 24). Jei šeimoje paaugliui nesiseka, nepilnametis yra atstumiamas ir blogai vertinamas tėvų, jis pradeda ir pats save vertinti neigiamai. Šią situaciją vaikas išgyvena skausmingai ir ima ieškoti kitos aplinkos, kur bus priimtas toks, koks yra. Tokia aplinka dažniausiai yra mokykloje. Tačiau, P.Martinaičio nuomone, “pedagogai kartais turi apsaugoti vaikus nuo pačių tėvų. Reikia sudaryti tokią atmosferą, kad vaikas pats glaustųsi prie mokytojo, pasitikėtų juo ir pasiguostų, savo sunkiomis gyvenimo sąlygomis” (Martinaitis, 1995, p. 35).

I.Gaigalienė nurodo, kad dažniausiai mokykloje su “sunkiais” vaikais buvo dirbama formaliai, neatsižvelgiant į jų asmenybės ypatumus, susiklosčiusius santykius už mokyklos ribų. 31,2 % paauglių keliavo iš vienos mokyklos į kitą ir kiekviena stengėsi jais atsikratyti. Tokiais atvejais paauglių elgesys dar labiau pablogėdavo. Jie bėgdavo iš namų, pamokų, valkatavo ir nustodavo lankyti mokyklą (Gaigalienė, 1994).

Tokiu būdu abi vaiko asmenybės ugdymui labiausiai įtakos turinčios aplinkos - šeima ir mokykla – lyg ir nusigręžia nuo jo, emociškai atstumia. Palaikymo, priėmimo vaikas ieško kitoje, bendraamžių, turinčių panašių problemų, aplinkoje.

P. Martinaitis (1995), apibendrinęs Kauno miesto mokyklų vadovų sukauptas žinias, tėvus suskirstė į tokias grupes:

- pirmoji - tėvai, trukdantys vaikams lankyti mokyklą. Jų abejingumas vaikams, socialinėms šeimos problemoms skatina vaikus valkatauti, nelankyti mokyklos. Tokių tėvų apie 1 %;
- antroji - tėvai, abejingi mokyklai, reaguojantys tik į įspėjamuosius mokyklos signalus. Jų vaikai lanko mokyklą iš inercijos, pasiekimai moksle įvairūs, priklauso nuo vaikų gabumų, mokytojų profesionalumo. Dorinių nuostatų formavimas paliktas savieigai. Tokių tėvų yra apie 75,7 %;

- trečioji - tėvai domisi vaikų mokymosi rezultatais, ypač 9 ir 12 klasėse. Tokių tėvų apie 12,5 %;
- ketvirtoji - tėvai domisi mokyklų darbo profiliu, sustiprintais dalykais, ieško mokyklos, atitinkančios vaiko gabumus arba tėvų planuojamą vaiko ateitį. Dorinių nuostatų formavime mokyklos vaidmuo menkas, kadangi tėvai kreipia dėmesį tik į žinias. Tokių tėvų yra apie 10 %;
- penktoji - tėvai nori, kad mokykla būtų pagalbininkė, formuojant vaikų dorines nuostatas. Jie pilnateisiai, aktyvūs mokyklos bendruomenės nariai, suprantantys, pritariantys ir padedantys įgyvendinti mokyklos tikslus. Mokytojas tampa šeimos bičiuliu. Tokių tėvų apie 0,8 %.

Dažnai mokytojo netaktas, neteisingas elgesys žeidžia mokinio asmenybę, kelia priešišumą, atveria naujo konflikto mokykloje galimybes. O tai, kad mokinyš kompromituojamas draugų akivaizdoje, gilina konfliktišką situaciją, blogina vaiko padėtį kolektyve.

G. Valicko teigimu, jaučiama tokia bendra tendencija, kad “dažniausiai mokinių ir mokytojų santykiai grindžiami baime, o tvarka palaikoma bausmėmis” (Valickas, 1997, p. 45).

Mokytojai privalo stebėti, analizuoti ir koreguoti tėvų ir sociokultūrinės aplinkos poveikį vaikų ir paauglių ugdymui bei supažindinti tėvus su tyrimo rezultatais.

Atstumtųjų padėtis, kurią tarpasmeninių santykių sistemoje užima asocialūs paaugliai, nuolatiniai konfliktai, įtampa ir nepastovumas skatina juos ieškoti kokios nors išeities. Todėl, stengdamiesi neutralizuoti bendraklasių ir mokytojų neigiamus vertinimus, paslėptą ar atvirą antipatiją savo atžvilgiu, asocialūs paaugliai savo ruožtu pradeda ignoruoti jų poveikius, elgiasi šiurkščiai bei įžūliai, naudoja fizinę jėgą, grasinimus, prievartą (Baškatov, 1993).

Izoliuoti bei atstumti savo klasėse asocialūs paaugliai aktyviai pradeda ieškoti kitos aplinkos, kuri juos priimtų, ir kurioje jie galėtų susilaukti pritarimo, paskatinimo ir pan.

Atstumtųjų mokinių patiriamą emocinį diskomfortą bei neigiamą jų požiūrį į mokyklą dar gali sustiprinti įvairios mokytojų klaidos ir trūkumai. Mokytojai dažnai nesidomi asocialių vaikų ir paauglių gyvenimu už mokyklos ribų, susiklosčiusiais santykiais su tėvais ir bendraamžiais, neįtraukia šių mokinių į jiems reikšmingas veiklos sritis, nepasitiki jų galimybėmis bei teigiamomis savybėmis, atvirai demonstruoja savo neigiamą požiūrį ar antipatiją ir pan. (Baškatov, 1993).

Kai nutrūksta paauglio ryšiai su klase, mokykla, jis patenka į asocialią bendraamžių grupę. Tokios grupės tokiems paaugliams tampa pagrindine ir dažnai vienintele aplinka, kur jie gali patenkinti daugelį nepaprastai svarbių poreikių - savęs įtvirtinimo, priklausomybės, pripažinimo bei pritarimo, naujų išpūdžių, globos bei užtarimo, saugumo ir pan. (Abramenkova, 2000).

Esant tokiai situacijai, į pagalbą vaikui turi ateiti mokytojai, kurie be išlygų privalo gerbti vaiko asmenybę, priimti jį tokį, koks yra, būti pakantus įvairioms asmenybės savybėms, atsisakyti vienareikšmių elgesio vertinimų, vaikų įžeidinėjimų.

2.2. Policijos tarnybų darbas su nepilnamečiais

Nepilnamečių teisių apsaugos ir jų teisės pažeidimų prevencijos srityje dabartiniu metu Lietuvoje vyrauja specializuotų institucijų (struktūrų) tam tikra disfunkcija. Senos (sovietinio tipo) struktūros buvo pagrįstai demontuotos, tačiau naujos institucijos ir jų veiklos norminė bazė kuriama per lėtai. Susidarė socialinės - teisinės kontrolės vakumas, kuriuo pasinaudojo linkę į teisės pažeidimus paaugliai.

Šios institucijos šiandien dirba daugiau baudžiamąjį, o ne prevencinį darbą. Vadinasi, nepilnamečių teisės pažeidimų prevencija turi tapti sudėtinė vaikų ir paauglių teisių pagrindinėse jų gyvenimo ir veiklos sferose (šeimoje, mokykloje, darbo ir gyvenamojoje vietose) apsaugos, globos ir rūpybos sistemos dalimi. Be to, būtina realiai įgyvendinti teisėsaugos bei teisingumo vykdymo institucijų (policijos, kvotos, tardymo, teismų) specializacija nepilnamečių administracinėse (prevencinėse) ir baudžiamosiose bylose. Specialioji (situacinė) nepilnamečių teisės pažeidimų prevencija - svarbi specializuotos (prevencinės) policijos funkcija. Tačiau teisingumą nepilnamečių baudžiamosiose bylose turi vykdyti tik teismas. Laisvės atėmimas ar jos apribojimas nepilnamečiams gali būti taikomas tik išimtiniais atvejais ir tik teismine tvarka. Remiantis Vaiko teisių konvencijos 37-uju straipsniu, vaiko areštas, sulaikymas ar įkalinimas vykdomi pagal įstatymą ir taikomi tik kaip kraštutinė priemonė bei kiek įmanoma trumpesniai laikui. Vaikams laisvės atėmimą reikia skirti labai atsargiai, nes per griežtos priemonės žlugdo vaiko asmenybę ir skatina vėl nusikalsti.

Atsiranda būtinybė ateityje organizuoti specializuotus vaikų (šeimos) teismus.

Europos Sąjungos šalyse šiuo metu propaguojama taikaus sugyvenimo idėja, t.y. skatinamos priemonės, leidžiančios visiems visuomenės nariams, nepaisant jų statuso, gyventi taikiai ir be konfliktų spręsti kylančias problemas. Atitinkamai keičiasi ir policijos misija. Ji tampa šios taikos visuomenėje palaikytoja, visų gyventojų teisių saugotoja ir jų interesų gynėja. Šiai idėjai įgyvendinti būtinas glaudus policijos ir aktyvių visuomenės narių bendradarbiavimas, didinant socialinių partnerių skaičių, derinant visų visuomenės narių interesus bendram tikslui - visuomenės saugumui.

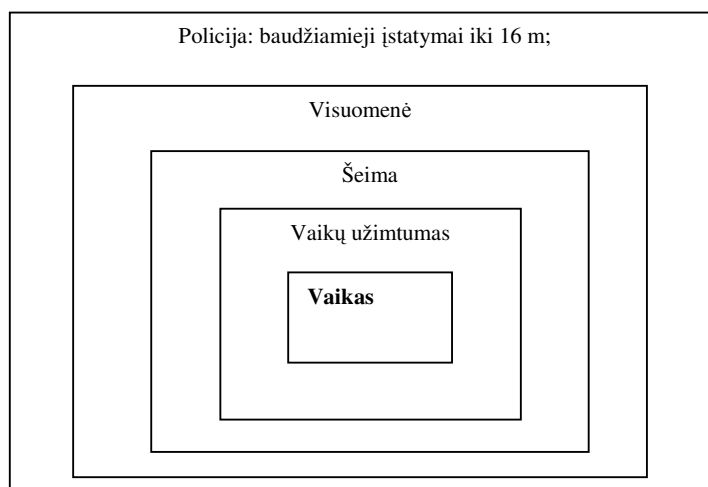
Tuo tarpu JAV socialinis darbas yra dirbamas kartu su daugeliu profesionalių organizacijų, tame tarpe ir policija. Socialinių darbuotojų įsikišimas, jų konsultacijos atsiradus problemoms

šeimoje gali suteikti nemažą naudą policijai. JAV policija nuo seno sprendžia klausimus, susijusius su paauglių sveikatos saugojimu, švietimu ir jų socialine gerove. Tačiau palaipsniui daugelį tų funkcijų perėmė socialinio aprūpinimo darbuotojai. Dabartiniu metu nuo 50 iki 90% paauglių kreipimosi į policiją priežastys susietos su socialinio aptarnavimo klausimais. Daugelis, papuolę į sunkią situaciją, pirmiausia galvoja apie policiją, o ypač tomis valandomis, kai socialinės tarnybos nedirba. Tokiose situacijose policijos darbuotojai privalo įvaldyti socialinio darbo patirtį. Daugelis iš jų su entuziazmu imasi spręsti šias problemas. Policija mano, kad bendradarbiaujanti su socialiniais darbuotojais galima jiems padedant suprasti policijos darbo ypatumus, jos subkultūrą. JAV socialiniai darbuotojai ir policija siekia bendro tikslo - efektingai aptarnauti visuomenę. Bendras jų darbo tikslas panaikina paauglystėje atsiradusius vaiko konfliktus su visuomene, šeima, mokykla ir palengvinti jų veiksmus.

Pirmas žingsnis bendradarbiavimo srities link būtų asmeniniai policininkų ir mokytojų kontaktai. Kai mokytojai nuolat dalyvauja policijos nuovadoje, jų pagalba automatiškai priimama ir jų veikla vertinama kaip vieningos komandos darbas. Santykiai tarp policijos ir mokytojų sustiprėja tais atvejais, kada pastarieji teigiamai vertina policijos teikiamą pagalbą, yra pasirengę bendradarbiauti su suinteresuotais policininkais. Palaipsniui policija ir mokytojai pradeda suprasti, ką gali kiekvienas iš jų nuveikti, ir kuo gali padėti vieni kitiems. Geriausiai būtų, jeigu policija pati paaikškintų mokytojams savo veiklos principus, organizacinę struktūrą. Mokytojai gali geriausiai išsaugoti savo nepriklausomybę ir išvengti nereikalingų konfliktų, jeigu tiksliai supras savo vaidmenį. Pavyzdžiui: jie privalo tiksliai žinoti, kam jie gali suteikti pagalbą ir kokią. Mokytojai neturėtų dalyvauti specialioje policijos veikloje, nors ji būtų siūloma. Policijai geriausiai būtų susipažinti su socialiniu darbu teoriškai ir praktiškai. Policija supras socialinio darbo reikalingumą tik tada, kai:

- pamatys savo prižiūrimų vaikų elgesio pasikeitimus, kurių prevenciją jie perdavė mokytojams;
- pajus konsultacijų naudą, padedančią priimti konstruktyvius sprendimus.

Tuo tarpu Klaipėdos mieste 2001 m. buvo atliktas tyrimas (Juodaitytė, Taroza, 2001), kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti vaikų, linkusių į nusikaltimus, socialinę situaciją per policijos pareigūnų patirtį.

2 pav. **Vaikų nusikalstamumo situacija ir jos prevencija**

Vaikų, linkusių į nusikaltimus socialinę situaciją, susijusią su visuomene ir pačiu vaiku, pareigūnai apibūdina taip: nepilnamečiai turi daug teisių ir mažai pareigų, vaikai kopijuoja savo tėvų elgesį, todėl nusikalstamą elgesį vertina kaip įprastą, normalų ir sieja su nuostata “nenoriu dirbti, tačiau noriu daug turėti”. Policininkų nuomone, vaikų nusikalstamos veiklos procesas yra toks: vaikams gyvenant netinkamoje aplinkoje, vyksta suaugusių elgesio kopijavimas, tuo pačiu perimant suaugusių pasaulio destruktinio gyvenimo vertybes.

Išeitį iš šios situacijos policininkai įvardija kaip pačių vaikų atsakomybės didinimą per bausmių sugriežtinimą. Policininkai neakcentavo savo profesinio vaidmens problemų sprendime, ir nenurodė prevencinio darbo galimybių su šiais vaikais, nes juos priskyrė būtent tokių vaikų grupei, kurie jau “negali gyventi kitaip” (Juodaitytė, Taroza, 2001).

Galima teigti, jog policininkų požiūris į vaikų nusikalstamumo problemas atspindi bendrą požiūrį į šią problemą Lietuvos visuomenėje (vaikus smerkiantį ir kaltinantį), valstybės veiklos bendrą strategiją (stiprinant baudžiamąją, tačiau nepakankamai dėmesio skiriant prevencinei kryptčiai). Trūksta profesinio ir kvalifikuoto požiūrio į vaikų nusikalstamumo situaciją, konkretaus dalyvavimo galimybių numatymo. Stokojama dėmesio vaikų išgyvenimų analizei. Visas dėmesys sutelkiamas tik į suaugusių veiklą. Savo darbo sėkmę sieja su baudžiamosios srities, o ne prevencinio darbo tobulinimu.

3. POLICININKŲ BENDRADARBIAVIMO PRIELAUDŲ IR VAIKŲ NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJOS OPTIMIZAVIMO GALIMYBIŲ EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Tyrimo strategija ir metodologija

Tikslas – empiriškai ištirti mokytojų ir policininkų požiūrį į vaikų nusikalstamumą bendradarbiavimo optimizavimą tarp mokyklos ir nepilnamečių reikalų inspekcijos.

Uždaviniai:

- nustatyti Šiaulių miesto policininkų, dirbančių su vaikais, linkusiais į nusikaltimus, požiūrį į vaikų nusikalstamumą.
- ištirti Šiaulių miesto mokyklų mokytojų, dirbančių su vaikais, linkusiais į nusikaltimus, požiūrį į vaikų nusikalstamumą ir į vaiką(us), linkusius į nusikaltimus.
- išsiaiškinti socialinio-pedagoginio prevencinio darbo su vaikais, linkusiais į nusikaltimus, sąlygas ir galimybes bendradarbiaujant mokytojams ir policininkams bei projektuoti socialines-pedagogines programas.

Tyrimo strategijos teorinės prielaidos. Vertinant šiuos vaikus buvo įprasta vadovautis išankstinėmis suaugusiųjų nuostatom (stereotipais) į vaikus, linkusius į nusikaltimus, kaip visuomenei netinkamus, žalingus, konkretų jų poelgį dabartyje siejant su jų gyvenimo nuvertinimu ateityje.

Dabartiniu metu, siekiant demokratinio sambūvio principų, vienas iš kurių yra - skirtumų tarp individų ir socialinių grupių toleravimas. Todėl siūloma į vaikus žvelgti kaip į bręstančius, kurie ne visada yra pajėgūs įveikti negatyvų aplinkos poveikį ir jį keisti. Todėl dėl netinkamo suaugusių elgesio su jais, vaikai dažnai tampa aplinkos aukomis.

Taigi demokratiname civilizuotame pasaulyje (Prancūzijoje, Vokietijoje ir kt.) vadovaujamosi kita vaiko nusikaltimų delinkventinės elgsenos ideologija: nuolat analizuojama vaiko sąveika su aplinka, ypač santykiai su suaugusiais, vertybių pasaulio kaita. Prioritetai teikiami vaiko interesams, o ne suaugusiems, bei centruotai pagalbai, patekus vaikui į netinkamą socialinę aplinką šeimoje ir kitur.

Lietuvos sąlygomis šios naujos vaikų, linkusių į nusikaltimus, sampratos dar žinomos tik nedaugeliui pedagogų ir policininkų, ir tai tik teoriniame lygmenyje, o praktikoje jomis dar beveik nesivadovaujama. Tai ypač ryšku tose institucijose, kurios turi labiau baudžiamojo, nei prevencinio darbo su vaikais stilių.

Dažniausiai vyraujančių stereotipinių nuostatų į vaiką, linkusį į nusikaltimus:

- visuomenei kenksmingo ir žalingo žmogaus;
- netinkamo mokykloje mokytis su savo bendraamžiais;
- sudarančio papildomus rūpesčius policijai;
- nepaveikų humanistinei sąveikai;
- pastovus šeimos rūpestis šeimai ir geriausia išeitis - jį izoliuoti, kontroliuoti ir bausti

Empirinio tyrimo metodologinė nuostata. Vaikai yra ypatingi visuomenės nariai. Kaip socialinė grupė, ji neturi savarankiško statuso, todėl yra visada priklausoma nuo suaugusių bei jų pažiūrų, o taip pat jiems sukurtų institucijų, vertybinių orientacijų. Vaikai ir jų socialinė situacija, esant vaikų socialiniam nusikalstamumui, (kaip visuomenėje susidaręs vaikų nusikaltėlių ir jų netinkamos elgsenos imidžas) įtakoja pačių vaikų vertinimus apie šeimą, mokyklą, netinkamą elgseną.

Tyrimo vieta: Šiaulių miesto vyriausiasis policijos komisariatas, Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklos.

Tyrimo dalyvavo:

- Šiaulių miesto Nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistai. Viso: 12.
- Šiaulių miesto mokyklų mokytojai. Viso: 178.

Tyrimas vyko trim etapais:

Pirmas etapas - 2005 m. atliktas tyrimas ir nustatytas Šiaulių miesto Nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistų požiūris į vaikų nusikalstamumą.

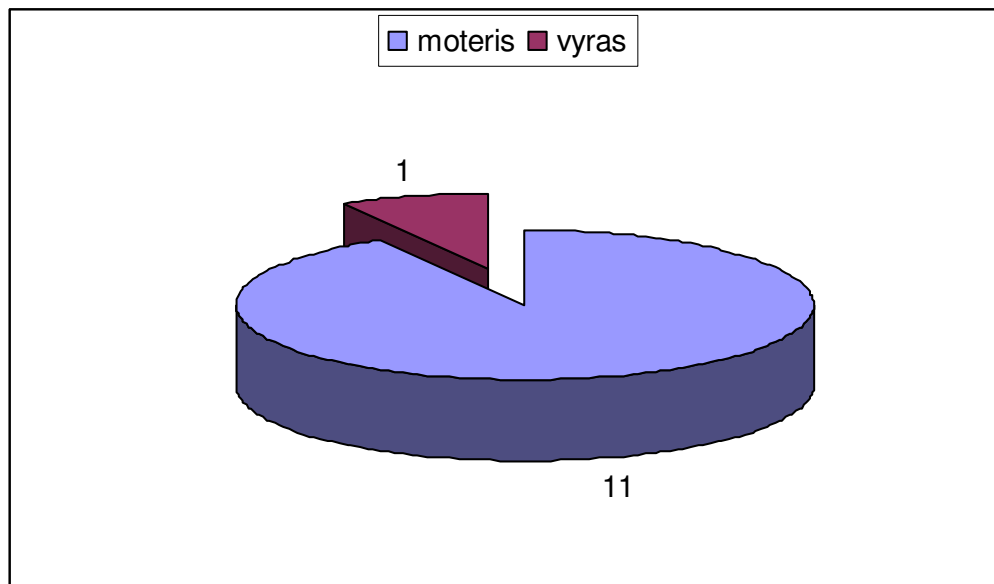
Antras etapas - 2006 m. atliktas tyrimas Šiaulių miesto mokyklose ir nustatytas mokytojų požiūris į vaikų nusikalstamumą.

Trečias etapas - 2006 m. atlikta lyginamoji socialinė-pedagoginė policininkų ir mokytojų pažiūrų analizė į vaikų delinkventinę elgseną ir nusikaltimus.

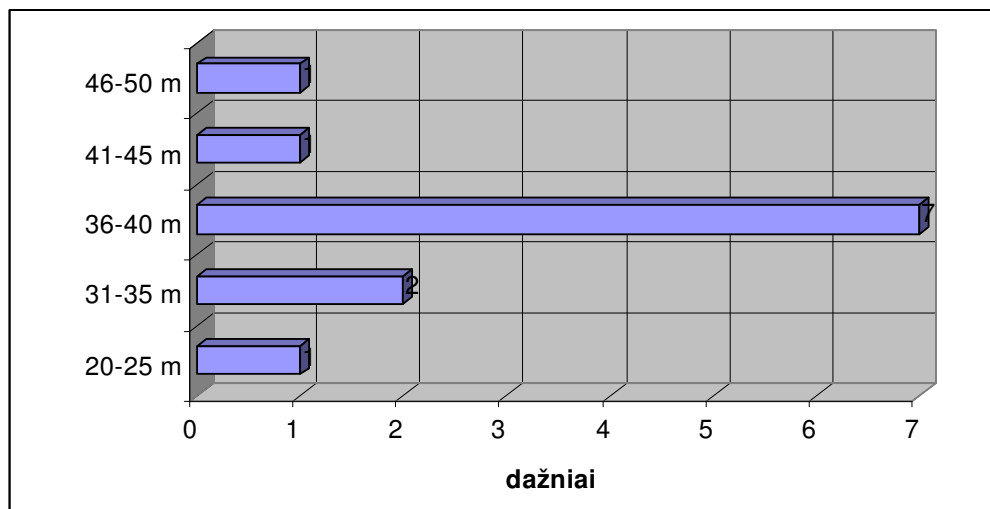
Ketvirtas etapas – 2006 m. mokyklų mokytojų ir policininkų iš Nepilnamečių reikalų inspekcijos prielaidų prevencijai modelio sudarymas.

Pirmame etape dalyvavę Nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistai nebuvo suskirstyti į tam tikras grupes dėl mažo jų skaičiaus. Šiame etape dalyvavo 1 - 15 metų darbo stažą policijoje turintys inspektoriai. Jų tarpe - daugiausia turinčių 6 metų darbo stažą. Amžius svyruoja nuo 22 iki 40 metų. Amžiaus vidurkis - 31 metai. Tyrimo dalyvavo visi Šiaulių miesto Nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistai. Taigi galima teigti, jog tiriamųjų grupė yra išbaigta Šiaulių miesto mastu ir jos nuomonę galima laikyti kaip patikimą ir validžią tos grupės pareigūnų, kurie dirba su vaikais Šiaulių mieste, nuomonę.

Tyrimė dalyvavo 1 vyras ir 11 moterų pareigūnų. Daugiausiai dalyvavo 36-40 metų (7) amžiaus grupės pareigūnai (žr. 3, 4 pav.)

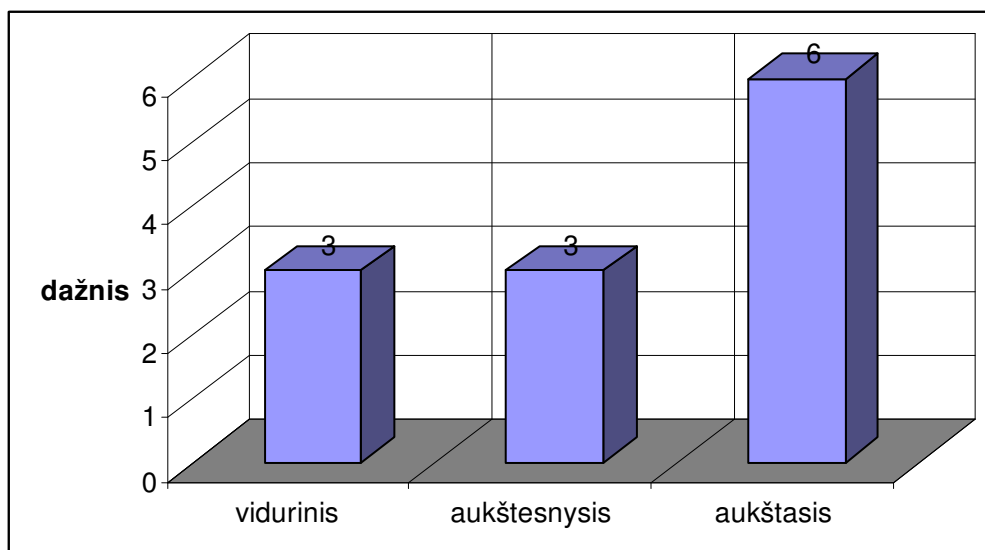

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

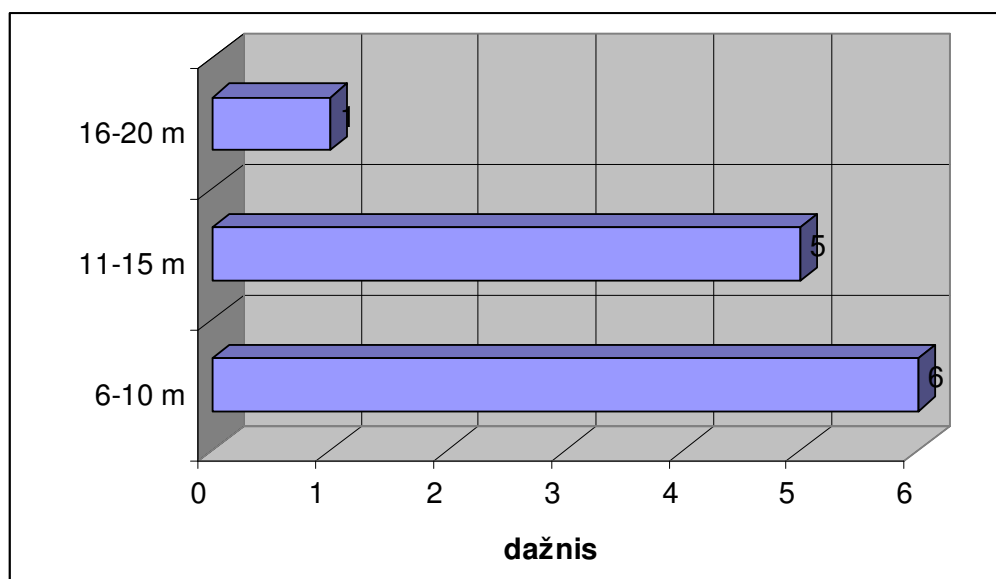

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Daugiausiai apklausoje dalyvavusių mokytojų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą – 6 (žr. 21 pav.) bei turintys 6-10 metų darbo stažą - 7 (žr. 5 pav.)

5 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

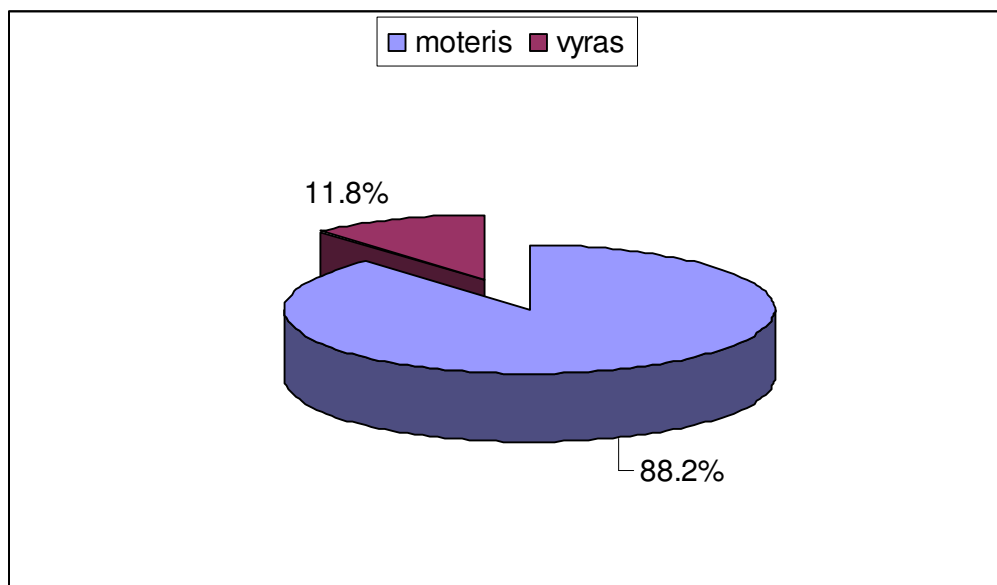

6 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal darbo stažą mokykloje

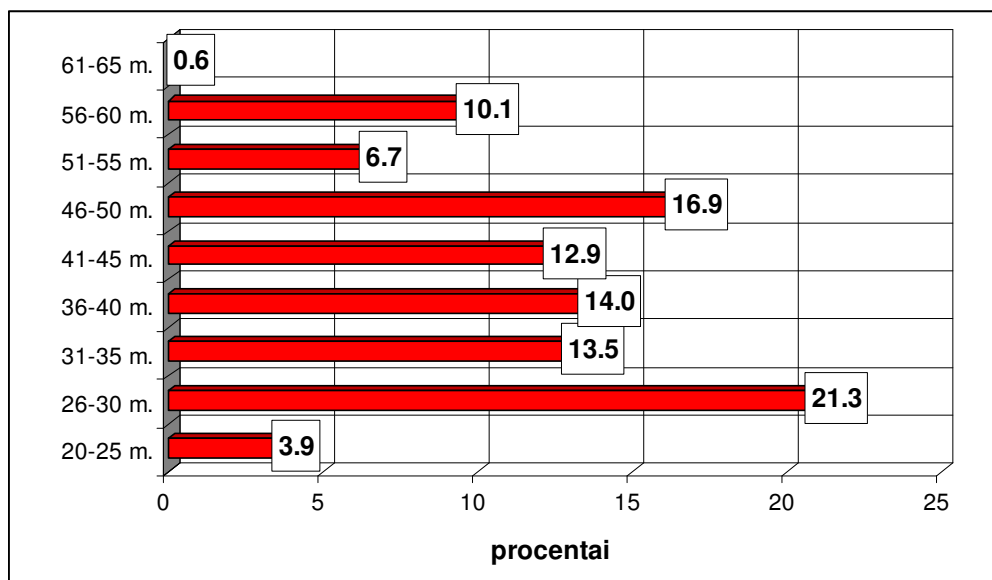
Antrame etape dalyvavo antroji tiriamųjų grupė. Tyrime dalyvavo 24 - 65 metų amžiaus Šiaulių miesto mokyklų mokytojai. Iš viso: 178 mokytojai. Atranka daryta orientuojantis į tas mokyklas ir mokytojus, kurie turi geriausią patirtį bendradarbiaujant su Nepilnamečių reikalų inspektorių grupės specialistais. Šie pareigūnai buvo ekspertais atrenkant konkrečias mokyklas ir mokytojus tyrimui.

Tyrime dalyvavo 11,8% vyrų ir 88,2% moterų (žr. 7 pav.). Daugiausiai dalyvavo 26-30 metų (21,3%) ir 46-50 metų (16,9%) amžiaus grupės mokytojai, mažiausiai tokių buvo 61-65 metų amžiaus grupėje – 0,6% (žr. 8 pav.)

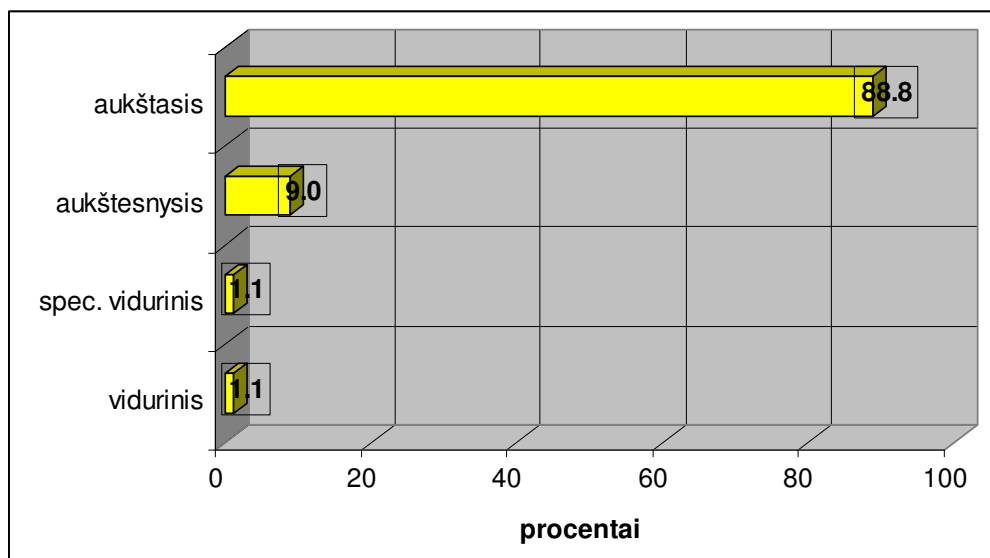

7 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį

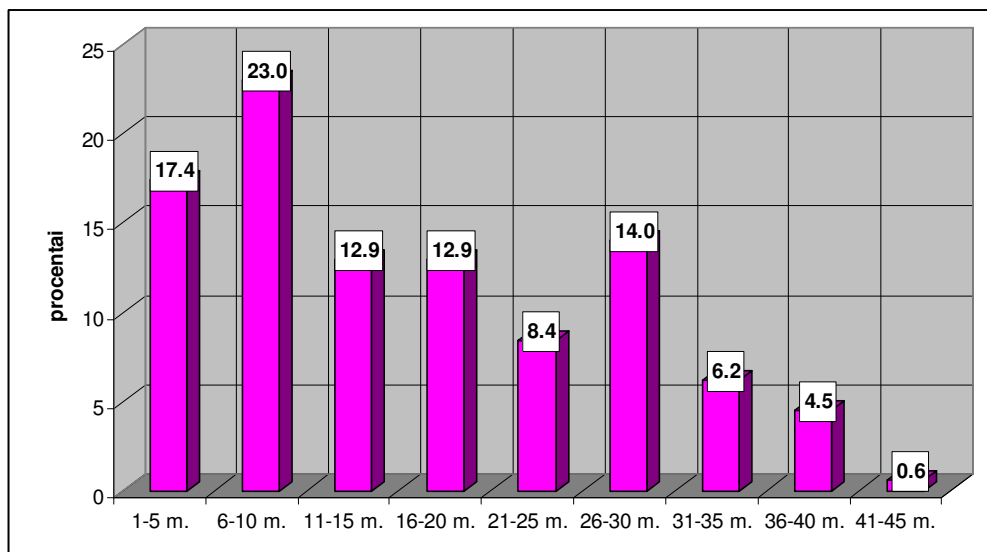

8 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Daugiausiai apklausoje dalyvavusių mokytojų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą – 88,8% (žr. 9 pav.) bei turintys 6-10 metų darbo stažą - 23% (žr. 10 pav.)

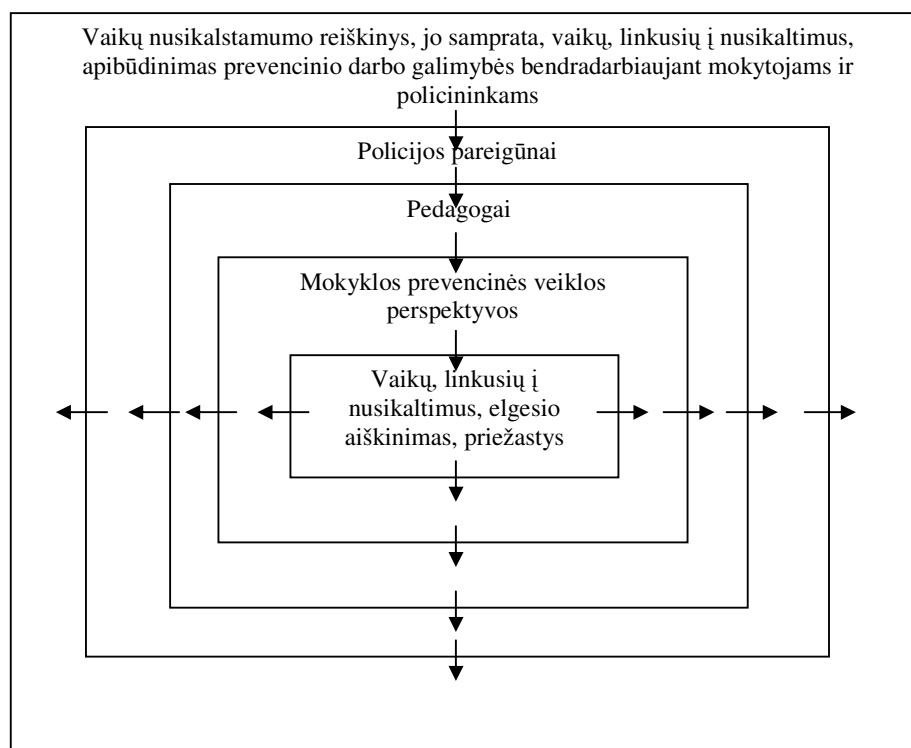

9 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

10 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal darbo stažą mokykloje

Klausimynas apima šias vaikų nusikalstamumo sritis:

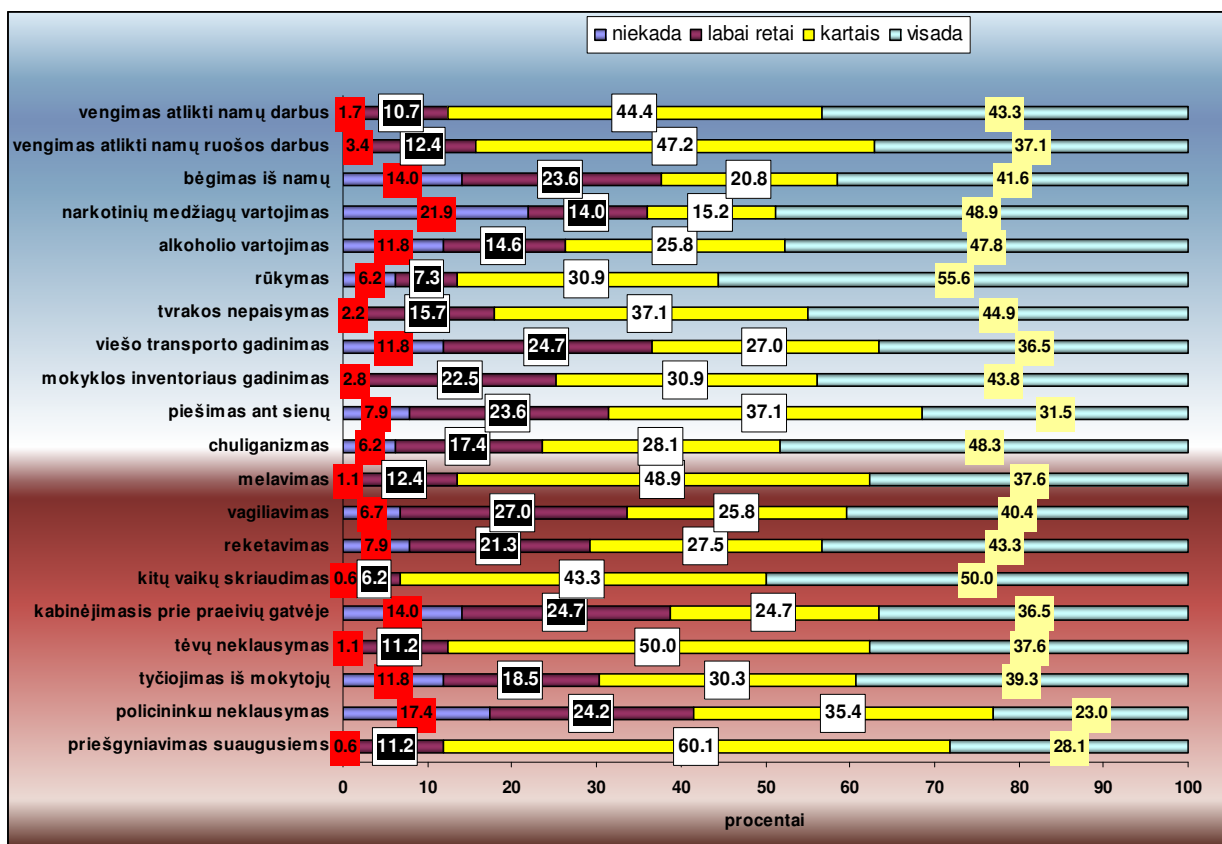

11 pav. **Vaikų nusikalstamumo sritys, kurios tiriamos anketos klausimynais**

Anketos klausimai buvo suskirstyti į blokus pagal anksčiau nurodytas sritis: vaikų nusikalstamumo reiškiny, jo samprata, vaikų, linkusių į nusikaltimus, apibūdinimas, prevencinio darbo su vaikais galimybės, bendradarbiavimo tarp mokytojų ir policininkų galimybės, jų reikšmė optimizuojant prevencinę veiklą.

3.2. Mokytojų požiūris į vaikų nusikalstamumo reiškini, vaikų elgesį, bendradarbius

Mokytojai nurodė vaikų elgesio formas, kurios kelia jiems nerimą (žr. 12 pav.):

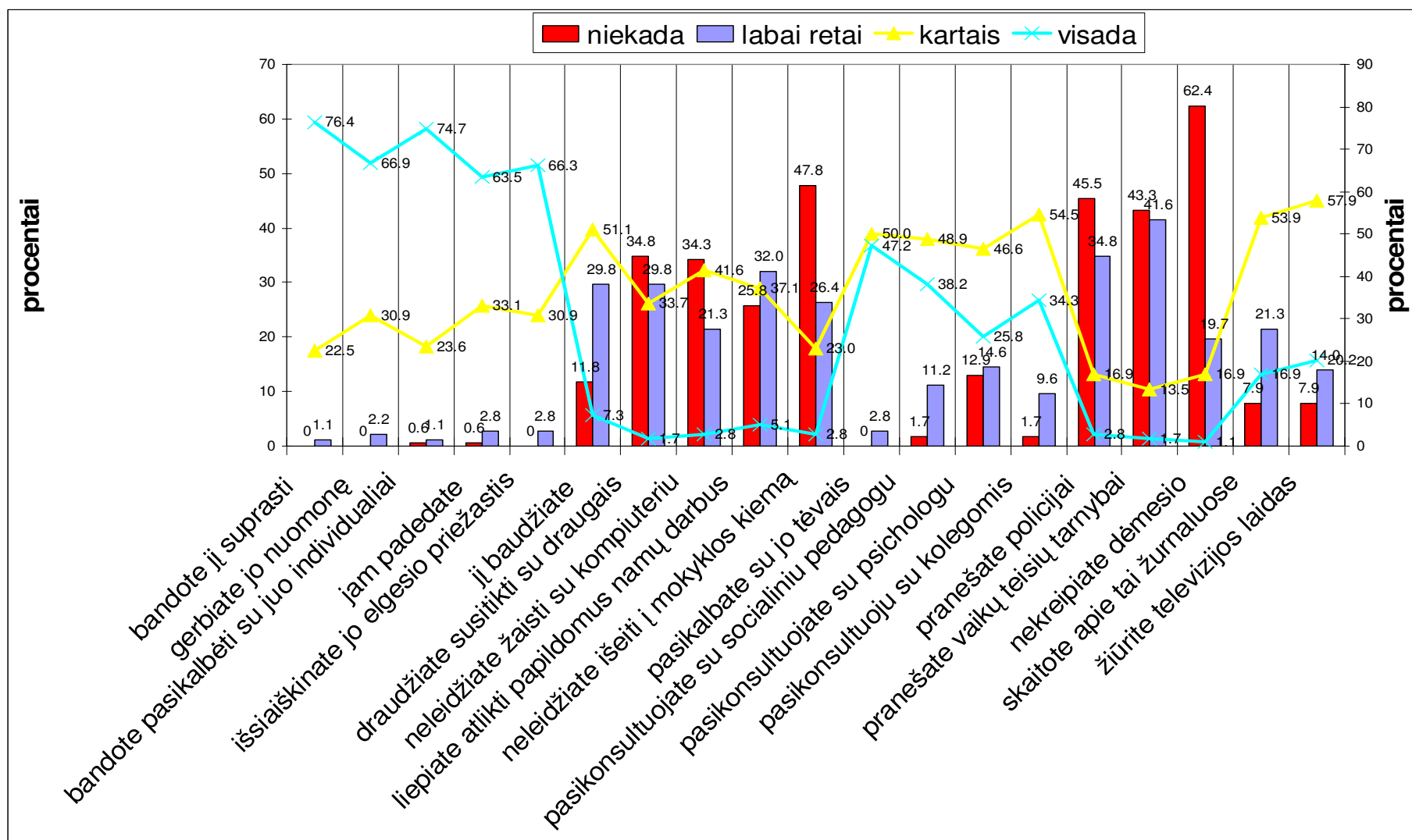
12 pav. Vaikų elgesio formos, kurios kelia nerimą mokytojams mokykloje

Mokytojai labiausiai išskyrė šias vaikų elgesio formas, keliančias jiems nerimą mokykloje: rūkymas (55,6%), kitų vaikų skriaudimas (50%), narkotinių medžiagų vartojimas (48,9%), chuliganizmas (48,3%), alkoholio vartojimas (47,8%), tvarkos nepaisymas (44,9%). Mažesnę dėmesį skyrė tokioms savybėms: priešgyniavimas suaugusiems (28,1%) ir policininkų neklausymas (23%). Tuo tarpu net 21,9% mokytojų narkotinių medžiagų vartojimas mokykloje visiškai nekelia nerimo, o beveik penktadaliui alkoholio vartojimas bei viešo transporto gadinimas taip pat yra nesvarbūs (11,8%).

Buvo nustatytas koreliacinis ryšys tarp vaikų elgesio formų (koreliacijos koeficientai tarp vaikų elgesio formų pateikti 1 priede).

Koreliacijos koeficientai rodo silpną (nuo 0,166 iki 0,400) arba esminį koreliacinį ryšį (nuo 0,400 iki 0,855). Galima teigti, kad išskirtos vaikų elgesio formos tarpusavyje susietos.

Mokytojų nurodyti būdai, siekiant apsaugoti vaiką nuo netinkamo elgesio pateikti 13 paveiksle.

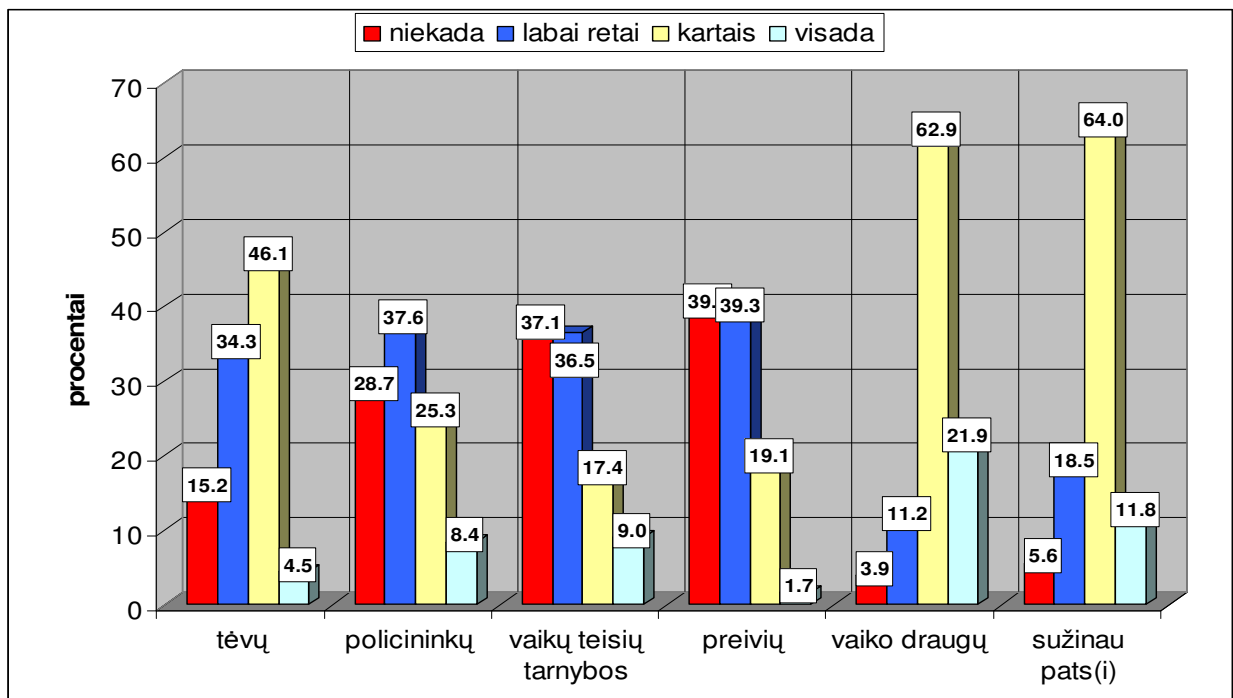
13 pav. Mokytojų naudojami vaikų elgesio prevencijos būdai

Mokytojai, norėdami apsaugoti vaiką nuo netinkamo elgesio mokykloje, pirmiausia bando patys vaiką suprasti (76,4%), kalbasi su juo individualiai (74,7%), gerbia išsakytą nuomonę (66,9%), bando išsiaiškinti elgesio priežastis bei iškilus sunkumams, padeda vaikui (63,5%). Tuo tarpu kita dalis (16,9%) apklausoje dalyvavusių mokytojų apie vaikų netinkamą elgesį visados praneša policijai bei vaikų teisių tarnybai (13,5%). Kiti mokytojai (16,9%) į tai nekreipia dėmesio ir nenaudoja jokių prevencijos priemonių.

Galima teigti, jog mokytojai stengiasi vaiką suprasti, iškilus sunkumams dėl jo elgesio, aiškinasi priežastis, individualiai kalba ir gerbia jo nuomonę. Vis yra mokytojų, kurie nekreipia dėmesio į vaikų elgesio problemas ir stengiasi jas deleguoti policijai ar vaikų teisių tarnybai.

Nustatytas koreliacinis ryšys tarp mokytojų naudojamų prevencijos būdų (žr. 2 priedą). Stiprus koreliacinis ryšys nustatytas tarp „Skaityti apie tai žurnaluose“ ir „Žiūri apie tai televizijos laidas“ ($r=0,755$), „draudžia susitikti su draugais“ ir „neleidžia žaisti kompiuteriu“ ($r=0,725$). Šiek tiek silpnesnis, tačiau stiprus ryšys yra tarp mokytojų naudojamų priemonių: „praneša policijai“ ir „praneša vaikų teisių tarnybai“ ($r=0,698$) bei „pasikonsultuoja su socialiniu pedagogu“ ir „pasikonsultuoja su psichologu“ ($r=0,534$). Tarp kitų požymių koreliacinis ryšys labai silpnas arba jo nėra. Statistinis koreliacinis ryšys tarp šių būdų liudija, jog mokytojai patys vengia spręsti vaikų elgesio problemas, kreipiasi į specialias institucijas (Vaikų teisių apsaugos tarnybą ir policiją) arba į specialistus (socialinius pedagogus), o taip pat ieško psichologų patarimo.

Apibūdinsime informacijos šaltinius, iš kurių mokytojai sužino apie delinkventinį vaikų elgesį. Šiek tiek daugiau nei penktadalis mokytojų apie vaikų padarytus nusikaltimus sužino iš vaiko draugų - 21,9%. (žr. 14 pav.).

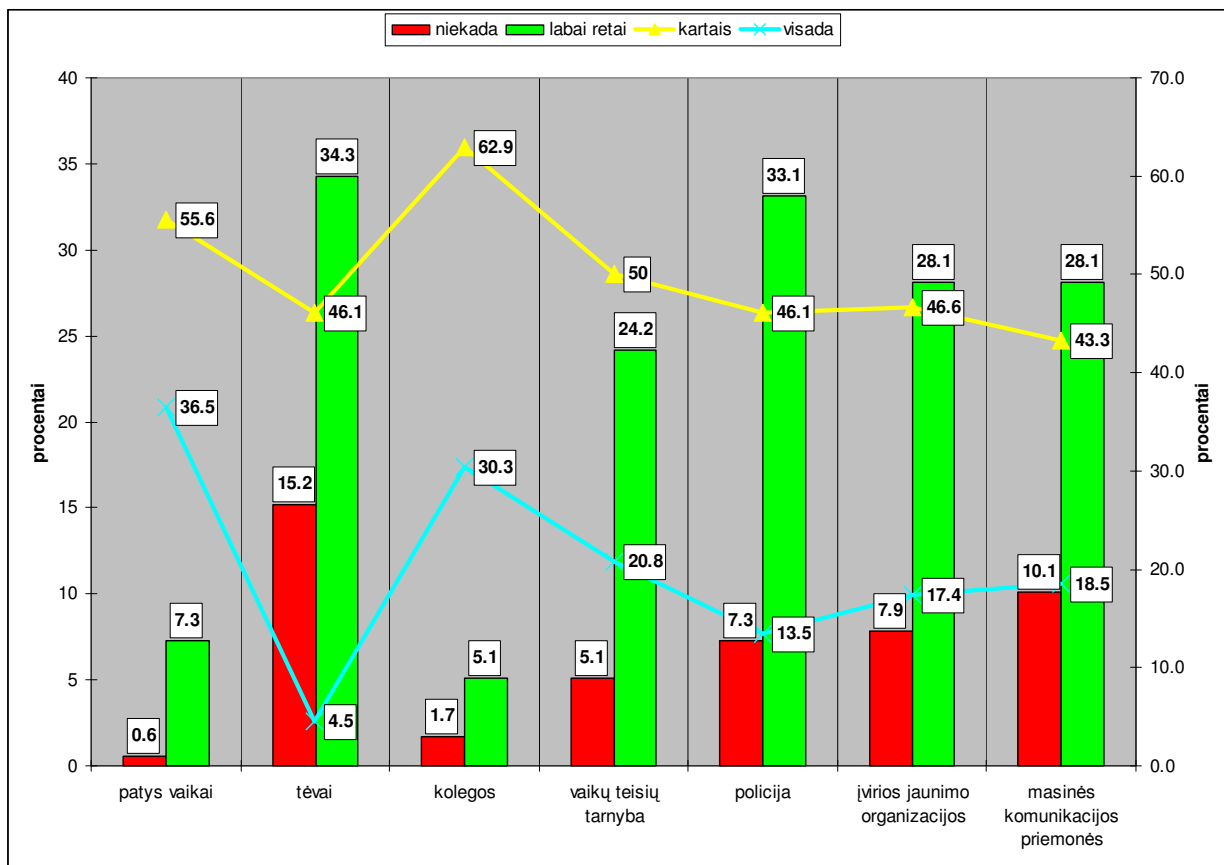

14 pav. Informacijos šaltiniai apie vaikų delinkventinį elgesį

Nedidelė mokytojų dalis apie vaikų elgesį sužino patys savarankiškai arba iš savo kolegų (11,8%). Ir tik labai maža dalis mokytojų visada apie tai sužino iš tėvų (4,5%), policininkų (8,4%) bei vaiko teisių apsaugos tarnybų (9,0%). Nemaža dalis mokytojų iš anksčiau minėtų šaltinių niekada nesužino apie vaikų įvykdytus nusikaltimus (atitinkamai 15,2%, 28,7% ir 37,1%), todėl galima daryti prielaidą, jog bendradarbiavimas tarp mokyklos, policijos ir vaikų teisių apsaugos tarnybos praktikuojamas retai. Šios institucijos į prevencinį darbą įsijungia skirtingomis formomis, nevienodas yra ir jų veiklos turinys. Galima daryti išvadą, jog šios dvi grupės – mokytojai ir policininkai – skirtingai supranta savo pareigas prevencijos srityse, todėl turi išskirtinę patirtį.

3.3. Mokytojų prevencinės veiklos patirtis ir bendradarbiavimo tinklas: vaikai, kolegos, tėvai, policininkai

Mokytojų nurodyti pagalbos šaltiniai sprendžiant vaikų elgesio problemas pateikti 15 paveiksle.

15 pav. Pagalbos šaltiniai, sprendžiant vaikų elgesio problemas

Daugiau kaip trečdalis mokytojų (36,5%) teigia, jog jiems sprendžiant vaikų elgesio problemas nuolatos galėtų padėti patys vaikai, kolegos (30,3%). Šiek tiek mažiau yra manančių, jog padėti galėtų masinės komunikacijos priemonės (18,5%) bei įvairios jaunimo organizacijos (17,4%). Tik 4,5% mokytojų teigia, jog jiems padėti galėtų vaikų tėvai. Taigi pedagogai jų aplinkoje esančioms problemoms yra abejingi bei jų sprendime nedalyvauja. Už mokyklos ribų esančiais pagalbos šaltiniais (masinės komunikacijos priemonės, jaunimo organizacijos) mokytojai pasitiki kur kas mažiau nei esančiais mokyklos aplinkoje. Jie taip pat supranta, jog gali prašyti pagalbos iš institucijų, kurios savo veikla privalo spręsti vaikų problemas. Tikėtina, jog mokytojai stokoja patirties sudarant bendradarbiavimo tinklą (artimą ir tolimą) ir gebėjimo apjungti įvairias institucijas ir grupes bendrai veiklai.

Nustatytas koreliacinis ryšys tarp mokytojų naudojamų būdų, siekiant apsaugoti vaiką nuo netinkamo elgesio (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Pagalbos formos, sprendžiant vaikų elgesio problemas (koreliacijos koeficientai)

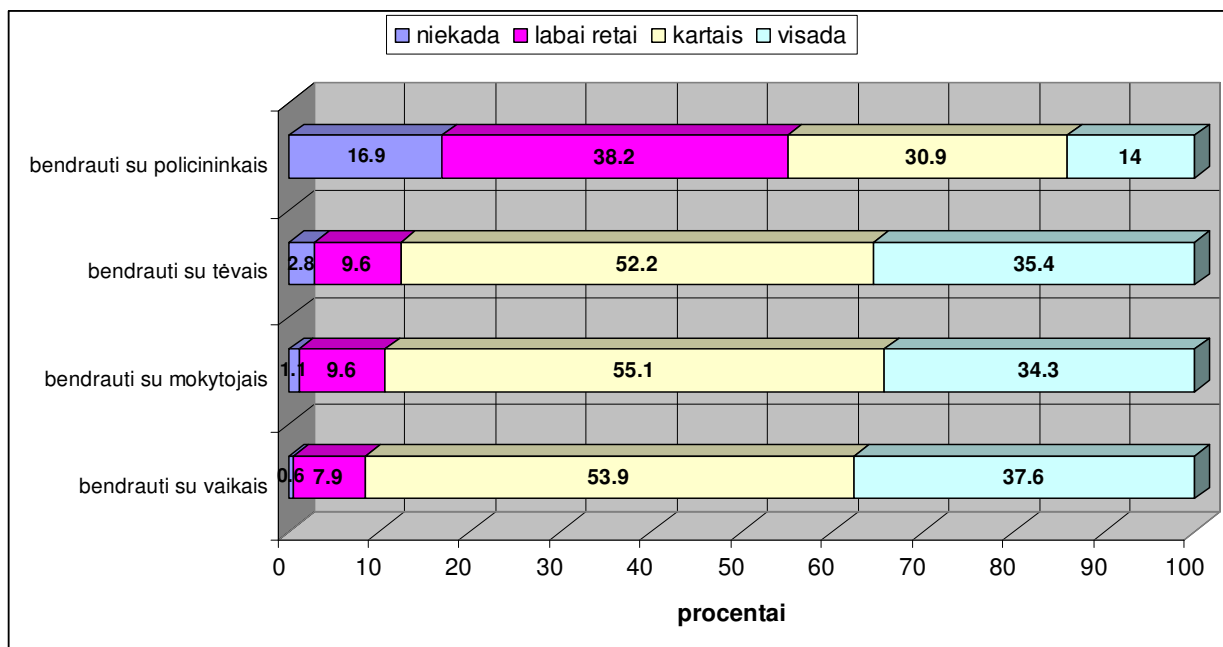
	patys vaikai	tėvai	kolegos	vaikų teisių tarnyba	policija	įvairios jaunimo organizacijos	masinės komunikacijos priemonės
patys vaikai	1	0.292**	0.239**	0.100	0.013	0.165*	0.091
tėvai	0.292**	1	0.370**	0.324**	0.321**	0.375**	0.300**
kolegos	0.239**	0.370**	1	0.454**	0.337**	0.212**	0.194**
vaikų teisių tarnyba	0.100	0.324**	0.454**	1	0.721**	0.419**	0.310**
policija	0.013	0.321**	0.337**	0.721**	1	0.502**	0.300**
įvairios jaunimo organizacijos	0.165*	0.375**	0.212**	0.419**	0.502**	1	0.471**
masinės komunikacijos priemonės	0.091	0.300**	0.194**	0.310**	0.300**	0.471**	1

* - koreliacijos koeficientai reikšmingi 0,05 lygmeniu.

** - koreliacijos koeficientai reikšmingi 0,01 lygmeniu.

Stiprus koreliacinis ryšys yra tarp mokytojų akcentuotų pagalbos formų: „policija“ ir „vaikų teisių tarnyba“ ($r=0,721$), bei „įvairios jaunimo organizacijos“ ir „policija“ ($r=0,502$). Tarp požymių „policija“ ir „vaikai“ bei „masinės komunikacijos priemonės“ ir „vaikai“ koreliacinio ryšio nėra. Tarp kitų požymių koreliacinis ryšys labai silpnas. Koreliacinių ryšių tarp pagalbos formų, kurias rinktųsi mokytojai, nustatymas leidžia teigti, jog mokytojai prevencinėje veikloje pasitikėtų dviem institucijomis, jų dalyvavimu sprendžiant vaikų elgesio problemas (policija ir vaikų teisių tarnyba). Jaunimo organizacijos ir policija, mokytojų nuomone, taip pat yra svarbios.

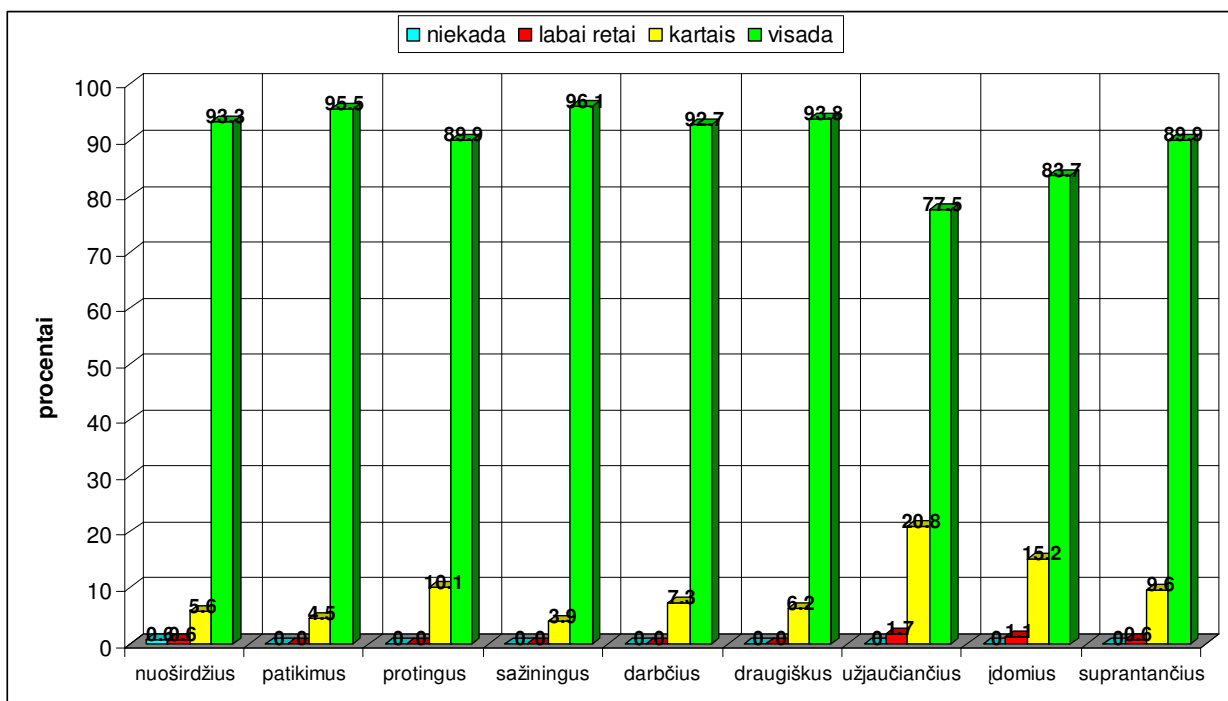
Mokytojų galimybės teikti pagalbą kolegoms atspindi 16 paveiksle.

16 pav. Mokytojų galimybės teikti pagalbą kolegoms

Daugiau nei trečdalis mokytojų savo kolegoms padėtų bendrauti su vaikais (37,6%), jų tėvais (35,4%) ir kolegomis (34,3%). Ir tik maža dalis respondentų padėtų savo kolegoms kontaktuoti su policijos pareigūnais (14%). Galima daryti prielaidą, jog sprendžiant iškilusias problemas dėl vaikų elgesio dalis mokytojų norėtų padėti kolegoms įjungiant 5 problemos sprendimą vaikus, jų tėvus bei mokytojus. Tokių mokytojų, kurie bendrautų su policininkais („visados“) yra 14%, o kurie „kartais“ – 30,9%. Su vaikais, mokytojais ir tėvais bendrautų kur kas didesnis skaičius mokytojų („visada“ – atitinkamai 35,4%, 34,3%, 36,7%). Su vaikais ir tėvais „visada“ bendrautų šiek tiek daugiau mokytojų nei su kolegomis, „kartais“ taip pat didžioji dalis bendrautų su vaikais (53,9%), tačiau „niekada“ kur kas didesnė dalis mokytojų nebendrautų nei su policija, nei su tėvais, mokytojais ar vaikais. Taigi mokytojų nuomonė dėl jų bendradarbiavimo su policininkais vaikų elgesio prevencijoje yra poliarizuota: arba „niekada“, arba „visada“, o su vaikais ir kolegomis mokytojai labiau linkę bendradarbiauti „kartais“ arba „visada“. Tai liudija, jog vaikų elgesio prevencijos problemas mokytojai stengtųsi spręsti mokyklos bendruomenėje, o ne už jos ribų ir, visų pirma ieškotų prevencijos galimybių pačios mokyklos viduje, o tik po to – išorėje, kreipdamiesi į kitas institucijas.

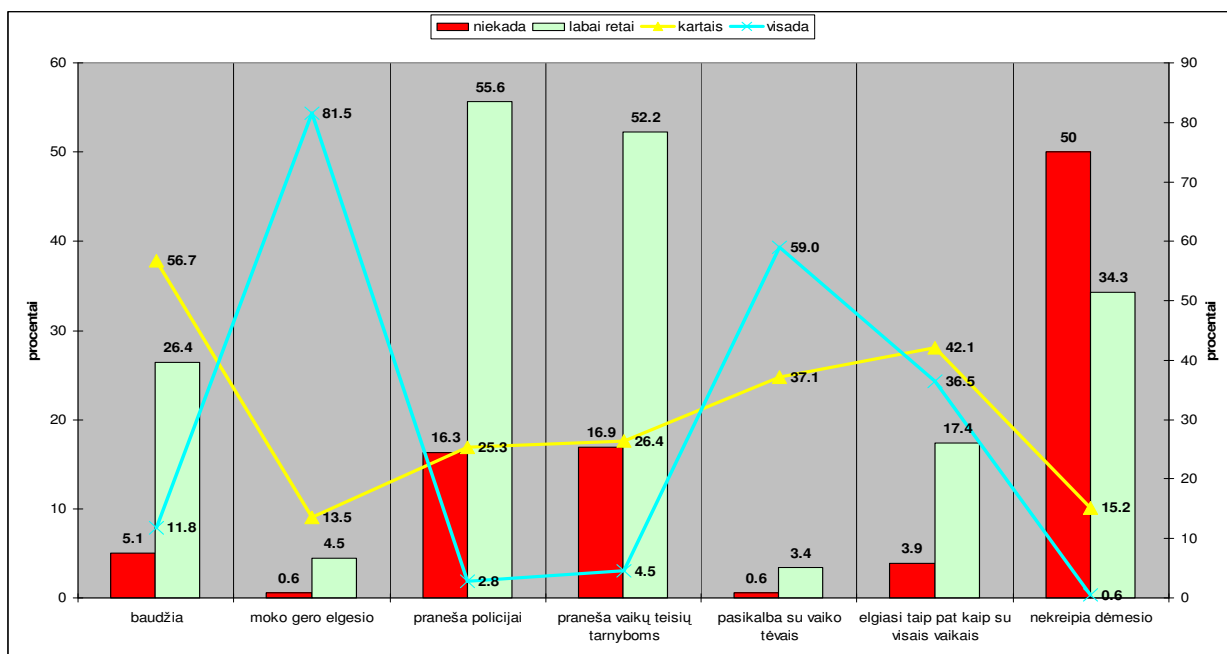
17 paveiksle pateikiamas sąrašas savybių, kurios labiausiai, mokytojų manymu, reikalingos bendradarbiaujant.

17 pav. Kolegų apibūdinimai, su kuriais mokytojai jie norėtų bendradarbiauti

Didžioji dauguma mokytojų norėtų prevencinėje veikloje bendradarbiauti su kolegomis, kurie yra: sąžiningi (96,1%), patikimi (95,5%), draugiški (93,8%), nuoširdūs (93,2%). Šiek tiek mažiau yra mokytojų, kurie norėtų bendradarbiauti prevencijoje su įdomiais (83,7%) bei vaikus užjaučiančiais mokytojais (77,5%). Taigi mokytojams jų kolegų sąžiningumas, patikimumas bendradarbiaujant prevencijoje yra kur kas svarbesni bruožai nei jautrumas ar nuoširdumas.

Mokytojų veiksmai, kuriuos jie taikytų netinkamo vaikų elgesio atvejais pateikti 18 paveiksle.

18 pav. Mokytojų veiksmai vaikų netinkamo elgesio atvejais

Dauguma mokytojų esant vaikų netinkamo elgesio atvejams norėtų juos mokyti gero elgesio (81,5%). Šiek tiek daugiau nei pusė mokytojų (59,0%) kalbasi su vaikų tėvais. Trečdalis mokytojų teigia, jog tokių vaikų neišskiria ir bendrauja su jais taip pat kaip ir su likusiais vaikais (36,5%). Ir tik maža dalis mokytojų apie tokius vaikus visada praneša policijai (2,8%) bei vaikų teisių tarnybai (4,5%). Yra mokytojų, kurie tokiems vaikams taiko bausmes (11,8%). Taigi dauguma mokytojų stengiasi vaikams, linkusiems į nusikaltimus, rodyti gerą pavyzdį bei neišskirti jų iš kitų vaikų.

Nustatytas koreliacinis ryšys tarp mokytojų naudojamų veiksmų, esant netinkamam vaikų elgesiui (žr. 2 lentelę).

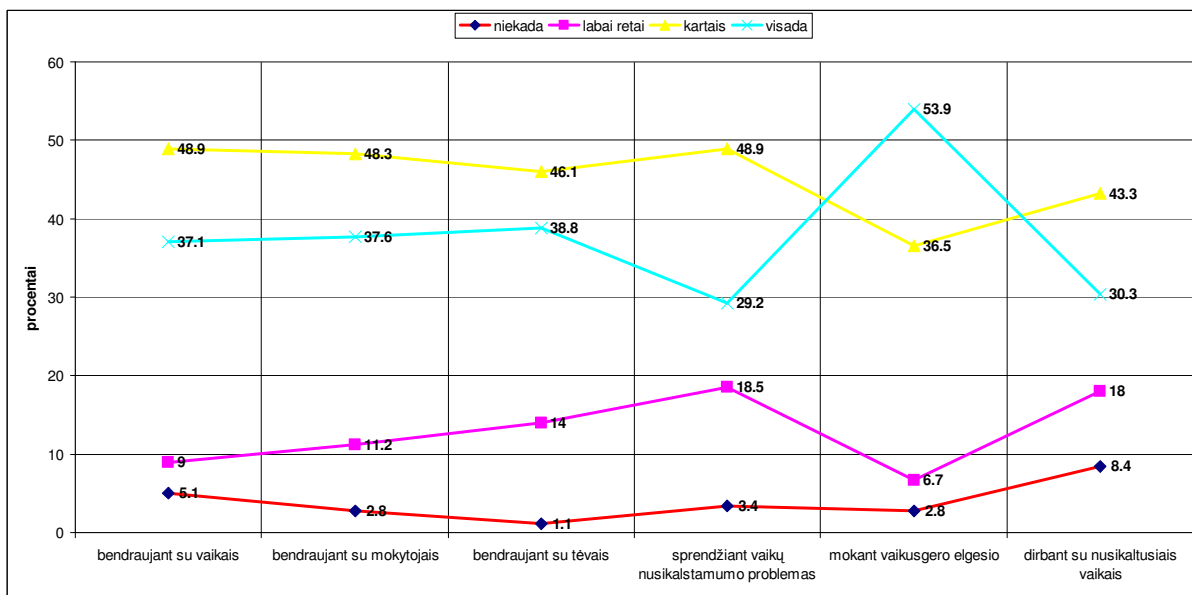
2 lentelė

Mokytojų naudojamų veiksmų koreliacijos koeficientai

	baudžia	moko gero elgesio	praneša policijai	praneša vaikų teisių tarnyboms	pasikalba su vaiko tėvais	elgiasi taip pat kaip su visais vaikais	nekreipia dėmesio
Baudžia	1	-0.023	0.103	-0.070	-0.184*	-0.160*	0.002
moko gero elgesio	-0.023	1	-0.039	0.093	0.316**	0.231**	-0.047
Praneša policijai	0.103	-0.039	1	0.604**	0.038	0.001	0.187*
Praneša vaikų teisių tarnyboms	-0.070	0.093	0.604**	1	0.150*	0.101	0.060
pasikalba su vaiko tėvais	-0.184*	0.316**	0.038	0.150*	1	0.346**	-0.182*
elgiasi taip pat kaip su visais vaikais	-0.160*	0.231**	0.001	0.101	0.346**	1	-0.039
nekreipia dėmesio	0.002	-0.047	0.187*	0.060	-0.182*	-0.039	1

Stiprus koreliacinis ryšys nustatytas tik tarp teiginių: „praneša vaikų teisių tarnyboms“ ir „praneša policijai“ ($r=0,604$). Tarp kitų požymių koreliacinis ryšys labai silpnas arba jo nėra. Taigi nors didžioji dalis mokytojų teigia, kad jie „visada“ pasikalba su vaiko tėvais ar vaiku, tačiau koreliacinis ryšys yra stipresnis tarp kitokio pobūdžio veiksmų, t.y. nukreiptų į išorę, o ne į vidų.

Paanalizuosime, kokius pagalbos būdus nurodo mokytojai (žr. 19 pav.).

19 pav. Mokytojų pagalbos būdai policijos pareigūnams taikant prevenciją netinkamo elgesio vaikams

Daugiau kaip pusė apklausoje dalyvavusių mokytojų policijos pareigūnams teiktą pagalbą „mokant vaikus gero elgesio“ (53,9%), trečdalis jų padėtų policijai „bendradarbiaujant su vaikais“ (37,1%), arba „su mokytojais“ (37,6%) bei „vaikų tėvais“ (38,8%). Kitaip tariant, mokytojai dabartiniu metu yra pasirengę padėti policijos pareigūnams sprendžiant vaikų nusikalstamumo problemas. Taigi mokytojai, bendradarbiaudami su policininkais, vaikų netinkamo elgesio atvejais, padėtų jiems netiesiogiai, panaudodami patirtį, sukauptą mokymo veiklos srityje, t.y. vaikų, tėvų, kolegų, bet ne policininkų.

Nustatytas koreliacinis ryšys tarp mokytojų pagalbos būdų policininkams, sprendžiant vaikų nusikalstamumo problemas (žr. 3 lentelę).

Mokytojų pagalbos būdų, sprendžiant vaikų nusikalstamumo problemas, koreliacijos koeficientai

	bendraujant su vaikais	bendraujan t su mokytojais	bendraujan t su tėvais	sprendžiant vaikų nusikalstamum o problemas	mokant vaikus gero elgesio	dirbant su nusikaltusiais s vaikais
bendraujant su vaikais	1	0.600**	0.546**	0.423**	0.380*	0.230**
bendraujant su mokytojais	0.600**	1	0.735**	0.332**	0.464*	0.172*
bendraujant su tėvais	0.546**	0.735**	1	0.382**	0.477*	0.265**
sprendžiant vaikų nusikalstamumo problemas	0.423**	0.332**	0.382**	1	0.507*	0.543**
mokant vaikus gero elgesio	0.380**	0.464**	0.477**	0.507**	1	0.414**
dirbant su nusikaltusiais vaikais	0.230**	0.172*	0.265**	0.543**	0.414*	1

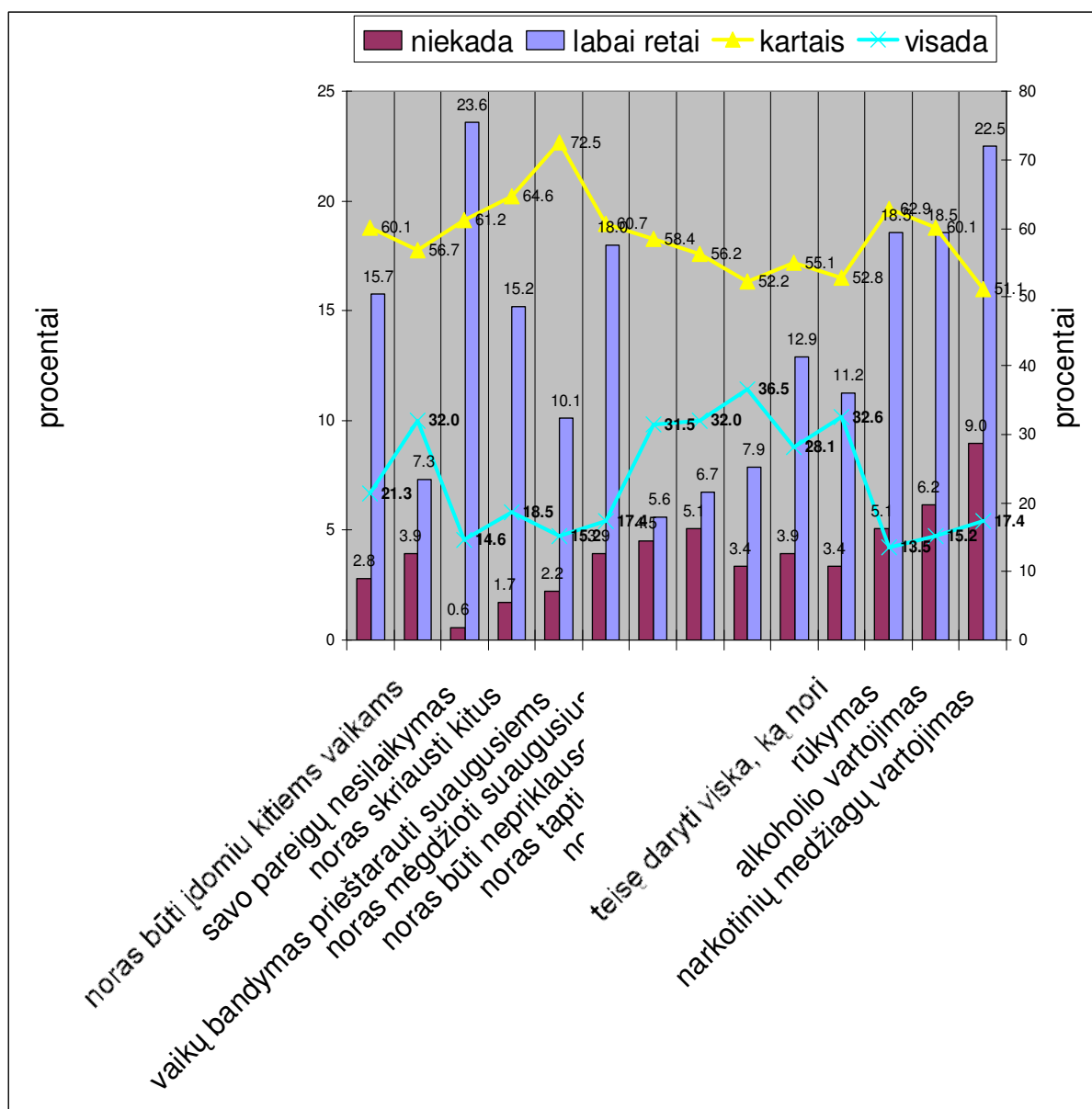
* - koreliacijos koeficientai reikšmingi 0,05 lygmeniu.

** - koreliacijos koeficientai reikšmingi 0,01 lygmeniu.

Koreliacijos koeficientai rodo silpną (nuo 0,172 iki 0,400) arba esminį koreliacinį ryšį (nuo 0,400 iki 0,735). Galima teigti, kad mokytojų išskirti pagalbos būdai tarpusavyje yra susieti.

3.4. Mokytojų patirtis vaikų nusikalstamumo esmės aiškinime ir vaiko pažinimo galimybės

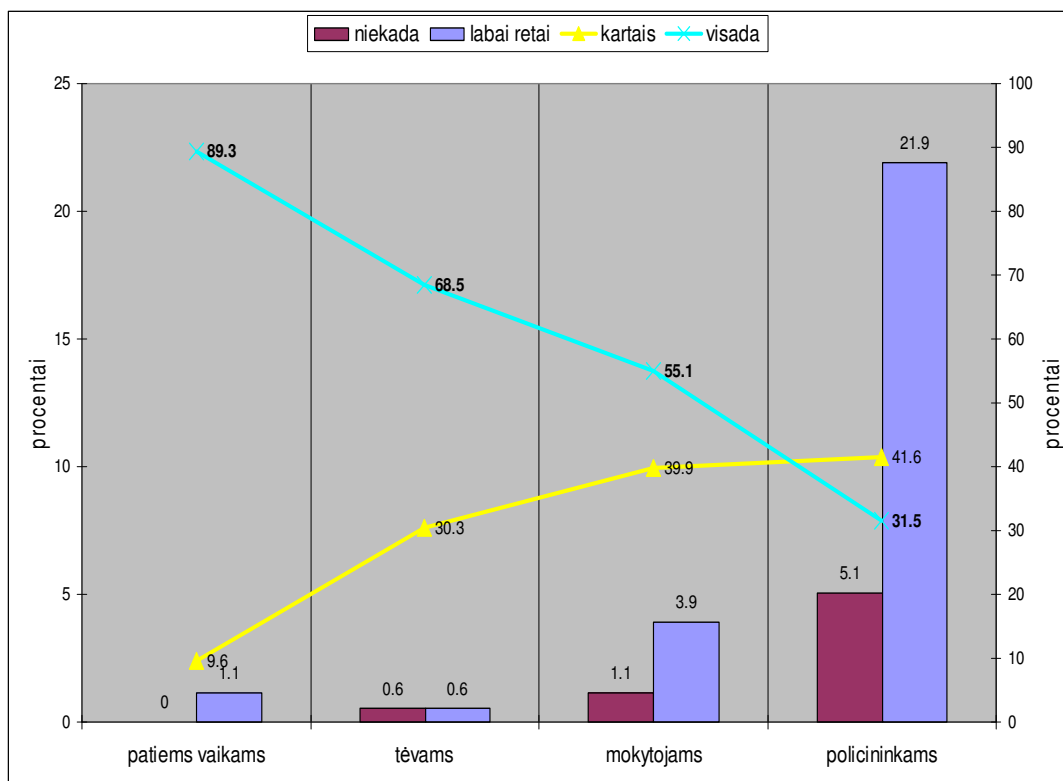
Apibūdinsime, kaip mokytojai supranta vaikų nusikalstamumo reiškinių esmę, pasitelkdami vaikams būdingus tokio elgesio esmės aiškinimus. (žr. 20 pav.).

20 pav. Mokytojų nuomonė apie galimybę panaudoti vaikų sampratas identifikuojant nusikalstamumo esmę

Dauguma apklausoje dalyvavusių mokytojų mano, jog didžioji dalis vaikų nepilnamečių nusikalstamumą supranta kaip „bandymą prieštarauti suaugusiems“ (72,5%), kaip „kitų vaikų skriaudimą“ (64,6%), „rūkymą“ (62,9%), „pareigų nesilaikymą“ (61,2%), „alkoholio vartojimą“ (60,1%), „vaikų išdaigas“ (60,1%). Nedidelė dalis mokytojų mano (9,0%), jog narkotinių medžiagų vartojimo vaikai nelaiko nusikalstama veikla.

Dauguma mokytojų, analizuodami vaikų nusikalstamumo pavojingumą vaikams, tėvams, mokytojams, policininkams, teigia, jog vaikų nusikalstamumas yra pavojingas tik paties vaikams - 89,3% (žr. 21 pav.).

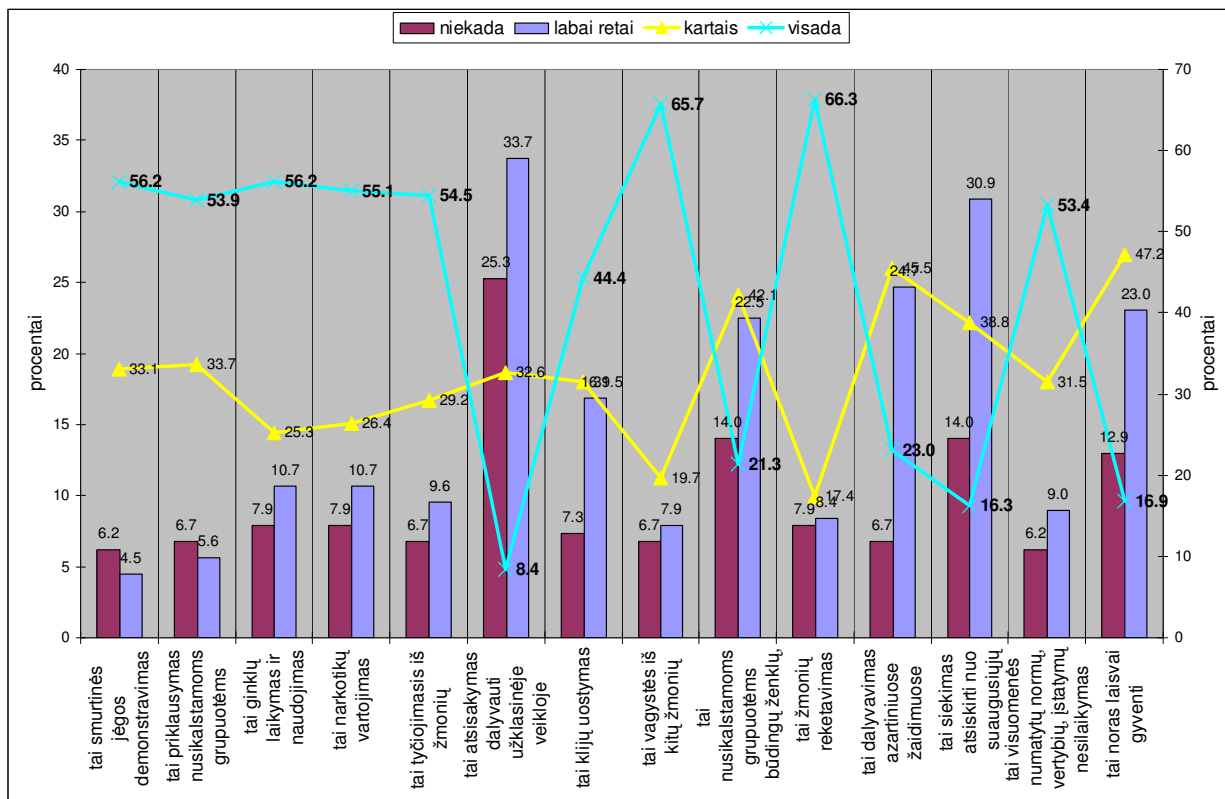

21 pav. Vaikų nusikalstamumo pavojingumas atskiroms suaugusiųjų grupėms ir vaikams

Daugiau kaip pusė mokytojų teigia, jog vaikų nusikalstamumas yra pavojingas tėvams (68,5%), mokytojams (55,1%). Tik trečdalis apklaustųjų mokytojų mano, jog šis reiškinys yra pavojingas policininkams (31,5%). Nurodydami tokio elgesio pavojingumo dažnį, mokytojai akcentuoja, jog jis „kartais“ yra pavojingesnis „policininkams“, nei „mokytojams“, „tėvams“ ar „vaikams“, o „niekada“ nepavojingas tik suaugusiems (tėvams, mokytojams, policininkams), bet ne vaikams.

Mokytojai apibūdino vaikų, linkusių į nusikaltimus, galimus samprotavimus dėl jų nusikalstamo ir tokiu būdu atskleidė bendradarbiavimo su tokiais vaikais patirtį (žr. 22 pav.).

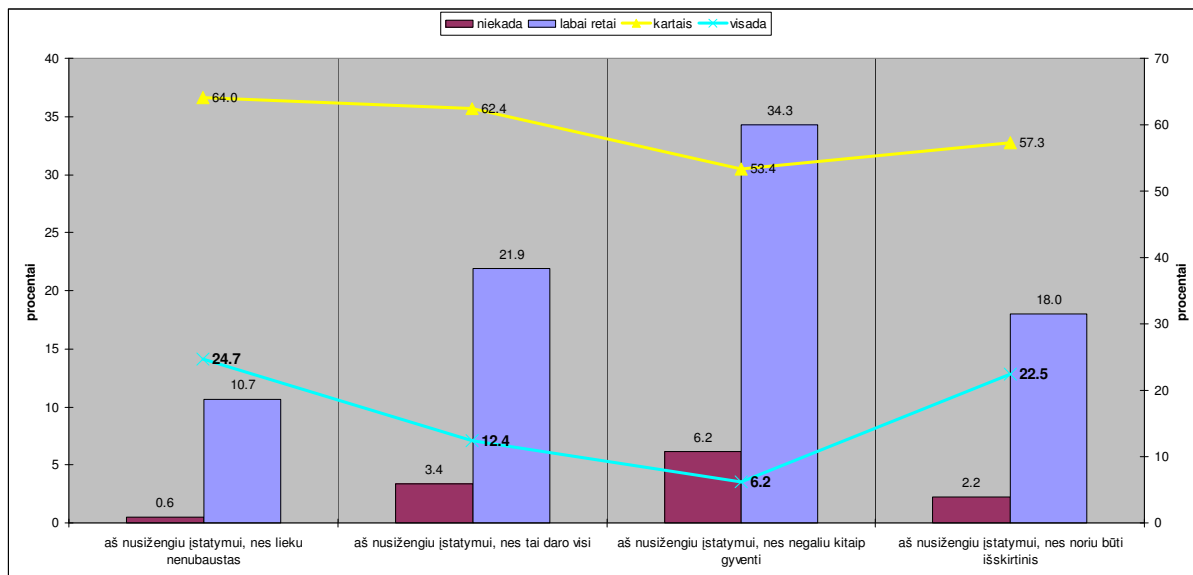
22 pav. Nusikalstamumo apibūdinimai, būdingi vaikams

Dauguma mokytojų mano, jog vaikai nusikalstamumą apibūdintų pagal tokį vaikų elgesį kaip „reketavimas“ (66,3%), „vagystės“ (65,7%). Šiek tiek daugiau nei pusė apklausoje dalyvavusių mokytojų teigia, jog nepilnamečių nusikalstamumu vaikai laiko: „smurtinės jėgos demonstravimą“ (56,2%), „ginklų laikymą ir naudojimą“ (56,2%), „priklausymą nusikalstamosms grupuotėms“ (53,9%), „visuomenėje numatytų normų, vertybių, įstatymų nesilaikymą“ (53,4%). Mažiausia mokytojų dalis teigia, jog vaikų nusikalstamumą iššaukia vaikų noras laisvai gyventi (16,9%) bei siekimas atsiriboti nuo suaugusiųjų globos (16,3%). Taigi mokytojai mano, jog vaikai nusikalstamumą apibūdintų ne pagal vaiko charakteristiką, o pagal jų elgesio formas ir kad šie apibūdinimai būtų panašūs į suaugusiųjų.

Nustatytas koreliacinis ryšys tarp mokytojų nuomonės apie vaikams būdingus nusikalstamumo apibūdinimo būdus (žr. 3 priedą).

Koreliacijos koeficientai rodo silpną (nuo 0,161 iki 0,400) arba esminį koreliacinį ryšį (nuo 0,400 iki 0,915), arba jo nebuvimą (mažiau nei 0,161). Galima teigti, kad, mokytojų nuomone, visi vaikų išskirti nepilnamečių nusikalstamumo apibūdinimai tarpusavyje susieti ir yra reikšmingi.

Mokytojai apibūdino vaikų, linkusių į nusikaltimus, samprotavimus dėl jų nusikalstamumo ir tokiu būdu atskleidė bendradarbiavimo su tokiais vaikais patirtį (žr. 23 pav.).

23 pav. Mokytojų nuomonė apie vaikų, linkusių į nusikaltimus, samprotavimus dėl elgesio

Beveik ketvirtadalis mokytojų teigia, kad vaikai, linkę į nusikaltimus, dažniausiai žino, kad: „liks nenubausti“ (24,7%), „nori būti išskirtiniais“ (22,5%). Dalis mokytojų mano, jog tokie vaikai supranta, kad „nusižengia įstatymui, nes taip daro visi“ (12,4%), nedidelė dalis mokytojų teigia, kad vaikai „negali kitaip gyventi“ (6,2%). Taigi mokytojai galvoja, kad vaikai savo bendraamžių netinkamą elgesį apibūdina teigdami, jog tokie vaikai žino, kad jie liks nenubausti ir siekia būti išskirtiniais.

Nustatytas koreliacinis ryšys tarp mokytojams priimtinių teiginių dėl vaikų, linkusių į nusikaltimus, apibūdinimo (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

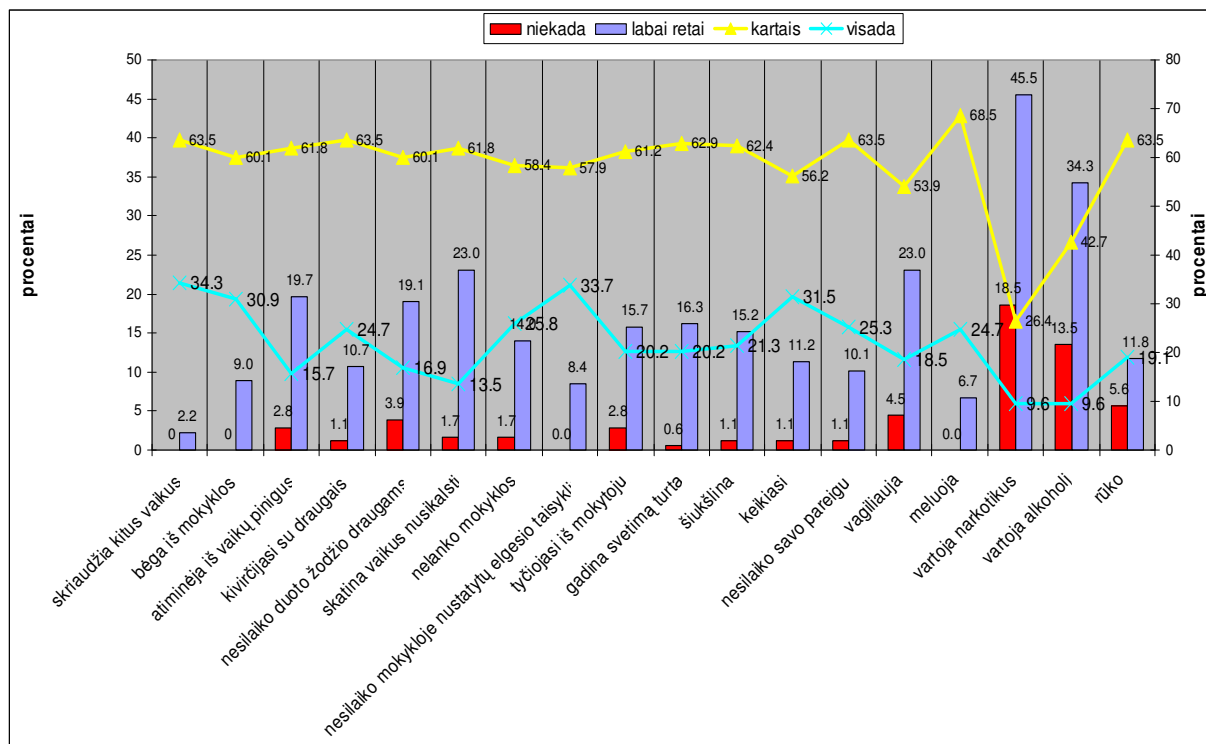
Mokytojų išskirti teiginiai dėl vaikų, linkusių į nusikaltimus, apibūdinimų, būdingų vaikų bendruomenei (koreliacijos koeficientai)

	aš nusižengiu įstatymui, nes lieku nenubaustas	aš nusižengiu įstatymui, nes tai daro visi	aš nusižengiu įstatymui, nes negaliu kitaip gyventi	aš nusižengiu įstatymui, nes noriu būti išskirtinis
Aš nusižengiu įstatymui, nes lieku nenubaustas	1	0.303**	0.058	0.293**
Aš nusižengiu įstatymui, nes tai daro visi	0.303**	1	0.410**	0.357**
Aš nusižengiu įstatymui, nes negaliu kitaip gyventi	0.058	0.410**	1	0.332**
Aš nusižengiu įstatymui, nes noriu būti išskirtinis	0.293**	0.357**	0.332**	1

** - koreliacijos koeficientai reikšmingi 0,01 lygmeniu.

Stiprus koreliacinis ryšys nustatytas tik tarp požymių: „aš nusižengiu įstatymui, nes negaliu kitaip gyventi“ ir „aš nusižengiu įstatymui, nes negaliu kitaip gyventi“ ($r=0,410$). Tarp požymių „aš nusižengiu įstatymui, nes negaliu kitaip gyventi“ ir „aš nusižengiu įstatymui, nes lieku nenubaustas“ koreliacinis ryšys labai silpnas arba jo nėra.

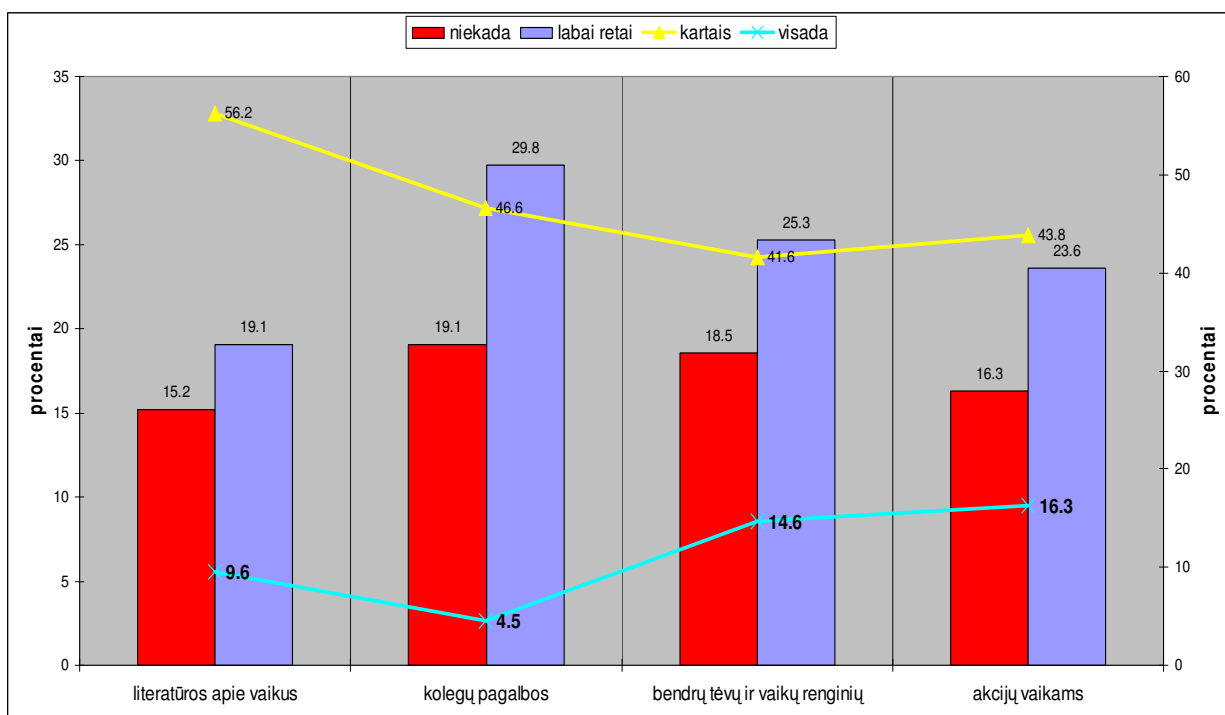
Mokytojai nurodė vaikų, netinkamo elgesio formas mokykloje (žr. 24 pav.).

24 pav. Mokytojų įvardintos netinkamo elgesio formos mokykloje

Daugiau nei trečdalis mokytojų nurodė, jog vaikų netinkamo elgesio formos mokykloje yra šios: „nesilaiko nustatytų elgesio taisyklių“ (33,7%), „skriaudžia kitus vaikus“ (34,3%), „keikiasi“ (31,5%), „bėga iš mokyklos“ (30,9%). Ir tik maža dalis mokytojų „svaigalų vartojimą“ priskyrė netinkamam elgesiui (9,6%). Taigi, mokytojų nuomone, netinkamu elgesiu ir taisyklių nesilaikymu yra daroma skriauda kitiems vaikams.

Mokytojai nurodė, kokios jiems trūksta informacijos, siekiant geriau pažinti vaiką (žr. 25 pav.).

25 pav. Informacijos šaltinių būtinumas, siekiant geriau pažinti vaiką

Iš pateikto paveikslo matyti, kad tik dalis mokytojų, norėdami geriau pažinti vaiką, „nuolat“ tikisi tokiems vaikams rengiamų akcijų mokyklose (16,3%), „bendrų tėvų ir vaikų renginių“ (14,6%), tik labai maža dalis mokytojų teigia, jog jie „visuomet“ tikisi kolegų pagalbos (4,5%), tuo tarpu beveik penktadaliui mokytojų tokia pagalba yra nereikalinga (19,1%). Galima daryti prielaidą, jog mokytojai naudojami savo sukaupta patirtimi ir nesiekia pagalbos iš išorės, nes norėdami pažinti vaikus, linkusius į nusikaltimus, „niekada“, pažinti vaikų nepadedą kolegos (19,1%) bei bendri renginiai (18,5%).

Nustatytas koreliacinis ryšys tarp informacijos šaltinių, padedančių geriau pažinti vaiką (žr. 5lentelę).

5 lentelė

Informacijos šaltinių, padedančių geriau pažinti vaiką koreliacijos koeficientai

	Literatūros apie vaikus	Kolegų pagalbos	Bendrų tėvų ir vaikų renginių	Vaiko draugų pagalbos	Akcijų vaikams
Literatūros apie vaikus	1	0.570**	0.440**	0.426**	0.421**
Kolegų pagalbos	0.570**	1	0.575**	0.529**	0.489**
Bendrų tėvų ir vaikų renginių	0.440**	0.575**	1	0.685**	0.630**
Vaiko draugų pagalbos	0.426**	0.529**	0.685**	1	0.647**
Akcijų vaikams	0.421**	0.489**	0.630**	0.647**	1

** - koreliacijos koeficientai reikšmingi 0,01 lygmeniu.

Koreliacijos koeficientai rodo esminį koreliacinį ryšį (nuo 0,421 iki 0,685). Galima teigti, kad išskirtos papildomos informacijos šaltiniai vaikų, linkusių į nusikaltimus pažinime, tarpusavyje susieti.

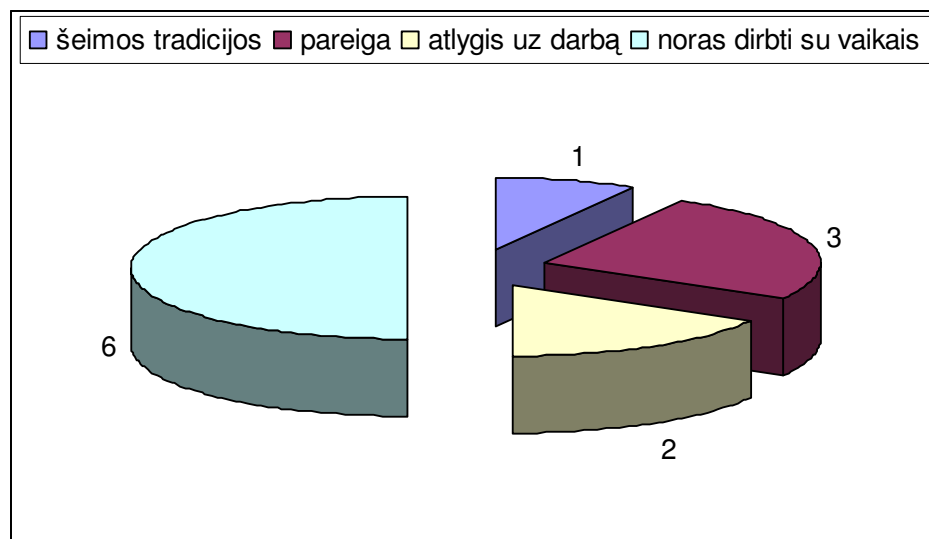
Mokytojų požiūrio į vaikų nusikalstamumą ir prevencijos priemonės apibendrinimas

- Mokytojai labiausiai išskyrė šias vaikų elgesio formas, keliančias jiems nerimą mokykloje: rūkymas, kitų vaikų skriaudimas, narkotinių medžiagų vartojimas, chuliganizmas, alkoholio vartojimas, tvarkos nepaisymas. Tuo tarpu net 21,9% mokytojų narkotinių medžiagų vartojimas mokykloje visiškai nekelia nerimo, o beveik penktadaliui alkoholio vartojimas bei viešo transporto gadinimas taip pat yra nesvarbūs.
- Mokytojai stengiasi vaiką suprasti, iškilus sunkumams dėl jo elgesio, aiškinasi priežastis, individualiai kalba ir gerbia jo nuomonę. Visgi yra mokytojų, kurie nekreipia dėmesio į vaikų elgesio problemas ir stengiasi jas deleguoti policijai ar vaikų teisių tarnybai.
- Bendradarbiavimas tarp mokyklos, policijos ir vaikų teisių apsaugos tarnybos praktikuojamas retai. Šios institucijos į prevencinį darbą įsijungia skirtingomis formomis, nevienodas yra ir jų veiklos turinys. Šios dvi grupės – mokytojai ir policininkai – skirtingai supranta savo pareigas prevencijos srityse, todėl turi išskirtinę patirtį.
- Pedagogai jų aplinkoje esančioms problemoms yra abejingi bei jų sprendime nedalyvauja. Už mokyklos ribų esančiais pagalbos šaltiniais (masinės komunikacijos priemonės, jaunimo organizacijos) mokytojai pasitiki kur kas mažiau nei esančiais mokyklos aplinkoje. Jie taip pat supranta, jog gali prašyti pagalbos iš institucijų, kurios savo veikla privalo spręsti vaikų problemas. Tikėtina, jog mokytojai stokoja patirties sudarant bendradarbiavimo tinklą (artimą ir tolimą) ir gebėjimo apjungti įvairias institucijas ir grupes bendrai veiklai.
- Vaikų elgesio prevencijos problemas mokytojai stengtųsi spręsti mokyklos bendruomenėje, o ne už jos ribų ir, visų pirma ieškotų prevencijos galimybių pačios mokyklos viduje, o tik po to – išorėje, kreipdamiesi į kitas institucijas.
- Dauguma mokytojų esant vaikų netinkamo elgesio atvejams norėtų juos mokyti gero elgesio bei kalbėtis su vaikų tėvais. Trečdalis mokytojų teigia, jog tokių vaikų neišskiria ir bendrauja su jais taip pat kaip ir su likusiais vaikais. Ir tik maža dalis mokytojų apie tokius vaikus visada praneša policijai bei vaikų teisių tarnybai. Mokytojai, bendradarbiaudami su policininkais, vaikų netinkamo elgesio atvejais, padėtų jiems netiesiogiai, panaudodami patirtį, sukaupą mokymo veiklos srityje, t.y. vaikų, tėvų, kolegų, bet ne policininkų.

- Mokytojai mano, jog didžioji dalis vaikų nepilnamečių nusikalstamumą supranta kaip „bandymą prieštarauti suaugusiems“, kaip „kitų vaikų skriaudimą“, „rūkymą“, „pareigų nesilaikymą“, „alkoholio vartojimą“, „vaikų išdaigas“. Nedidelė dalis mokytojų mano, jog narkotinių medžiagų vartojimo vaikai nelaiko nusikalstama veikla.
- Daugiau kaip pusė mokytojų teigia, jog vaikų nusikalstamumas yra pavojingas tėvams, mokytojams. Tik trečdalis apklaustųjų mokytojų mano, jog šis reiškinys yra pavojingas policininkams. Nurodydami tokio elgesio pavojingumo dažnį, mokytojai akcentuoja, jog jis „kartais“ yra pavojingesnis „policininkams“, nei „mokytojams“, „tėvams“ ar „vaikams“, o „niekada“ nepavojingas tik suaugusiems (tėvams, mokytojams, policininkams), bet ne vaikams.
- Mokytojai mano, jog vaikai nusikalstamumą apibūdintų ne pagal vaiko charakteristiką, o pagal jų elgesio formas ir kad šie apibūdinimai būtų panašūs į suaugusiųjų.
- Mokytojai galvoja, kad vaikai savo bendraamžių netinkamą elgesį apibūdina teigdami, jog tokie vaikai žino, kad jie liks nenubausti ir siekia būti išskirtiniais.
- Mokytojai nurodė, jog vaikų netinkamo elgesio formos mokykloje yra šios: „nesilaiko nustatytų elgesio taisyklių“, „skriaudžia kitus vaikus“, „keikiasi“, „bėga iš mokyklos“. Ir tik maža dalis mokytojų „svaigalų vartojimą“ priskyrė netinkamam elgesiui.
- Mokytojai naudojami savo sukaupta patirtimi ir nesiekia pagalbos iš išorės.

3.5. Policininkų požiūris į vaikų nusikalstamumą ir prevencijos priemonės

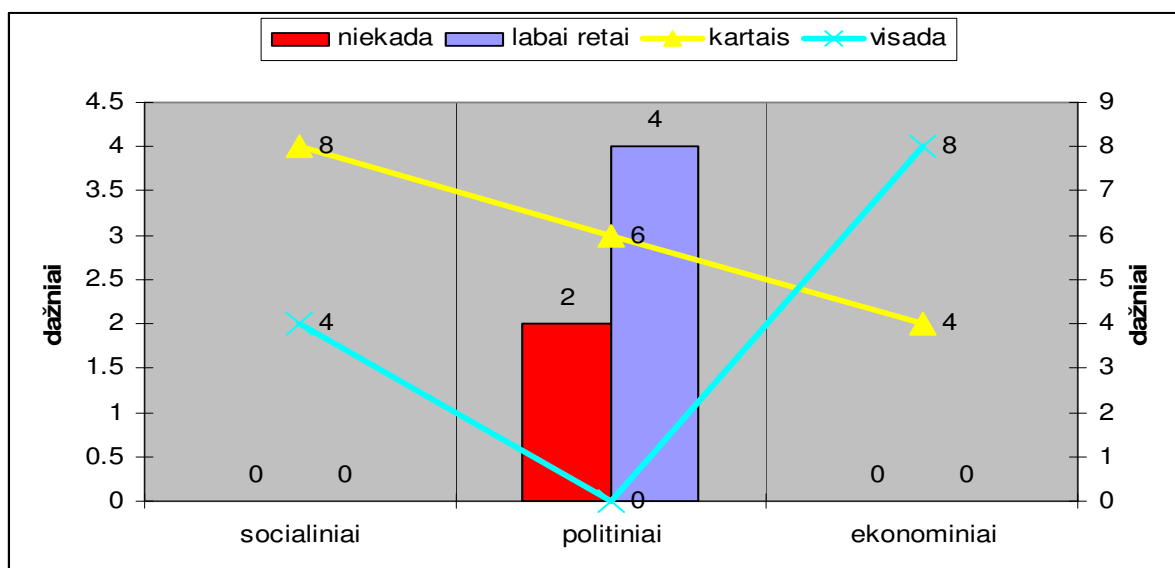
Pusė tyrime dalyvavusių Šiaulių miesto policijos pareigūnų šį darbą pasirinko dėl noro dirbti su vaikais – 6. Tai matyti 26 paveiksle.

26 pav. Motyvai, paskatinę dirbti nepilnamečių reikalų inspektoriais

Tik maža dalis šį darbą rinkos dėl atlygio (2), pareigos (3) ir paskatinti šeimos tradicijų (1). Kitaip tariant, policijos pareigūnai šį darbą renkasi dėl noro padėti vaikams spręsti jiems iškilusias problemas.

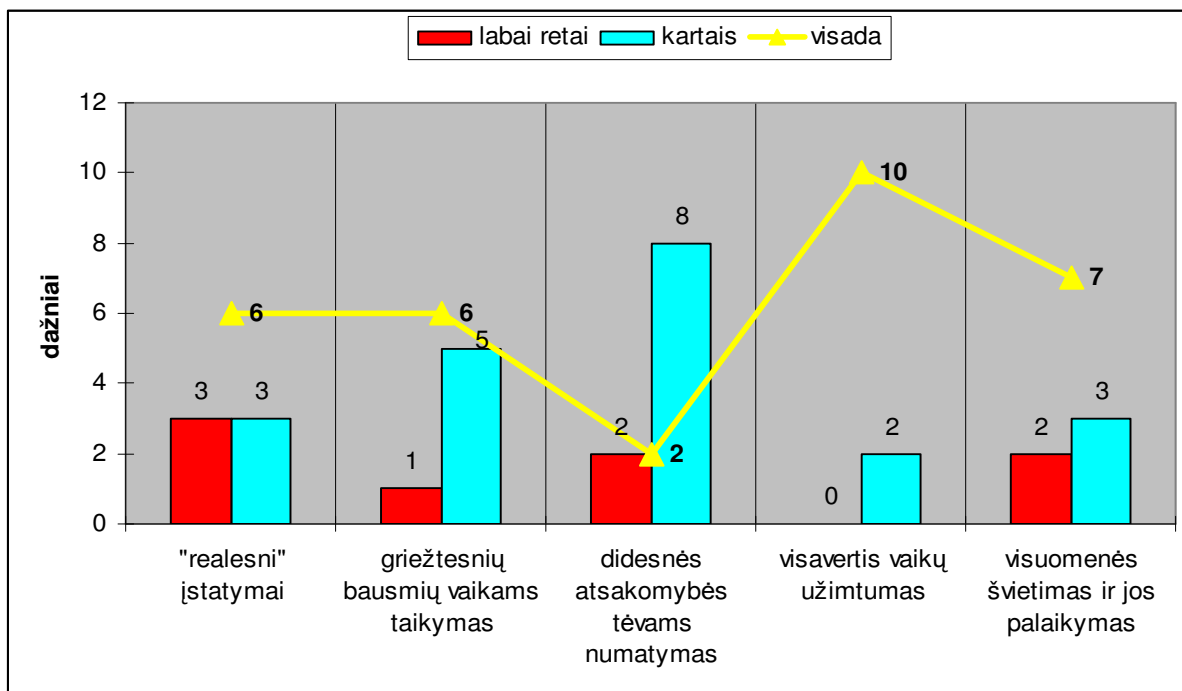
Dauguma policijos pareigūnų teigia, vaikų nusikalstamumą visados įtakoja socialiniai (8) bei ekonominiai veiksniai (4) (Žr. 27 pav.).

27 pav. Lietuvos gyvenimo veiksniai, įtakoję vaikų nusikalstamumą

Tuo tarpu maža dalis pareigūnų teigia, jog politika niekada nedaro įtakos vaikų nusikalstamumui (2).

Policijos pareigūnai nurodė prevencines priemones, kurios galėtų stabdyti vaikų nusikalstamumą (žr. 28 pav.).

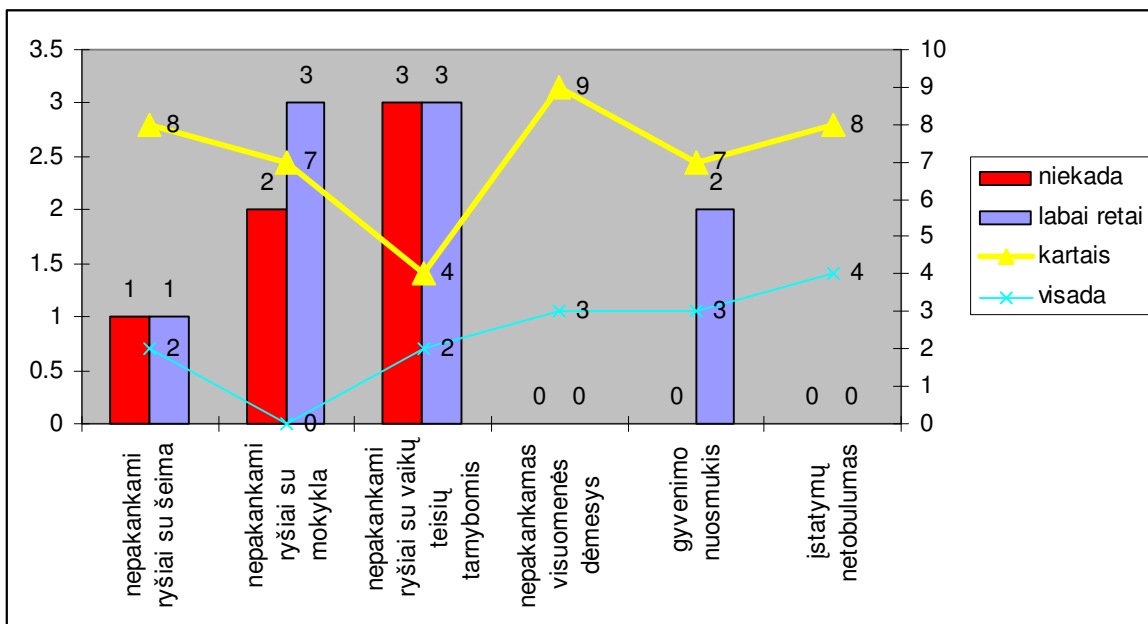

28 pav. Vaikų nusikalstamumo prevencinės priemonės

Dauguma pareigūnų nurodė (10), jog vaikų nusikalstamumo įtakai turi visavertis vaikų užimtumas bei visuomenės švietimas ir jos palaikymas (7). Tik nedidelė dalis pareigūnų nurodė, jog viena iš prevencinių priemonių turėtų būti „didesnė atsakomybė tėvams“ (2). Todėl galima daryti prielaidą, jog policininkų nuomone, vaikų nusikalstamumo prevencija Šiaulių mieste galėtų vykti sėkmingai, jei būtų gerinamas vaikų užimtumas ir atkreipiamas dėmesys į švietimą.

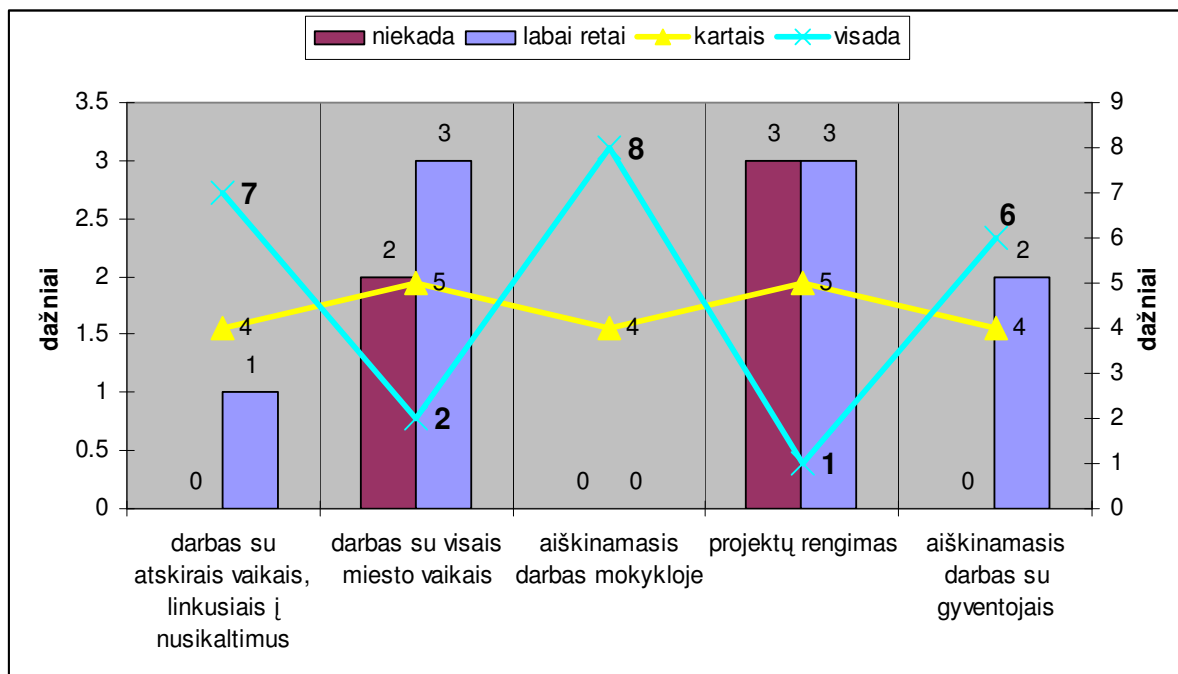
Policininkai nurodė efektyvių priemonių taikymo trukdžius (žr. 29 pav.):

29 pav. Efektyvių priemonių taikymo trukdžiai

Dauguma policijos pareigūnų teigia, jog norint taikyti efektyvias priemones vaikų nusikalstamumui mažinti, visų pirma, reikalingas didesnis visuomenės dėmesys (9). Nemažos įtakos, jų nuomone, turi ir Lietuvos gyvenimo ekonominis nuosmukis (7), netobuli įstatymai bei nepakankamas ryšys su šeima (8). Vienas iš trukdžių pareigūnams yra - ryšiai su vaikų teisių tarnybomis (4).

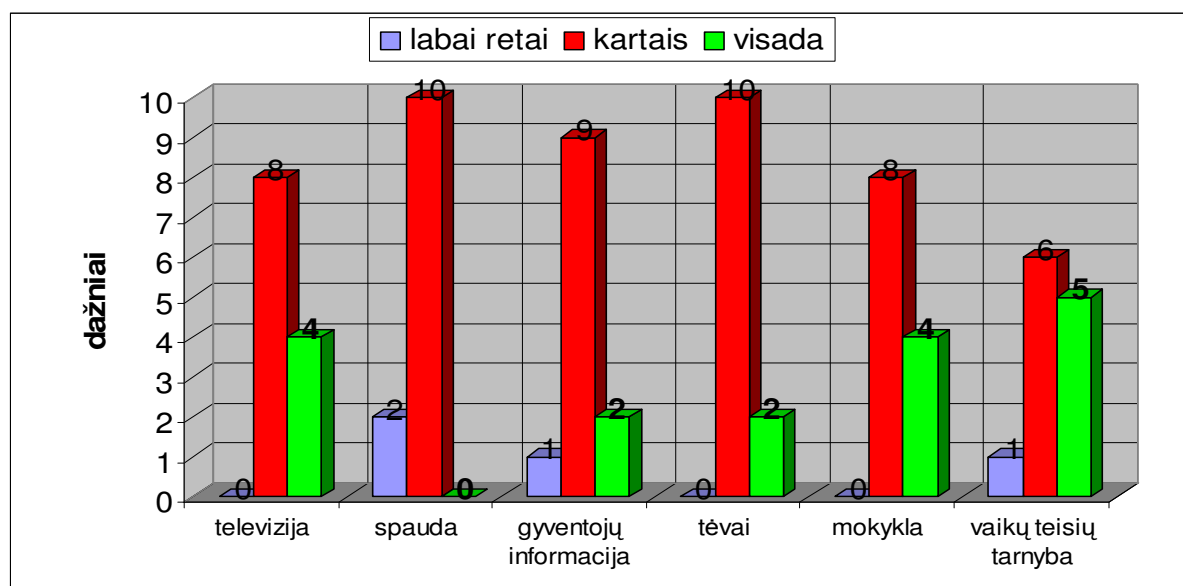
Pareigūnai nurodė prevencinio darbo pagrindą (žr. 30 pav.).

30 pav. Prevencinio darbo pagrindai

Prevencinį darbo pagrindą, pareigūnų nuomone, visų pirma sudaro aiškinamasis darbas mokykloje (8), individualus darbas su vaikais, linkusiais į nusikaltimus (7) ir šviečiamasis darbas su gyventojais (6). Pareigūnai nuomonė, jog netinkama priemonė yra projektų rengimas (1). Todėl galima daryti prielaidą, jog šios prevencinio darbo formos taikymą neigiamai įtakoja perdėm didelis užimtumas tvarkant dokumentus.

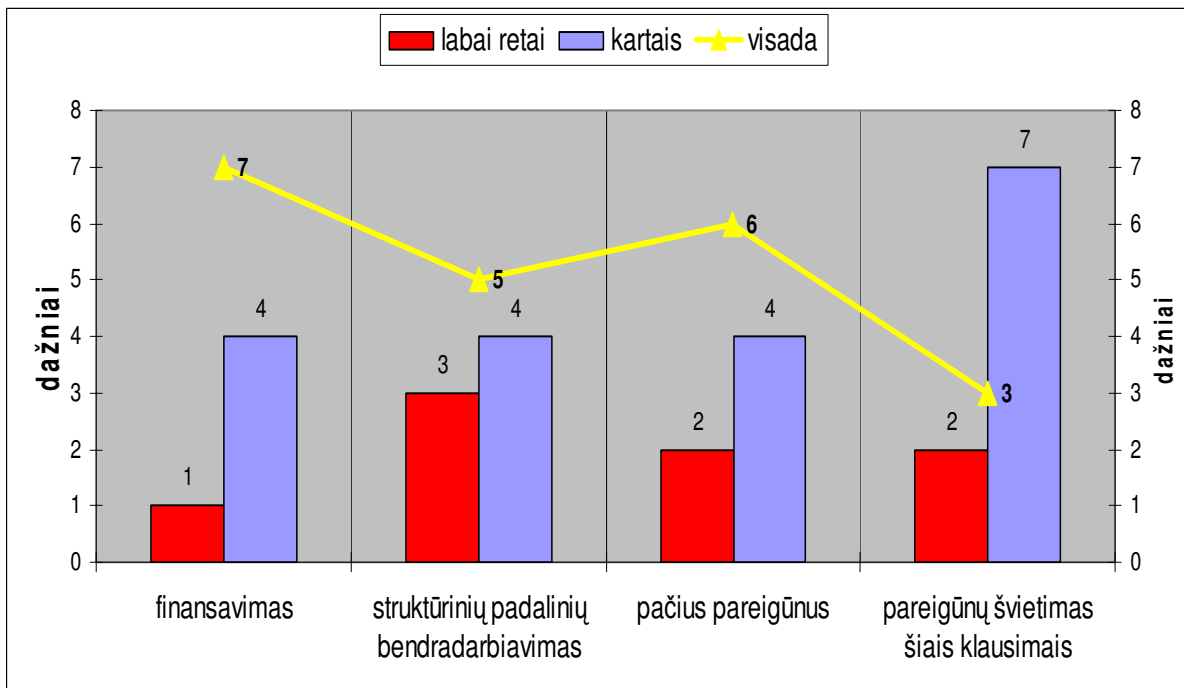
Pareigūnai nurodė informacijos šaltinius, kuriais labiausiai pasitiki (žr. 31 pav.).

31 pav. Informacijos šaltiniai, kuriai labiausiai pasitiki policijos pareigūnai

Pareigūnai „visada“ pasitiki: Vaikų teisių tarnyba (5), mokykla (4) bei televizija (4). Jų nuomone, tai - pagrindiniai ir labiausiai patikimi informacijos šaltiniai. Tuo tarpu mažiausiai pasitikima tokiais šaltiniais kaip: tėvai (2), gyventojai (2), spauda (2). Galima teigti, kad policijos pareigūnai labiausiai pasitiki tomis įstaigomis, su kuriomis palaiko nuolatinį ryšį – mokykla ir vaikų teisių tarnybos.

Pareigūnų buvo taip pat paprašyta nurodyti, ką, jų nuomone, atliekant prevencinį darbą, reiktų keisti Vidaus reikalų sistemoje (žr. 32 pav.).

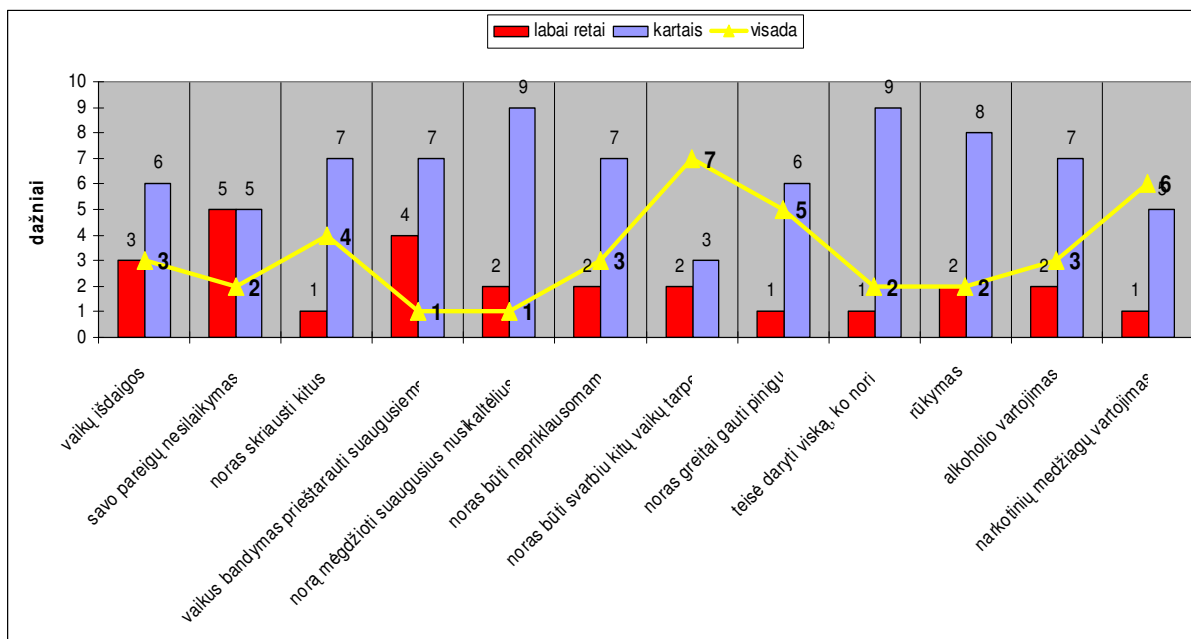

32 pav. Vidaus reikalų sistemos kaitos kryptys, mažinant vaikų nusikalstamumą

Policijos pareigūnai, labiausiai pasigenda tinkamo finansavimo (7) pareigūnų kompetencijos sprendžiant vaikų nusikalstamumo klausimus (6). Šiek tiek mažiau nei pusė apklausoje dalyvavusių policininkų nurodo nepakankamą Vidaus reikalų sistemos struktūrinių padalinių bendradarbiavimą (5). Todėl galima daryti prielaidą, jog norint gerinti prevencinį darbą su vaikais visų pirma reikia keisti finansavimo sistemą.

3.6. Policininkų patirtis suvokiant vaikų nusikalstamumo esmę ir vaiko pažinimo galimybes.

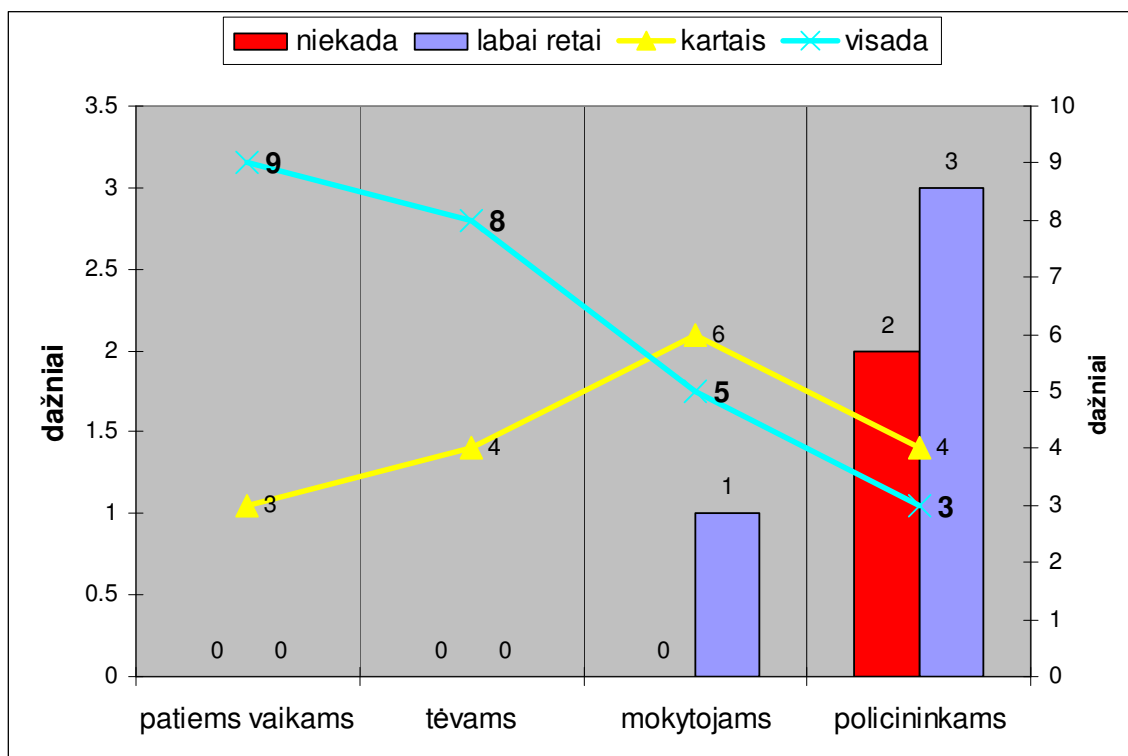
Pareigūnų paprašėme paanalizuoti, kaip vaikų bendruomenė supranta vaikų nusikalstamumą (žr. 33 pav.).

33 pav. Vaikų nusikalstamumo sampratos analizė per vaikų patirtį

Dauguma apklausoje dalyvavusių policijos pareigūnų mano, jog vaikų nusikalstamumą patys vaikais supranta kaip jų pačių norą būti svarbiu kitų vaikų tarpe (7) bei narkotinių medžiagų vartojimą (6) ir norą greitai įsigyti pinigų (5). Tuo tarpu tik po vieną pareigūną teigia, jog vaikai nusikalsta bandydami prieštarauti suaugusiems ir mėgdžiodami suaugusius nusikaltėlius.

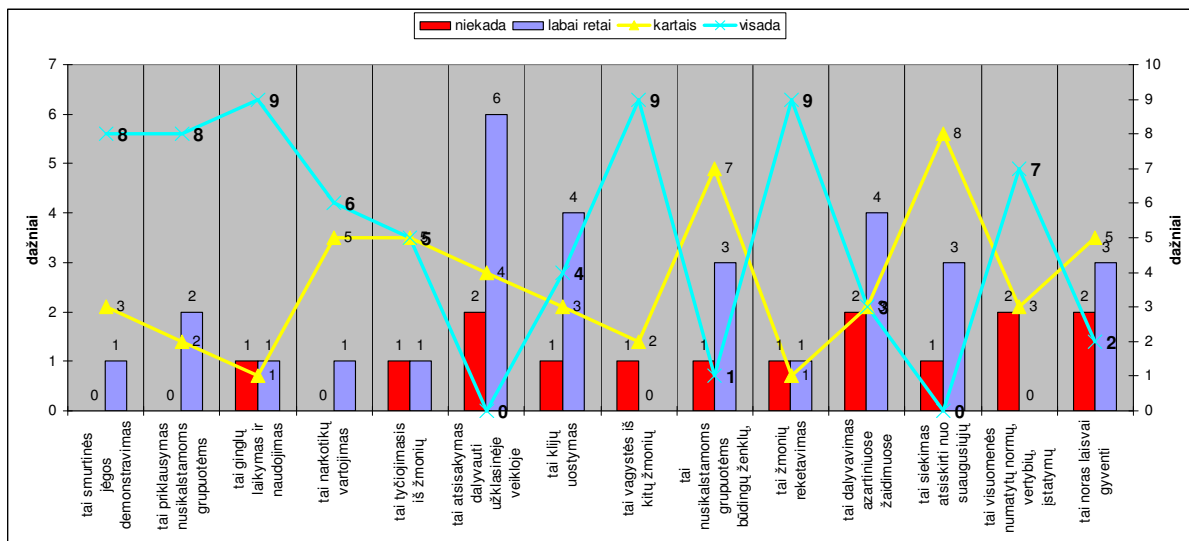
Policininkai nurodė, kokios socialinės grupės yra pavojingas vaikų nusikalstamumas (žr. 34 pav.).

34 pav. Vaikų nusikalstamumo pavojingumas atskiroms socialinėms grupėms

Policininkų teigimu nusikalstamumas yra pavojingiausias patiems vaikams (9). Daugiau kaip pusė policininkų teigia, jog vaikų nusikalstamumas yra pavojingas tėvams (8), mokytojams (5). Ketvirtadalio nuomone, šis reiškinys yra pavojingas policininkams (3).

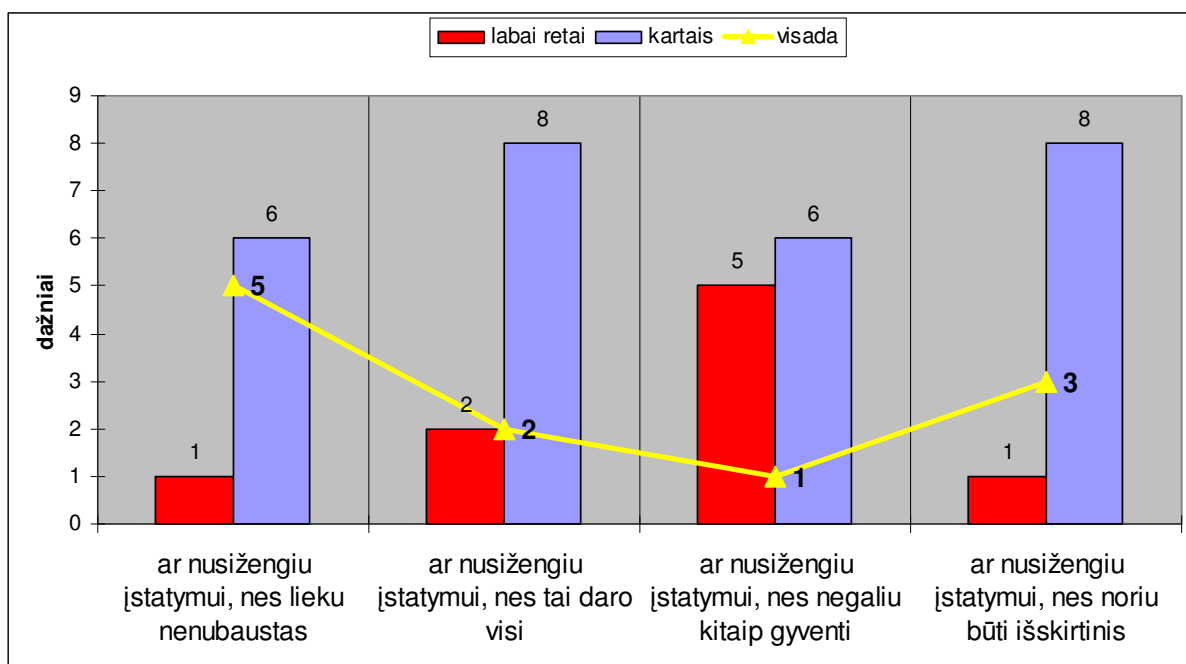
Policininkai nurodė patį jiems priimtinausią nusikalstamumo apibrėžimą (žr. 35 pav.).

35 pav. Vaikų nusikalstamumo apibūdinimai per vaikų patirtį

Dauguma policijos pareigūnų mano, jog vaikų nusikalstamumą apibūdintų kaip žmonių reketavimą (9), ginklų laikymą ir naudojimą (9), vagystes iš kitų žmonių (9). Šiek tiek daugiau nei pusė apklausoje dalyvavusių policininkų teigia, jog vaikų nusikalstamumui galima priskirti smurtinės jėgos demonstravimą (8), priklausymą nusikalstamoms grupuotėms (8) bei visuomenėje numatytų normų, vertybių, įstatymų nesilaikymą (7). Nedidelė dalis policininkų teigia, jog vaikai galvoja, kad nusikalstamumą iššaukia pačių vaikų noras laisvai gyventi (2) bei nusikalstamoms grupuotėms būdingų ženklų, gestų, kalbos vartojimas (1). Todėl galime daryti prielaidą, jog policininkai mano, kad vaikai nusikalstamumą apibūdintų beveik taip pat, kaip ir suaugusieji.

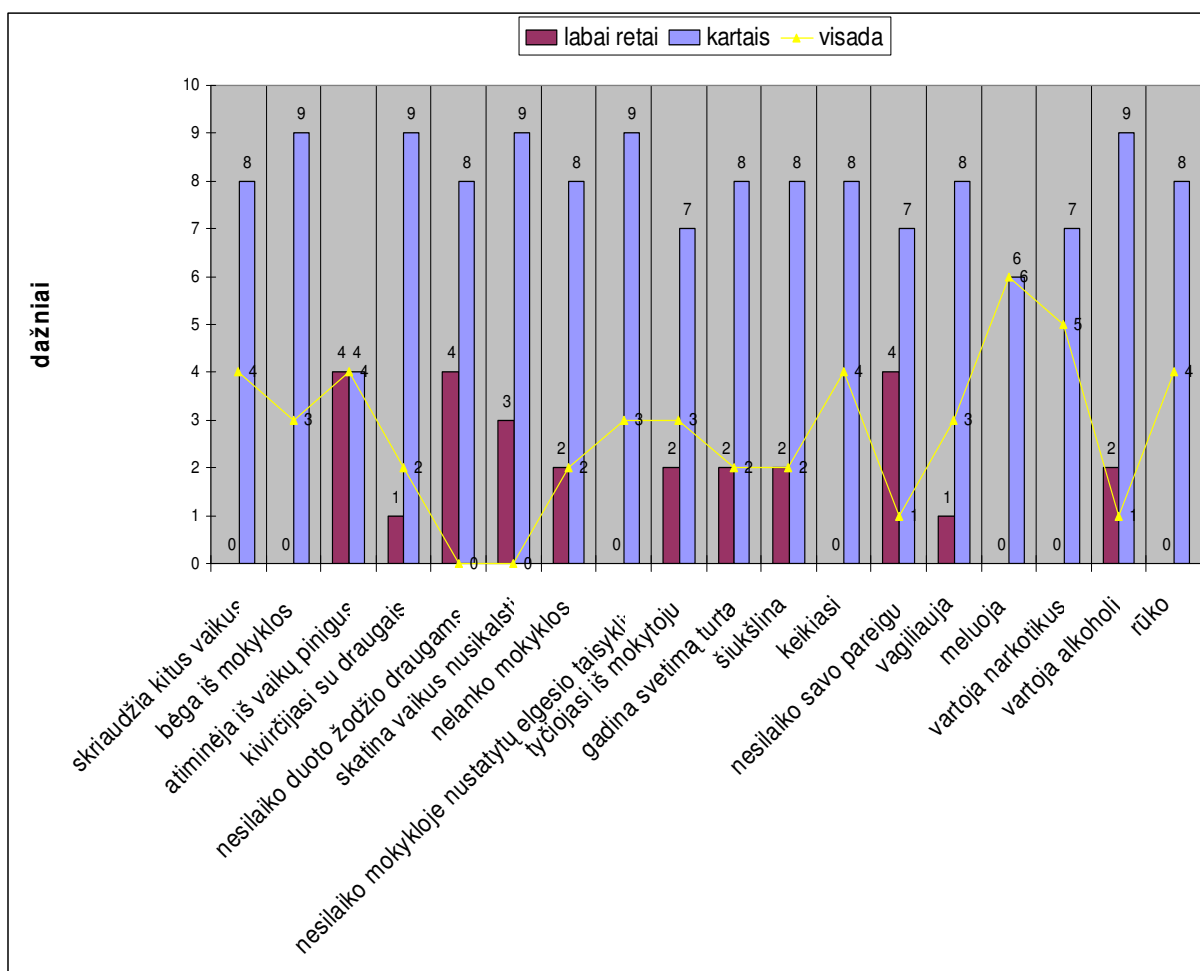
Policijos pareigūnų paprašėme nurodyti vaiko, linkusio į nusikaltimus samprotavimus prevencinės veiklos atžvilgiu. (žr. 36 pav.).

36 pav. Vaiko, linkusio į nusikaltimus, galimi samprotavimai

Beveik pusė policijos pareigūnų teigia, kad vaikai, linkę į nusikaltimus, galvoja, jog jie liks nenubausti (5). Ketvirtadalis policininkų mano, jog tokie vaikai siekia būti išskirtiniais (3). Teiginiui, jog „tokie vaikai nusižengia įstatymui, nes tai daro visi“, pritaria tik keletas pareigūnų. Vienas pareigūnas teigė, jog tokie vaikai negali gyventi kitaip. Todėl galime daryti prielaidą, jog vaikus nusikalsti paskatina dar ir tai, kad jie lieka nenubausti ir nėra atsakingi.

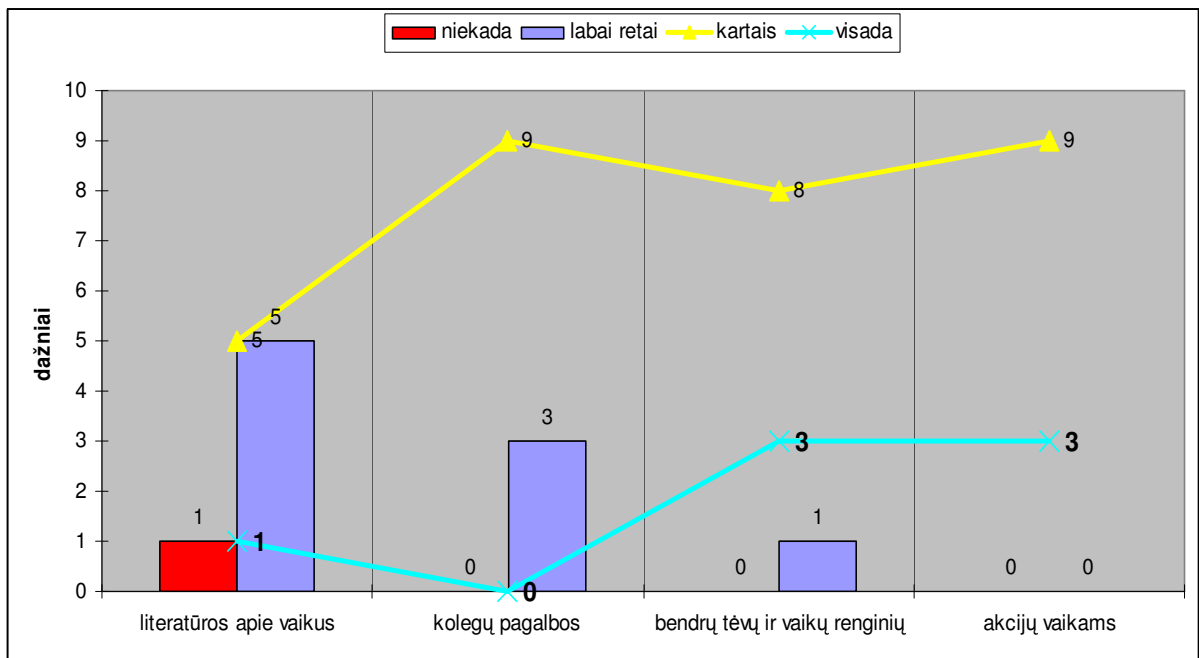
Policijos pareigūnų paprašėme nurodyti dažniausiai mokykloje pasitaikančius nusikaltimus. Policininkai mano, kad tokiems vaikams labiausiai būdingas samprotavimas – „mes liksime nenubausti ir nesame atsakingi. (žr. 37 pav.).

37 pav. Policijos pareigūnų įvardinti nusikaltimai, kuriuos vaikai dažniausiai įvykdo mokykloje

Beveik pusė pareigūnų nurodo, jog mokykloje vaikai dažniausiai meluoja (6), vartoja narkotikus (5), atiminėja iš vaikų pinigus (4), skriaudžia kitus vaikus bei nuolat rūko (4). Tuo tarpu tik keletas policininkų teigia, jog vaikai „mokykloje nesilaiko nustatytų elgesio taisyklių“ (3), „bėga iš mokyklos“ (3). Ir tik keletas policininkų vaikų „nusikaltimams“ priskiria svaigalų vartojimą (1). Todėl galime teigti, kad policijos pareigūnai išryškino tuos vaikų „nusikaltimus“, kurie yra mokykloje labiausiai paplitę.

Policininkai nurodė, kokios jiems trūksta informacijos, norint geriau susipažinti su vaiku (žr. 38 pav.).

38 pav. Informacijos šaltinių būtinumas, siekiant geriau pažinti vaiką

Iš pateikto paveikslo matome, kad siekiant geriau pažinti vaiką, tik ketvirtadalis policijos pareigūnų tikisi įvairių akcijų (3), „bendrų tėvų ir vaikų vakarėlių“ (3). Tuo tarpu beveik ketvirtadaliui policininkų yra reikalinga tik epizodinė kolegų pagalba (3). Taigi, policijos pareigūnams, mokslinė ar populiari literatūra nėra reikalinga, jie siekia renginių ar akcijų metu pažinti vaiką. Į kolegas šiuo klausimu kreiptųsi tik nedidelė dalis policininkų.

Policininkų požiūrio į vaikų nusikalstamumą ir prevencijos priemonės apibendrinimas

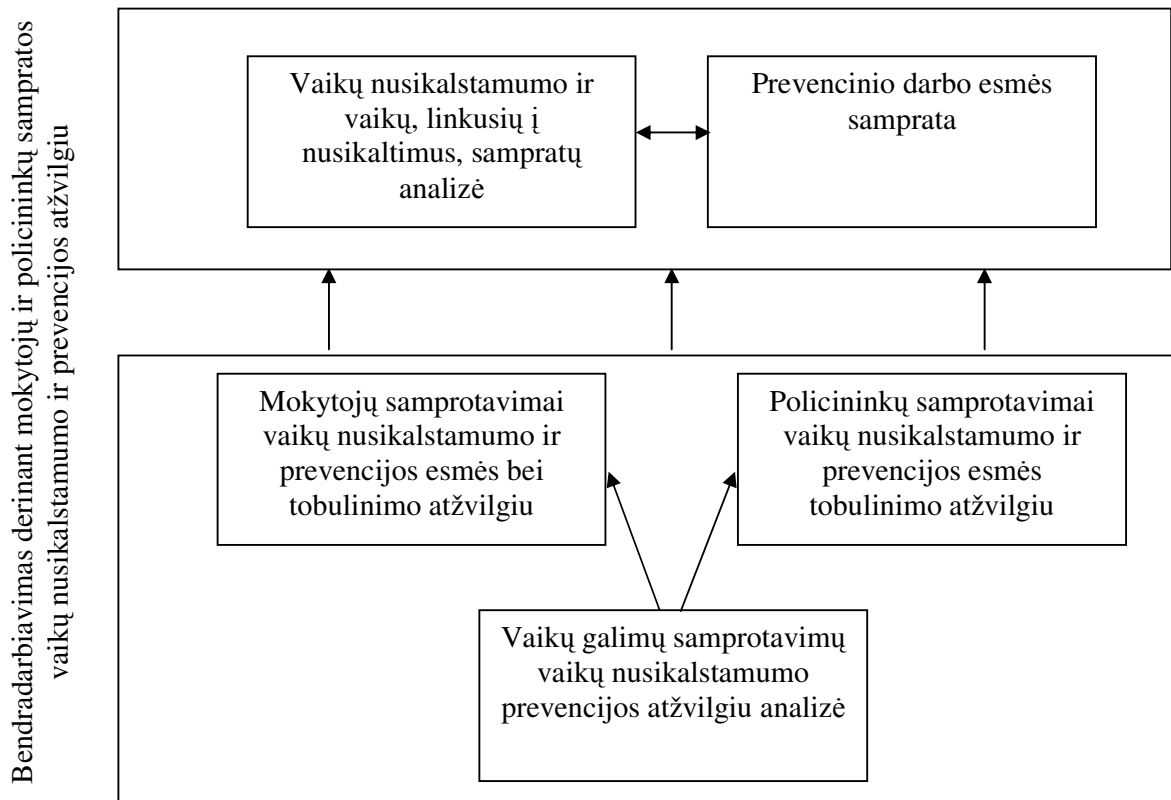
- Didžioji dalis policininkų padėjo dirbti nepilnamečių reikalų inspekcijoje, todėl, kad norėjo dirbti su vaikais. Vaikų nusikalstamumą, jų nuomone, labiausiai įtakoja socialiniai ir ekonominiai veiksniai, o politiniai - neturi įtakos.
- Vaikų nusikalstamumui svarbiausios prevencinės priemonės – vaikų užimtumas bei visuomenės švietimas šiais klausimais. Svarbiausi prevencinio darbo trukdžiai, jų nuomone, bendras Lietuvos ekonominis gyvenimas, įstatymų netobulumas ir Vaikų teisių tarnybų veikla.
- Prevencinio darbo pagrindą, policininkų nuomone, sudaro aiškinamasis-šviečiamasis darbas mokykloje ir individualus darbas su vaikais, linkusiais į nusikaltimus. Gaunant reikiamą informaciją apie vaikų nusikalstamumą, pareigūnai labiausiai pasitiki Vaikų teisių tarnyba, mokykla, televizija. Spauda, tėvais jie pasitiki mažiausiai.

- Norint, jog prevencinis darbas būtų sėkmingas, policininkų nuomone, yra reikalingas pertvarkos Vidaus reikalų sistemoje, ir visų pirma – finansavimo srityje. Be to, policininkai mano, kad atskiri Vidaus reikalų sistemos struktūriniai padaliniai nepakankamai bendradarbiauja tarpusavyje.
- Policininkai bandė analizuoti vaikų nusikalstamumo sampratą, pavojingumą socialinėms grupėms, prevencinės veiklos esmę per vaikų, o ne suaugusių patirtį.
- Didžioji dalis policininkų mano, jog vaikai nusikalstamumą supranta kaip pačių vaikų norą būti svarbiu kitų vaikų tarpe ar vartoti narkotikus, greitai įsigyti pinigų. Jų nuomone, vaikų nusikalstamumas yra pavojingas tėvams, mokytojams, o mažiausiai pavojingas policininkams. Policininkai galvoja, kad vaikai nusikalstamumo esmę supranta taip pat kaip suaugusieji ir jį apibūdina kaip reketavimą, ginklų laikymą ir vagystės.
- Policininkai analizavo vaikų, linkusių į nusikaltimus samprotavimus prevencinės veiklos ir savo elgesio atžvilgiu. Jie mano, jog vaikai galvoja, kad liks nenubausti, ir kad nori būti išskirtiniais, kitokiais.
- Policininkų nuomone, labiausiai paplitę nusikaltimai mokykloje yra šie: „vaikai meluoja“, „naudoja narkotikus“, „atiminėja iš vaikų pinigus“. Policininkai norėdami geriau pažinti vaikus, pirmumą teikia įvairioms akcijoms, tėvų ir vaikų vakaronėms. Tačiau jie nelinke naudotis literatūra ar kreiptis pagalbos į kolegas.

4. Gairės mokytojų ir policininkų bendradarbiavimui vaikų nusikalstamumo prevencijoje

Bendradarbiavimas nėra savitiksliis, tai prielaida prevencinės veiklos tobulinimui, nes vaikų nusikalstamumo reiškinyis sąlygoja savy veiksnys, jo prevencijai yra reikalingas įstaigų tinklas, užsiimančių vaikų nusikalstamumo prevencijos problemomis. Tačiau vienas iš veiksnių, trukdančių jų sėkmingam bendradarbiavimui yra skirtingas požiūris į vaikų nusikalstamumą ir prevencinę veiklą. Todėl būtina išsiaiškinti sampratas šiose dviejose srityse, įjungiant vaikų nusikalstamumo aiškinimą per vaikų patirtį. Galimas toks bendradarbiavimo modelis.

39 pav. Mokytojų ir policininkų bendradarbiavimo vaikų nusikalstamumo prevencijos gairės

Išvados ir apibendrinimai

Tyrimo hipotezė pasitvirtino, kad vaikai, linkę į nusikaltimus, suaugusiųjų dažnai yra nuvertinami kaip šeimai, visuomenei ir institucijoms netinkami žmonės. Visuomenėje vadovaujamosi stereotipinėmis pažiūromis į vaiką kaip funkcinį individą, atliepanti suaugusiųjų norams, jų pažiūroms ir įsitikinimams.

Istorinė vaikų nusikalstamumo genezė.

- Klausimas dėl vaikų nusikalstamumo tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje turi savo istorinę genezę. Lietuva viena iš pirmųjų Europoje atkreipė dėmesį į tai, kad su vaiku, padariusiu nusikaltimą, reikia elgtis skirtingai nei su suaugusiu. Jau gana anksti Lietuvoje buvo taikomos prevencinio darbo formos: už lengvus nusikaltimus atiduodavo vaikus jų tėvų ar globėjų priežiūrai.
- Vakarų Europoje jau XX a. pr. buvo atmesta bausmių ir represijų praktika. Šalinant nepilnamečių nusikaltimų priežastis, pradėdama eiti auklėjimo ir globos keliu.
- **Vaikų policiją pirmoji įsteigė Olandija (1920 m.).** Ši policija padėdavo nepilnamečių bylose, vykdė gatvių bei pramogų priežiūrą, rūpinosi elgetaujančiais vaikais. Šios policijos darbas taip pat buvo daugiau prevencinio pobūdžio.

Nauja vaikų gyvenimo situacija ir nusikalstamumas.

- Vaikų nusikaltimų rūšys yra panašios kaip ir suaugusiųjų. Jie dalyvauja grupiniuose nusikaltimuose bei suaugusių nusikaltėlių grupuotėse. Gyvenvietėse ir konkrečioje vaikų gyvenamoje teritorijoje, daugiabučių namų kiemuose poilsio dienomis ir atostogų metu susikuria įvairios grupės. Jos mėgdžioja nusikaltėlių grupių struktūras.
- Didėjančių vaikų nusikalstamumą įtakoja nuvertėjęs intelektualinis darbas, didelės dalies žmonių siekimas įsigyti pinigų neformaliais keliais.
- Atsiradusi **nauja vaikų gyvenimo situacija** Lietuvoje nėra pakankamai analizuojama. Pateikiami tik statistiniai duomenys. Visiems specialistams, šiandien dirbantiems su vaikais, trūksta profesinės kompetencijos, t.y. mokėjimo “analizuoti” vaiką ir jo aplinką.
- Ne visi vaikai, gyvenantys asocialiose ir rizikos grupėse šeimose, netenka tėvų globos. Dalis jų gyvena kartu su savo tėvais, tačiau neretai nelanko mokyklos, mėgina uždarbiauti gatvėse, prie degalinių. Didesnę laiko dalį praleisdami gatvėje, jie susipažįsta su nusikalstamu pasauliu.

- Pastebima, kad aktyviausi tarp nusikaltusių nepilnamečių yra 16 - 17 metų paaugliai, be to, tarp nepilnamečių, padariusių nusikaltimus, absoliuti dauguma yra berniukai. Padaugėjo nusikaltimų, kuriuos padarė jauni - 18 - 24 metų, asmenys.
- Užimtumo problema, kad ir kokia aktuali ji būtų, tėra tik viena nepilnamečių nusikalstamumo problemos dalis. Ji pati gali būti kitų priežasčių pasekmė.
- Turimų statistinių duomenų analizė leidžia manyti, kad Lietuvos švietimo sistema, ir ypač pagrindinis mokymo lygis, nėra pritaikyta rizikos grupės šeimų vaikams, ypač berniukams, arba bent jau nėra tolerantiška jų ypatumams.
- Pedagogų ir psichologų patirtis rodo, kad rizikos grupės šeimų vaikai turi specifinių ypatumų, kuriuos sukelia nepatenkinti vaikų emociniai, socialiniai poreikiai, pažeista ar sulėtėjusi pažintinių procesų raida. Berniukams dar būdingas ir neadaptyvus elgesys, menka savikontrolė, didesnis judrumas, palyginti su mergaitėmis.

Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų teorinės pozicijos.

- Delinkventiško elgesio vaikais domėjosi G.Valickas, V. Aramavičiūtė, J.Litvinienė, Z.Bajoriūnas ir kt. Užsienio mokslininkai vaiko elgesį studijuoja plačiame socialiniame kontekste: vieni - patį elgesį, kiti - veiksnius, tretį - vaiko elgesio sąveiką su veiksniais.
- Lietuvos mokslininkai didžiausią dėmesį skiria šeimai, užsienio - visuomeninėms vertybėms. Viena iš didžiausių Lietuvos problemų - autoritarinio auklėjimo patirtis ir funkcinio vaiko įvaizdis suaugusiojo sampratoje ir elgsenoje su vaiku.

Mokytojų ir policininkų laikysena esant dabartinei vaikų gyvenimo situacijai.

- Jei ne laiku yra susirūpinama šeimos problemomis, mokyklos kaita ir jos priartėjimo prie vaiko galimybės, tai visuomenėje atsiranda socialinės rizikos grupės, o būtent: mokyklos nelankantys vaikai, bėgantys iš namų bei sunkiai auklėjami. Tokių vaikų elgesys neatitinka visuomenės nustatytoms elgesio standartams.

- Pačios mokyklos turi problemų, kurių savaime neišspręs nelankančių mokyklos vaikų apskaita ir susitelkimas ties paauglių užimtumo problema. Tai, kad rizikos grupės šeimų vaikai vis dažniau palieka mokyklas, yra ir pačiose mokyklose vykstančių procesų padarinys.
- Švietimo srityje trūksta investicijų. Kokybiniai reformos laimėjimai dar per menkai remiami materialiomis jos įgyvendinimui būtinomis priemonėmis.
- Plečiasi vaikų nusikalstamumo mokykloje formos. Pagrindinės priežastys - naujų pedagoginių orientacijų stoka ir netinkami mokytojų ir mokinių santykiai. Esant tokiai situacijai mokykloje, vaikas patenka į atstumtųjų ir izoliuotųjų grupę.
- Mokytojams šiuolaikinėje mokykloje dar trūksta teigiamų charakterių savybių, tolerancijos, lankstumo, mokėjimo reaguoti į vaiko gyvenimo situacijas, kurių dažnai pasigenda vaikai, ir dėl to iškyla bendravimo sunkumų. Vaikai mokytoją nori matyti tokį, koks jis yra išlikęs jų ankstesniuose vaikystės prisiminimuose. Galime daryti prielaidą, kad mokykla dabartiniu metu dar nėra suinteresuota arba pritaikyta dirbti su “sunkiais” vaikais.
- Policija supras socialinio darbo reikalingumą tik tada, kai: pamatys savo prižiūrimų vaikų elgesio pasikeitimus, kurių prevenciją jie perdavė socialiniams darbuotojams; pajus konsultacijų naudą, padedančią priimti konstruktyvius sprendimus.

Vaikų nusikalstamumo įvertinimas tyrimo pagrindu.

- 2006m. buvo atliktas socialinio-pedagoginio pobūdžio tyrimas ir išsiaiškinta policijos ir pedagogų požiūris į vaikų nusikalstamumą, neįtraukiant konkrečių vaikų, kaip grupės, apie kurių nusikaltimus buvo kalbama. Gauti duomenys mus įtikino, kad vaikų elgesys analizuojamas stereotipinėmis vaiką nuvertinančiomis nuostatomis, o būtent, nepakankamai analizuojama vaiko socialinė - pedagoginė aplinka, ypač šeimoje, mokykloje, o priežasčių ieškoma vaiko asmenybėje, jo pažiūrose iš anksto nuvertinant vaiką kaip nepilnavertį, nesugebantį analizuoti ir spręsti apie savo elgseną.
- Mūsų darbe pabandėme analizuoti vaikų, linkusių į nusikaltimus, grupę, kurie yra policijos prevencinio darbo akiratyje. Jų apibūdinimui galime vartoti sąvoką delinkventai arba vaikai, delinkventiško elgesio, jei atmestume tai, kad šie vaikai jau yra padarę nusikaltimus, kurie yra fiksuoti policijos.

- Mūsų tyrimas turi socialinį - edukacinį pobūdį. Savo strategiją galime laikyti nauja. Todėl, kad aiškindamiesi vaikų nusikalstamumo problemas, mes įjungėme dvi grupes: policininkus ir mokytojus ir jų pagalba bandėme ieškoti atsakymo, kaip galima tobulinti prevencinio darbo su vaikais modelius.

Policijos pareigūnų dėmesys vaikams, linkusiems į nusikaltimus.

- Šiaulių miesto policijos darbuotojai savo darbą vertina kaip neefektyvų. Šie pareigūnai linkę nepilnametį **bausti anksčiau**, nei jam sukanka 16 metų. Todėl galime teigti, Lietuvoje reikalingas socialinis policininkas, kuris dirbtų prevencinį darbą. Tai paplitę daugelyje Europos šalių ir JAV. Socialiniai policininkai efektyviai sprendžia vaikų problemas, tobulina įvairias užimtumo formas.
- Labiausiai policijos pareigūnai tikisi pagalbos iš visuomenės, mokyklų, psichologinių tarnybų. Jie jaučia stoką profesinių žinių apie šeimą ir vaiką bei socialinę pagalbą. Šie pareigūnai pripažįsta prevencinio darbo reikalingumą Lietuvoje.

Prevencinio darbo su vaikais vizijos.

Norint sukurti naują prevencinio darbo sistemą su vaikais, būtina keisti “jėgos struktūrose” dirbančių pareigūnų pozicijas ir pažiūras į vaikų nusikalstamumą.

Mokytojai taip pat turėtų išmokyti reaguoti į vaiko gyvenimo situacijas, būti tolerantiškais, lanksčiais santykiuose su vaikais. Mokytojai ir policijos pareigūnai turi padėti keisti izoliuojančius santykius su vaiku į demokratinius.

Šiuos vaikus, nepaisant jų charakteristikos, galima vadinti normaliais vaikais. Jie gyvenimą vertina lygiai taip pat kaip ir suaugusieji, ką ir atskleidė mūsų tyrimas.

Ateityje Lietuvoje turėtų būti nuolat analizuojama vaiko sąveika su aplinka, ypač santykiai su suaugusiais, vertybių pasaulio kaita. Prioritetai turėtų būti teikiami vaiko interesams, o ne suaugusiems, bei centruotai pagalbai, patekus vaikui į netinkamą socialinę aplinką ir pan.

LITERATŪRA

1. Abromaitienė L. (2002). Delinkventinė pedagogika. Kaunas: KTU.
2. Ankstyvoji prevencija: teorija ir praktika (2005). Vilnius: Prevencijos centras.
3. Acus A. (2002). Sociologiniai nusikalstamumo aspektai // Tiltai, priedas Nr. 10 „Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje“, p. 299 – 307.
4. Arendt H. (1998). Mocomės mokyti. Vilnius: Margi raštai.
5. Babachinaitė G. (2000). Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas //Jurisprudencija: mokslo darbai. Nr. 15(7). P. 128-136.
6. Bajoriūnas Z. (2004). Šeimos ugdymo mokslas ir praktika. Vilnius: Kronta.
7. Berger P., Luckmann T. (1999). Socialinės tikrovės konstravimas. Žinojimo sociologijos traktatai. Vilnius: Pradai.
8. Black A., Ammon P.A (1992). Developmental – Constructivist Approach to Teacher Education. Journal of Teacher Education, Nr. 43(5), p. 323-335
9. Burkhardt H. (1973). Die imperverstandete Sinnlichkeit Entwurf einer Antropologie der Sinnlichkeit. Wiechaden.
10. Clinard M., Meier R. (1989). Sociology of deviant behavior. 7-th ed. Fort Worth: Holt, Rinehard and Winston.
11. Dapšys, A., (1995). Nepilnamečių teisių apsaugos ir jų teisės pažeidimų prevencijos sistemos kūrimo pagrindai Lietuvoje// Lietuvos teisės kūrimo principai. – Vilnius.
12. Dereškevičius P., Rimkevičienė V., Targamadzė V. (2000). Mokyklos nelankymo priežastys Vilnius: Žuvėdra.
13. Erikson H. (2004) Vaikystė ir visuomenė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
14. Gaigalienė I.R. (1994). Socialiniai faktoriai ir paauglių agresija bei nusikalstamumas // Sveikata, Nr. 11.
15. Gewirtz J.L. (1998). Mechanisms of Social Learning: Some Roles of Stimulation and Behavior in Early Human Development. Chicago.
16. Giddens A. (2005). Sociologija. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
17. Jovaiša L. (1993) Pedagogikos terminai. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
18. Juodaitytė A. (1996). Lietuvos vaikų bendruomenė: socializacijos tendencijos / Lietuva socialinių pokyčių erdvėje. Vilnius.
19. Juodaitytė A., Taroza L. (2001). Vaikų, linkusių į nusikaltimus, socialinės situacijos psichopedagoginis kontekstas // Sociologija: praeitis, dabartis, perspektyvos. Kaunas: Technologija.
20. Juodaitytė A. (2003). Socializacija ir ugdymas vaikystėje Vilnius: Petro ofsetas.

21. Justickis V. (2001). Kriminologija I d. Vadovėlis. Vilnius.
22. Justickis V. (2004). Kriminologija II d. Vadovėlis. Vilnius.
23. Kvieskienė G. (2003). Deviantinis elgesys ir nepilnamečių nusikalstamumas // Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
24. Leliūgienė I. (2002). Socialinė pedagogika. Kaunas: Technologija.
25. Leonavičius J. (1993) Sociologijos žodynas. Vilnius: Academia.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1993) - Lietuvos Respublikos Seimo leidykla.
27. Litvinienė J. (1999). Socialinės, psichopedagoginės sąlygos nusikaltusių paauglių šeimose. Vaikas šiuolaikinėje visuomenėje: konferencijos medžiaga. Klaipėda: KU leidykla.
28. Martinaitis P. (1995). Šeimos ir mokyklos sąveika auklėjime // Lietuvos šeima: Tradicijos ir Ateitis. Vilnius: Lietuvos Filosofijos ir Sociologijos institutas.
29. Mickūnas A., Stewart D. Fenomenologinė filosofija.-Vilnius: Baltos Lankos, 1994.
30. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (2003). Vilnius.
31. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro [Informacinis leidinys \(2006\). Nr. 6.](#)
32. Praspaliauskienė R. (2000). Nereikalingi ir pavojingi: elgetos, valkatos ir plėšikai Lietuvoje. Vilnius: Žara.
33. Ryan M.M. (1988). Nature and Philosophy for Children, Nr.4.
34. Smalskys V. (1998). Nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvos teritorijoje (iki 1940 metų)// Sociologija: Praeitis ir Dabartis/ 1 knyga. Kaunas: Technologija.
35. Tarptautinių žodžių žodynas (2001). Vilnius: Alma littera.
36. Valickas G. (1997). Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
37. Абраменкова В.В. (2000). Социальная психология детства: развитие отношений ребёнка в детской субкультуре. Москва
38. Башкатов И.П. (1993). Психология групп неосовершенлетних правонарушителей.- Москва.
39. Мид М. (1988). Культура и мир детства. Москва: Наука.
40. Мудрик А.В. (1991). Социализация и «смутное время». Москва.
41. Prieiga per internetą [Žiūrėta 2006 03 30]:
http://viesoji.policija.lt/index.php?page_id=1&news_id=1

PRIEDAI